

Sözler

--- sh:»(S:5) ↓ -----

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وَ بِهٖ نَسْتَعِیْنُ

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلٰی آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِیْنَ

Ey kardeş! Benden birkaç nasihat istedin. Sen bir asker olduğun için askerlik temsilâtıyla, sekiz hikâyecikler ile birkaç hakikatı nefsimle beraber dinle. Çünkü ben nefsimi herkesten ziyade nasihata muhtaç görüyorum. Vaktiyle sekiz âyetten istifade ettiğim sekiz sözü biraz uzunca nefsimde demiştim. Şimdi kısaca ve avam lisanıyla nefsimde diyeceğim. Kim isterse beraber dinlesin.

Birinci Söz

Bismillah her hayrın başıdır. Biz dahi başta ona başlarız. Bil ey nefsim, şu mübarek kelime İslâm nişanı olduğu gibi, bütün mevcudatın lisan-ı haliyle vird-i zebanıdır. Bismillah ne büyük tükenmez bir kuvvet, ne çok bitmez bir bereket olduğunu anlamak istersen, şu temsilî hikâyeciğe bak dinle. Şöyle ki:

---sh:»(S:6) ↓ -----

Bedevi Arab çöllerinde seyahat eden adama gerektir ki, bir kabile reisinin ismini alsın ve himayesine girsin. Tâ şakilerin şerrinden kurtulup hacatını tedarik edebilsin. Yoksa tek başıyla hadsiz düşman ve ihtiyacatına karşı perişan olacaktır. İşte böyle bir seyahat için iki adam, sahraya çıkıp gidiyorlar. Onlardan birisi mütevazii idi. Diğeri mağrur... Mütevazii, bir reisin ismini aldı. Mağrur, almadı... Alanı, her yerde selâmetle gezdi. Bir katı-üt tarîke rast gelse, der: "Ben, filan reisin ismiyle gezerim." Şaki defolur, ilişemez. Bir çadıra girse, o nam ile hürmet görür. Öteki mağrur, bütün seyahatinde öyle belalar çeker ki, tarif edilmez. Daima titrer, daima dilencilik ederdi. Hem zelil, hem rezil oldu.

İşte ey mağrur nefsim! Sen o seyyahsın. Şu dünya ise, bir çöldür. Aczin ve fakrın hadsizdir. Düşmanın, hacatın nihayetsizdir. Madem öyledir; şu sahranın Mâlik-i Ebedî'si ve Hâkim-i Ezelî'sinin ismini al. Tâ, bütün kâinatın dilenciliklerinden ve her hâdisatın karşısında titremeden kurtulasın.

Evet, bu kelime öyle mübarek bir definedir ki: Senin nihayetsiz aczin ve fakrın, seni nihayetsiz kudrete, rahmete rabtedip Kadîr-i Rahîm'in dergâhında aczi, fakrı en makbul bir şefaathı yapar. Evet, bu kelime ile hareket eden, o adama benzer ki: Askere kaydolur. Devlet namına hareket eder. Hiçbir kimseden pervası kalmaz. Kanun namına, devlet namına der, her işi yapar, her şeye karşı dayanır.

Başta demiştik: Bütün mevcudat, lisan-ı hal ile Bismillah der. Öyle mi?

Evet, nasilki görsen: Bir tek adam geldi. Bütün şehir ahalisini cebren bir yere sevketti ve cebren işlerde çalıştırdı. Yakînen bilirsin; o adam kendi namıyla, kendi kuvvetiyle hareket etmiyor. Belki o bir askerdir. Devlet namına hareket eder. Bir padişah kuvvetine istinad eder. Öyle de her şey, Cenab-ı Hakk'ın namına hareket eder ki; zerrecikler gibi tohumlar, çekirdekler başlarında koca ağaçları taşıyor, dağ gibi yükleri kaldırıyorlar. Demek herbir ağaç, Bismillah der. Hazine-i Rahmet meyvelerinden ellerini dolduruyor, bizlere tablacılık ediyor. Her bir bostan, Bismillah der. Matbaha-i Kudret'ten bir kazan olur ki: Çeşit çeşit pekçok muhtelif leziz taamlar, içinde beraber pişiriliyor. Herbir inek, deve, koyun, keçi gibi mübarek hayvanlar Bismillah der. Rahmet feyzinden bir süt çeşmesi olur. Bizlere, Rezzak namına en latif, en nazif, âb-ı hayat gibi bir gıdayı takdim ediyorlar. Herbir nebat ve ağaç ve otların ipek gibi yumuşak kök ve damarları, Bismillah der.

---sh:»(S:7) ↓ -----

Sert olan taş ve toprağı deler geçer. Allah namına, Rahman namına der, her şey ona müsahhar olur. Evet havada dalların intişarı ve meyve vermesi gibi, o sert taş ve topraktaki köklerin kemal-i sühuletle intişar etmesi ve yer altında yemiş vermesi; hem şiddet-i hararete karşı aylarca nazik, yeşil yaprakların yaş kalması; tabiiyunun ağzına şiddetle tokat vuruyor. Kör olası gözüne parmağını sokuyor ve diyor ki: En güvendiğın salabet ve hararet dahi, emir tahtında hareket ediyorlar ki; o ipek gibi yumuşak damarlar, birer asâ-yı Musa (A.S.) gibi **فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ** emrine imtisal ederek taşları şakk eder. Ve o sigara kâğıdı gibi ince nazenin yapraklar, birer aza-yı İbrahim (A.S.) gibi ateş saçan hararete karşı **يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا** âyetini okuyorlar.

Madem her şey manen Bismillah der. Allah namına Allah'ın nimetlerini getirip bizlere veriyorlar. Biz dahi Bismillah demeliyiz. Allah namına vermeliyiz. Allah namına almalıyız. Öyle ise, Allah namına vermeyen gafil insanlardan almamalıyız...

Sual: Tablacı hükmünde olan insanlara bir fiat veriyoruz. Acaba asıl mal sahibi olan Allah, ne fiat istiyor?

Elcevab: Evet o Mün'im-i Hakikî, bizden o kıymettar nimetlere, mallara bedel istediğı fiat ise; üç şeydir. Biri: Zikir. Biri: Şükür. Biri: Fikir'dir. Başta "Bismillah" zikirdir. Âhirde "Elhamdülillah" şükürdür. Ortada, bu kıymettar hârika-i san'at olan nimetler Ehad-i Samed'in mu'cize-i kudreti ve hediye-i rahmeti olduğunu düşünmek ve derketmek fikirdir. Bir padişahın kıymettar bir hediyesini sana getiren bir miskin adamın ayağını öpüp, hediye sahibini tanımamak ne derece belâhet ise, öyle de; zahirî mün'imleri medih ve muhabbet edip, Mün'im-i Hakikî'yi unutmak; ondan bin derece daha belâhettir.

Ey nefis! böyle ebleh olmamak istersen; Allah namına ver, Allah namına al, Allah namına başla, Allah namına işle. Vesselâm.

* * *

---sh:»(S:8) ↓ -----

Ondördüncü Lem'anın İkinci Makamı (Makam münasebetiyle buraya alınmıştır)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ in binler esrarından altı sırrına dairdir.

İHTAR: Bismelenin rahmet noktasında parlak bir nuru, sönük aklıma uzaktan göründü. Onu, kendi nefsim için nota suretinde kaydetmek istedim. Ve yirmi-otuz kadar sırlar ile, o nurun etrafında bir daire çevirmek ile avlamak ve zabt etmek arzu ettim. Fakat maatteessüf şimdilik o arzuma tam muvaffak olamadım. Yirmi-otuzdan, beş-altıya indi.

"Ey insan!" dediğim vakit nefsimi murad ediyorum. Bu ders kendi nefsimde has iken, ruhan benimle münasebettar ve nefsi nefsimden daha hüşyar zâtlara belki medar-ı istifade olur niyetiyle, Ondördüncü Lem'anın İkinci Makamı olarak müdakkik kardeşlerimin tasvirlerine havale ediyorum. Bu ders akıldan ziyade kalbe bakar, delilden ziyade zevke nâzırdır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Şu makamda birkaç sır zikredilecektir.

BİRİNCİ SIR: "Bismillahirrahmanirrahîm" in bir cilvesini şöyle gördüm ki: Kâinat sîmasında, arz sîmasında ve insan sîmasında birbiri içinde birbirinin nümunesini gösteren üç sikke-i rububiyet var.

Biri: Kâinatın heyet-i mecmuasındaki teavün, tesanüd, teanuk, tecavübden tezahür eden sikke-i kübra-i uluhiyettir ki, "Bismillah" ona bakıyor.

---sh:»(S:9) ↓ -----

İkincisi: Küre-i arz sîmasında nebatat ve hayvanatın tedbir ve terbiye ve idaresindeki

teşabüh, tenasüb, intizam, insicam, lütuf ve merhametten tezahür eden Sikke-i Kübra-i Rahmaniyettir ki, "Bismillahirrahman" ona bakıyor.

Sonra insanın mahiyet-i câmiyasının sîmasındaki letaif-i refet ve dekaik-ı şefkat ve şuaat-ı merhamet-i İlahiyeden tezahür eden sikke-i ulya-i rahîmiyettir ki, "Bismillahirrahmanirrahîm"deki "Er-Rahîm" ona bakıyor.

Demek "Bismillahirrahmanirrahîm" sahife-i âlemde bir satır-ı nuranî teşkil eden üç sikke-i ehadiyetin kudsî ünvanıdır. Ve kuvvetli bir haytıdır ve parlak bir hattıdır. Yani "Bismillahirrahmanirrahîm" yukarıdan nüzul ile semere-i kâinat ve âlemin nüsha-i musaggarası olan insana ucu dayanıyor. Ferşi arşa bağlar. İnsanî arşa çıkmağa bir yol olur.

İKİNCİ SIR: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, hadsiz kesret-i mahlukatta tezahür eden vâhidiyet içinde ukûlü boğmamak için, daima o vâhidiyet içinde ehadiyet cilvesini gösteriyor. Yani, meselâ: Nasilki Güneş, ziyasıyla hadsiz eşyayı ihata ediyor. Mecmu-i ziyasındaki Güneşin zâtını mülhaza etmek için gayet geniş bir tasavvur ve ihatalı bir nazar lâzım olduğundan; Güneşin zâtını unutturmamak için, herbir parlak şeyde Güneşin zâtını aksi vasıtasıyla gösteriyor ve her parlak şey, kendi kabiliyetince Güneşin cilve-i zâtîsiyle beraber ziyası, harareti gibi hassalarını gösteriyor ve her parlak şey Güneşi bütün sıfâtıyla kabiliyetine göre gösterdiği gibi; Güneşin ziya ve hararet ve ziyadaki elvan-ı seb'a gibi keyfiyatlarının her birisi dahi, umum mukabilindeki şeyleri ihata ediyor. Öyle de: **وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى** -temsilde hata

olmasın- ehadiyet ve samediyet-i İlahiye, herbir şeyde, hususan zîhayatta, hususan insanın mahiyet âyinesinde bütün esmasıyla bir cilvesi olduğu gibi; vahdet ve vâhidiyet cihetiyle dahi, mevcudat ile alâkadar herbir ismi bütün mevcudatı ihata ediyor. İşte vâhidiyet içinde ukûlü boğmamak ve kalbler Zât-ı Akdes'i unutmamak için, daima vâhidiyetteki Sikke-i Ehadiyeti nazara veriyor ki, o sikkenin üç mühim ukdesini irae eden "Bismillahirrahmanirrahîm"dir.

---sh:»(S:10) ↓

ÜÇÜNCÜ SIR: Şu hadsiz kâinatı şenlendiren, bilmüşahede rahmettir. Ve bu karanlıklı mevcudatı ışıklandıran, bilbedahe yine rahmettir. Ve bu hadsiz ihtiyacat içinde yuvarlanan mahlukatı terbiye eden, bilbedahe yine rahmettir. Ve bir ağacın bütün heyetiyle meyvesine müteveccih olduğu gibi, bütün kâinatı insana müteveccih eden ve her tarafta ona baktıran ve muavenetine koşturan, bilbedahe rahmettir. Ve bu hadsiz fezaı ve boş ve hâlî âlemi dolduran, nurlandıran ve şenlendiren, bilmüşahede rahmettir. Ve bu fâni insanı ebede namzed eden ve ezeli ve ebedî bir zâta muhatab ve dost yapan, bilbedahe rahmettir.

Ey insan, madem rahmet böyle kuvvetli ve cazibedar ve sevimli ve mededkâr bir hakikat-ı mahbubedir. "Bismillahirrahmanirrahîm" de, o hakikata yapış ve vahşet-i mutlakadan ve hadsiz ihtiyacatın elemlerinden kurtul ve o Sultan-ı Ezel ve Ebed'in tahtına yanaş ve o rahmetin şefkatıyla ve şefaatiyle ve şuaatıyla o Sultan'a muhatab ve halil ve dost ol!

Evet kâinatın enva'ını hikmet dairesinde insanın etrafında toplayıp bütün hacatına kemal-i intizam ve inayet ile koşturmak, bilbedahe iki haletten birisidir: Ya kâinatın herbir nev'i kendi kendine insanı tanıyor, ona itaat ediyor, muavenetine koşuyor. -Bu ise yüz derece akıldan uzak olduğu gibi, çok muhalâtı intac ediyor. İnsan gibi bir âciz-i mutlakta, en kuvvetli bir Sultan-ı Mutlak'ın kudreti bulunmak lâzım geliyor.- Veyahut bu kâinatın perdesi arkasında bir Kadîr-i Mutlak'ın ilmi ile bu muavenet oluyor. Demek kâinatın enva'ı, insanı tanıyor değil; belki insanı bilen ve tanıyan, merhamet eden bir zâtın tanınmasının ve bilmesinin delilleridir.

Ey insan! Aklını başına al. Hiç mümkün müdür ki: Bütün enva'-ı mahlukatı sana müteveccihen muavenet ellerini uzattıran ve senin hacetlerine "Lebbeyk!" dedirten Zât-ı Zülcelal seni bilmesin, tanımasın, görmesin? Madem seni biliyor, rahmetiyle bildiğini bildiriyor. Sen de onu bil, hürmetle bildiğini bildir ve kat'iyyen anla ki: Senin gibi zâif-i mutlak, âciz-i mutlak, fakir-i mutlak, fâni, küçük bir mahluka koca kâinatı müsahhar etmek ve onun imdadına göndermek; elbette hikmet ve inayet ve ilim ve kudreti tazammun eden

hakikat-ı rahmettir. Elbette böyle bir rahmet, senden küllî ve hâlis bir şükür ve ciddî ve safî bir hürmet ister. İşte o hâlis şükürün ve o safî hürmetin tercümanı ve ünvanı olan "Bismillahirrahmanirrahîm"i de. O rahmetin vusulüne vesile ve

---sh:»(S:11) ↓ -----

o Rahman'ın dergâhında şefaatçi yap.

Evet, rahmetin vücudu ve tahakkuku, Güneş kadar zahirdir. Çünkü nasıl merkezî bir nakış, her taraftan gelen atkı ve iplerin intizamından ve vaziyetlerinden hasıl oluyor. Öyle de: Bu kâinatın daire-i kübrasında binbir İsm-i İlahî'nin cilvesinden uzanan nuranî atkılar, kâinat sîmasında öyle bir sikke-i Rahmet içinde bir hâtem-i rahîmiyeti ve bir nakş-ı şefkati dokuyor ve öyle bir hâtem-i inayeti nescediyor ki, Güneşten daha parlak kendini akıllara gösteriyor.

Evet Şems ve Kamer'i, anasır ve maadini, nebatat ve hayvanatı; bir nakş-ı a'zamın atkı ipleri gibi o binbir isimlerin şualarıyla tanzim eden ve hayata hâdim eden ve nebatî ve hayvanî olan umum vâlidelerin gayet şirin ve fedakârane şefkatleriyle şefkatini gösteren ve zevilhayatı hayat-ı insaniyeye müsahhar eden ve ondan rububiyet-i İlahiyenin gayet güzel ve şirin bir nakş-ı a'zamını ve insanın ehemmiyetini gösteren ve en parlak rahmetini izhar eden o Rahman-ı Zülcemal, elbette kendi istiğna-i mutlakına karşı, rahmetini ihtiyac-ı mutlak içindeki zîhayata ve insana makbul bir şefaatçi yapmış.

Ey insan, eğer insan isen "Bismillahirrahmanirrahîm" de. O şefaatçiyi bul!

Evet zeminde dörtyüzbin muhtelif ayrı ayrı nebatatın ve hayvanatın taifelerini, hiçbirini unutmuyarak, şaşırılmayarak, vakti vaktine kemal-i intizam ile hikmet ve inayet ile terbiye ve idare eden ve küre-i arzın sîmasında hâtem-i ehadiyeti vaz'eden; bilbedahe belki bilmüşahede rahmettir ve o rahmetin vücudu, bu küre-i arzın sîmasındaki mevcudatın vücudları kadar kat'î olduğu gibi, o mevcudat adedince tahakkukunun delilleri var. Evet zeminin yüzünde öyle bir hâtem-i rahmet ve sikke-i ehadiyet bulunduğu gibi, insanın mahiyet-i maneviyesinin sîmasında dahi öyle bir sikke-i rahmet vardır ki, küre-i arz sîmasındaki sikke-i merhamet ve kâinat sîmasındaki sikke-i uzma-yı rahmetten daha aşağı değil. Âdeta binbir ismin cilvesinin bir nokta-i mihrakiyesi hükmünde bir câmiyeti var.

Ey insan, hiç mümkün müdür ki: Sana bu sîmayı veren, o sîmada böyle bir sikke-i rahmeti ve bir hâtem-i ehadiyeti vaz'eden zât, seni başı boş bıraksın; sana ehemmiyet vermesin; senin harekâtına dikkat etmesin; sana müteveccih olan bütün kâinatı abes yapsın; hilkat şeceresini

---sh:»(S:12) ↓ -----

meyvesi çürük, bozuk ehemmiyetsiz bir ağaç yapsın! Hem hiç bir cihetle şüphe kabul etmeyen ve hiç bir vechile noksaniyeti olmayan, Güneş gibi zahir olan rahmetini ve ziya gibi görünen hikmetini inkâr ettirsin. Hâşâ..

Ey insan! Bil ki: O rahmetin arşına yetişmek için bir mi'rac var. O mi'rac "Bismillahirrahmanirrahîm"dir. Ve bu mi'rac ne kadar ehemmiyetli olduğunu anlamak istersen, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın yüzondört surelerinin başlarına ve hem bütün mübarek kitabların ibtidalarına ve umum mübarek işlerin mebde'lerine bak. Ve Besmele'nin azamet-i kadrine en kat'î bir hüccet şudur ki: İmam-ı Şafî'î (R.A.) gibi çok büyük müçtehidler demişler: "Besmele tek bir âyet olduğu halde, Kur'anda yüzondört defa nâzil olmuştur."

DÖRDÜNCÜ SIR: Hadsiz kesret içinde vâhidiyet tecellisi, hitab-ı **إِيَّاكَ تَعْبُدُ** demekle herkese kâfi gelmiyor. Fikir dağılıyor. Mecmuundaki vahdet arkasında Zât-ı Ehadiyeti

mülâhaza edip **إِيَّاكَ تَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** demeğe küre-i arz vüs'atında bir kalb bulunmak lâzım

geliyor. Ve bu sırta binaen cüz'iyatta zahir bir surette sikke-i ehadiyeti gösterdiği gibi, herbir nevide sikke-i ehadiyeti göstermek ve Zât-ı Ehad'i mülâhaza ettirmek için hâtem-i rahmaniyyet

içinde bir sikke-i ehadiyeti gösteriyor; tâ külfetsiz herkes her mertebede **إِيَّاكَ تَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ**

deyip doğrudan doğruya Zât-ı Akdes'e hitab ederek müteveccih olsun.

İşte Kur'an-ı Hakîm, bu sırr-ı azîmi ifade içindir ki, kâinatın daire-i a'zamında meselâ semavat ve arzın hilkatinden bahsettiği vakit, birden en küçük bir daireden ve en dakik bir cüz'iden bahseder; tâ ki, zahir bir surette hâtem-i ehadiyeti gösterebilir. Meselâ: Hilkat-ı semavat ve arzdaki bahsi içinde hilkat-i insandan ve insanın sesinden ve sîmasındaki dekaik-ı nimet ve hikmetten bahis açar; tâ ki, fikir dağılmasın, kalb boğulmasın, ruh mabudunu doğrudan doğruya bulsun. Meselâ:

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَالِدَاتِ

---sh:»(S:13) ↓

âyeti mezkûr hakikatı mu'cizane bir surette gösteriyor.

Evet hadsiz mahlukatta ve nihayetsiz bir kesrette vahdet sikkeleri, mütedâhil daireler gibi en büyüğünden, en küçük sikkeye kadar enva'ı ve mertebeleri vardır. Fakat o vahdet ne kadar olsa yine kesret içinde bir vahdettir. Hakikî hitabı tam temin edemiyor. Onun için, vahdet arkasında ehadiyet sikkesi bulunmak lâzımdır. Tâ ki, kesreti hatıra getirmesin. Doğrudan doğruya Zât-ı Akdes'e karşı kalbe yol açsın. Hem sikke-i ehadiyete nazarları çevirmek ve kalpleri celbetmek için o sikke-i ehadiyet üstünde gayet cazibedar bir nakış ve gayet parlak bir nur ve gayet şirin bir halâvet ve gayet sevimli bir cemal ve gayet kuvvetli bir hakikat olan rahmet sikkesini ve rahîmiyet hâtemini koymuştur. Evet o rahmetin kuvvetidir ki, zîşuurun nazarlarını celb eder, kendine çeker ve ehadiyet sikkesine îsal eder ve Zât-ı

Ehadiyeyi mülâhaza ettirir ve ondan **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** deki hakikî hitaba mazhar eder. İşte "Bismillahirrahmanirrahîm" Fatiha'nın fihristesi ve Kur'anın mücmel bir hülâsası olduğu cihetle bu mezkûr sırr-ı azîmin ünvanı ve tercümanı olmuş. Bu ünvanı eline alan, rahmetin tabakatında gezebilir. Ve bu tercümanı konuşuran, esrar-ı rahmeti öğrenir ve envâr-ı rahîmiyeti ve şefkati görür.

BEŞİNCİ SIR: Bir hadîs-i şerifte vârid olmuş ki:

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَى صُورَةِ الرَّحْمَنِ -ev kema kal-

Bu hadîsi, bir kısım ehl-i tarîkat, akaid-i imaniyeye münasib düşmeyen acib bir tarzda tefsir etmişler. Hattâ onlardan bir kısım ehl-i aşk, insanın sîma-yı manevîsine bir suret-i Rahman nazarıyla bakmışlar. Ehl-i tarîkatın ekserinde sekr, ehl-i aşkın çoğunda istiğrak ve iltibas olduğundan, hakikata muhalif telakkilerinde belki mazurdurlar. Fakat akli başında olanlar, fikren onların esas-ı akaide münafî olan manalarını kabul edemez. Etse hata eder.

Evet bütün kâinatı bir saray, bir ev gibi muntazam idare eden ve yıldızları zerreler gibi hikmetli ve kolay çeviren ve gezdiren ve zerrati muntazam memurlar gibi istihdam eden Zât-ı Akdes-i İlahî'nin şeriki, naziri, zıddı, niddi olmadığı gibi,

---sh:»(S:14) ↓

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ sırrıyla sureti, misli, misali, şebih dahi olamaz.

Fakat, **وَكُلُّ الْمَثَلِ الْأَعْلَى فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** sırrıyla, mesel ve temsil ile, şuunatına ve sıfât ve esmasına bakılır. Demek mesel ve temsil, şuunat nokta-i nazarında vardır. Şu mezkûr Hadîs-i Şerifin çok makasidinden birisi şudur ki: İnsan, ism-i Rahman'ı tamamıyla gösterir bir surettedir. Evet sâbıkan beyan ettiğimiz gibi, kâinatın sîmasında binbir ismin şualarından tezahür eden ism-i Rahman görüldüğü gibi, zemin yüzünün sîmasında rububiyet-i mutlaka-i İlahiyenin hadsiz cilveleriyle tezahür eden ism-i Rahman gösterildiği gibi, insanın suret-i câmiyasında küçük bir mikyasta zeminin sîması ve kâinatın sîması gibi yine o ism-i Rahman'ın cilve-i etemmini gösterir demektir. Hem işaretir ki: Zât-ı Rahmanurrahîm'in delilleri ve âyineleri olan zîhayat ve insan gibi mazharlar o kadar o Zât-ı

Vâcib-ül Vücut'a delaletleri kat'î ve vâzih ve zahirdir ki, Güneşin timsalini ve aksini tutan parlak bir âyine parlaklığına ve delaletinin vuzuhuna işareten "O âyine Güneştir" denildiği vakit, "İnsanda suret-i Rahman var" vuzuh-u delaletine ve kemal-i münasebetine işareten denilmiş ve denilir. Ve ehl-i Vahdet-ül Vücutun mutedil kısmı "Lâ Mevcude illa hu" bu sırra binaen, bu delaletin vuzuhuna ve bu münasebetin kemaline bir ünvan olarak demişler.

اللَّهُمَّ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ بِحَقِّ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اِرْحَمْنَا كَمَا يَلِيقُ بِرَحِيمَتِكَ وَ فَهْمُنَا

اَسْرَارَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ كَمَا يَلِيقُ بِرَحْمَاتِيَّتِكَ آمِينَ

ALTINCI SIR: Ey hadsiz acz ve nihayetsiz fakr içinde yuvarlanan bîçare insan! Rahmet ne kadar kıymettar bir vesile ve ne kadar makbul bir şefaatçi olduğunu bununla anla ki: O rahmet, öyle bir Sultan-ı Zülcelal'e vesiledir ki, yıldızlarla zerrat beraber olarak kemal-i intizam ve itaatle -beraber- ordusunda hizmet ediyorlar. Ve O Zât-ı Zülcelal'in ve o Sultan-ı Ezel ve Ebed'in istiğna-i zâtîsi var ve istiğna-i mutlak içindedir. Hiçbir cihetle kâinata ve mevcudata ihtiyacı olmayan bir Ganiyy-i Alel-ıtlak'tır. Ve bütün kâinat taht-ı emir ve idaresinde ve heybet ve azameti altında nihayet itaatte, celaline karşı tezellüdedir. İşte

---sh:»(S:15) ↓

rahmet seni ey insan! O Müstağni-i Alel-ıtlak'ın ve Sultan-ı Sermedî'nin huzuruna çıkarır ve ona dost yapar ve ona muhatap eder ve sevgili bir abd vaziyetini verir. Fakat nasıl sen Güneşe yetişemiyorsun, çok uzaksın; hiçbir cihetle yaşanamıyorsun. Fakat Güneşin ziyası Güneşin aksini, cilvesini senin âyinen vasıtasıyla senin eline verir. Öyle de: O Zât-ı Akdes'e ve o Şems-i Ezel ve Ebed'e biz çendan nihayetsiz uzağız, yaşanamayız. Fakat onun ziya-i rahmeti, onu bize yakın ediyor.

İşte ey insan! Bu rahmeti bulan, ebedî tükenmez bir hazine-i nur buluyor. O hazineyi bulmasının çaresi: Rahmetin en parlak bir misali ve mümessili ve o rahmetin en belig bir lisanı ve dellâlı olan ve Rahmeten-lil-Âlemîn ünvanıyla Kur'anda tesmiye edilen Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın sünnetidir ve tebaiyetidir. Ve bu Rahmeten-lil-Âlemîn olan rahmet-i mücessemeye vesile ise salavattır. Evet salavatın manası, rahmettir. Ve o zîhayat mücessem rahmete rahmet duası olan salavat ise, o Rahmeten-lil-Âlemîn'in vusulüne vesiledir. Öyle ise sen salavatı kendine, o Rahmeten-lil-Âlemîn'e vesile yap ve o zâtı da rahmet-i Rahman'a vesile ittihaz et. Umum ümmetin Rahmeten-lil-Âlemîn olan Aleyhissalâtü Vesselâm hakkında hadsiz bir kesretle rahmet manasıyla salavat getirmeleri, rahmet ne kadar kıymettar bir hediye-i İlahiye ve ne kadar geniş bir dairesi olduğunu, parlak bir surette isbat eder.

Elhasıl: Hazine-i rahmetin en kıymettar pırlantası ve kapıcısı Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm olduğu gibi, en birinci anahtarı dahi ""Bismillahirrahmanirrahîm"dir. Ve en kolay bir anahtarı da salavattır.

اللَّهُمَّ بِحَقِّ اَسْرَارِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ صَلَّى وَ سَلَّمَ عَلَيَّ مَنْ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ كَمَا يَلِيقُ

بِرَحْمَتِكَ وَ بِحُرْمَتِهِ وَ عَلَيَّ اِلَهٍ وَ اَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ

وَ اِرْحَمْنَا رَحْمَةً تُغْنِينَا بِهَا عَنْ رَحْمَةٍ مِنْ سِوَاكَ مِنْ خَلْقِكَ آمِينَ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

***

---sh:»(S:16) ↓

İkinci Söz

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ

İmanda ne kadar büyük bir saadet ve nimet ve ne kadar büyük bir lezzet ve rahat bulunduğunu anlamak istersen; şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle:

Bir vakit iki adam, hem keyif, hem ticaret için seyahate giderler. Biri hodbin, tali'siz bir tarafa; diğeri Hudabin, bahtiyar diğeri tarafa sülûk eder, giderler.

Hodbin adam, hem hodgâm, hem hodendiş, hem bedbîn olduğundan bedbînlik cezası olarak nazarında pek fena bir memlekete düşer. Bakar ki: Her yerde âciz bîçareler, zorba müdhiş adamların ellerinden ve tahribatlarından vaveylâ ediyorlar. Bütün gezdiği yerlerde böyle hazîn, elîm bir hali görür. Bütün memleket, bir matemhane-i umumî şeklini almış. Kendisi şu elîm ve muzlim haleti hissetmemek için sarhoşluktan başka çare bulamaz. Çünkü herkes ona düşman ve ecnebi görünüyor. Ve ortalıkta dahi, müdhiş cenazeleri ve me'yusane ağlayan yetimleri görür. Vicdanı, azab içinde kalır. Diğeri Hüdabîn, Hüdaperest ve Hakendiş, güzel ahlâklı idi ki: Nazarında pek güzel bir memlekete düştü. İşte bu iyi adam, girdiği memlekette bir umumî şenlik görüyor. Her tarafta bir sürur, bir şehir-âyin, bir cezbe ve neş'e içinde zikirhaneler; herkes ona dost ve akraba görünür. Bütün memlekette yaşasınlar ve teşekkürler ile bir terhisat-ı umumiyeye şenliği görüyor. Hem tekbir ve tehlil ile mesrurane ahz-ı asker için bir davul, bir musikî sesi işitiyor. Evvelki bedbahtın hem kendi, hem umum halkın elemi ile müteallim olmasına bedel; şu bahtiyar, hem kendi, hem umum halkın süruru ile mesrur ve müferrah olur. Hem güzelce bir ticaret eline geçer, Allah'a şükreder. Sonra döner, öteki adama rastgelir. Halini anlar. Ona der: "Yahu sen divane olmuşsun. Batnındaki çirkinlikler, zahirine aksetmiş olmalı ki,

---sh:»(S:17) ↓ -----
gülmeyi ağlamak, terhisatı soymak ve talan etmek tevehhüm etmişsin. Aklını başına al, kalbini temizle. Tâ, şu musibetli perde senin nazarından kalksın, hakikatı görebilesin. Zira nihayet derecede âdil, merhametkâr, raiyet-perver, muktedir, intizam-perver, müşfik bir melikin memleketi, hem bu derece göz önünde âsâr-ı terakkiyat ve kemalât gösteren bir memleket, senin vehminin gösterdiği surette olamaz." Sonra o bedbahtın akli başına gelir, nedamet eder. "Evet, ben işretten divane olmuşum. Allah senden razı olsun ki, Cehennemî bir haletten beni kurtardın." der.

Ey nefsim! Bil ki: Evvelki adam kâfirdir veya fâsık-ı gafildir. Şu dünya, onun nazarında bir matemhane-i umumiyedir. Bütün zîhayat, firak ve zeval sillesiyle ağlayan yetimlerdir. Hayvan ve insan ise; ecel pençesiyle parçalanan kimsesiz başıbozuklardır. Dağlar ve denizler gibi büyük mevcudat, ruhsuz, müdhiş cenazeler hükmündedirler. Daha bunun gibi çok elîm, ezici, dehşetli evham, küfründen ve dalaletinden neş'et edip, onu manen tazib eder. Diğeri adam ise; mü'mindir. Cenab-ı Hâlık'ı tanır, tasdik eder. Onun nazarında şu dünya, bir zikirhane-i Rahman, bir talimgâh-ı beşer ve hayvan ve bir meydan-ı imtihan-ı ins ü cândır. Bütün vefiyat-ı hayvaniye ve insaniye ise; terhisattır. Vazife-i hayatını bitirenler, bu dâr-ı fâniden, manen mesrurane, dağdağasız diğeri bir âleme giderler. Tâ yeni vazifedarlara yer açılsın, gelip çalışsınlar. Bütün tevellüdat-ı hayvaniye ve insaniye ise; ahz-ı askere, silâh altına, vazife başına gelmektir. Bütün zîhayat, birer muvazzaf mesrur asker, birer müstakim memnun memurlardır. Bütün sadâlar ise, ya vazife başlamasındaki zikir ve tesbih ve paydostan gelen şükür ve tefrih veya işlemek neş'esinden neş'et eden nağamattır. Bütün mevcudat, o mü'minin nazarında, Seyyid-i Kerim'inin ve Mâlik-i Rahîm'inin birer munis hizmetkârı, birer dost memuru, birer şirin kitabıdır. Daha bunun gibi pek çok latif, ulvî ve leziz, tatlı hakikatlar, imanından tecelli eder, tezahür eder.

Demek iman, bir manevî tûbâ-i Cennet çekirdeğini taşıyor. Küfür ise manevî bir zakkum-u Cehennem tohumunu saklıyor.

Demek selâmet ve emniyet, yalnız İslâmiyette ve imandadır. Öyle ise, biz daima:

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَ كَمَالِ الْإِيمَانِ demeliyiz...

* * *

---sh:»(S:18) ↓ -----

Üçüncü Söz

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا

İbadet, ne büyük bir ticaret ve saadet; fîsk ve sefahet, ne büyük bir hasaret ve helâket olduğunu anlamak istersen, şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle...

Bir vakit iki asker, uzak bir şehire gitmek için emir alıyorlar. Beraber giderler; tâ, yol ikileşir. Bir adam orada bulunur, onlara der: "Şu sağdaki yol, hiç zararı olmamakla beraber, onda giden yolculardan ondan dokuzu büyük kâr ve rahat görür. Soldaki yol ise, menfaati olmamakla beraber, on yolcusundan dokuzu zarar görür. Hem ikisi, kısa ve uzunlukta birdirler. Yalnız bir fark var ki, intizamsız, hükûmetsiz olan sol yolun yolcusu çantasız, silâhsız gider. Zahirî bir hıffet, yalancı bir rahatlık görür. İntizam-ı askerî altındaki sağ yolun yolcusu ise, mugaddi hülâsalardan dolu dört okkalık bir çanta ve her adüvvü alt ve mağlub edecek iki kıyyelik bir mükemmel mîrî silâhı taşımaya mecburdur...

O iki asker, o muarraf adamın sözünü dinledikten sonra şu bahtiyar nefer, sağa gider. Bir batman ağırlığı omuzuna ve beline yükler. Fakat kalbi ve ruhu, binler batman minnetlerden ve korkulardan kurtulur. Öteki bedbaht nefer ise, askerliği bırakır. Nizama tâbi olmak istemez, sola gider. Cismi bir batman ağırlıktan kurtulur, fakat kalbi binler batman minnetler altında ve ruhu hadsiz korkular altında ezilir. Hem herkese dilenci, hem her şeyden, her hâdiseden titrer bir surette gider. Tâ, mahall-i maksuda yetişir. Orada, âsi ve kaçak cezasını görür.

Askerlik nizamını seven, çanta ve silâhını muhafaza eden ve sağa giden nefer ise, kimseden minnet almayarak, kimseden havf etmeyerek rahat-ı kalb ve vicdan ile gider. Tâ o matlub şehire yetişir. Orada, vazifesini güzelce yapan bir namuslu askere münasib bir mükâfat görür.

İşte ey nefsi serkeş! Bil ki: O iki yolcu; biri muti-i kanun-u İlahî, birisi de âsi ve hevaya tâbi insanlardır. O yol ise, hayat yoludur ki; âlem-i ervahtan gelip kabirden geçer, âhirete gider. O çanta ve silâh ise, ibadet ve takvadır. İbadetin çendan zahirî bir ağırlığı var. Fakat

---sh:»(S:19) ↓ -----

manasında öyle bir rahatlık ve hafiflik var ki, tarif edilmez. Çünkü âbid, namazında der:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Yani: "Hâlık ve Rezzak, ondan başka yoktur. Zarar ve menfaat, onun elindedir. O hem Hakîm'dir, abes iş yapmaz. Hem Rahîm'dir; ihsanı, merhameti çoktur" diye itikad ettiğinden her şeyde bir hazine-i rahmet kapısını bulur. Dua ile çalar. Hem her şeyi kendi Rabbisinin emrine müsahhar görür, Rabbisine iltica eder. Tevekkül ile istinad edip her musibete karşı tahassun eder. İmanı, ona bir emniyet-i tâtme verir. Evet her hakikî hasenat gibi cesaretin dahi menbaı, imandır, ubudiyettir. Her seyyiat gibi cebanetin dahi menbaı, dalalettir. Evet tam münevver-ül kalb bir âbidi, küre-i arz bomba olup patlarsa, ihtimaldir ki, onu korkutmaz. Belki hârika bir kudret-i Samedaniyeyi, lezzetli bir hayret ile seyredecek. Fakat meşhur bir münevver-ül akıl denilen kalbsiz bir fâsık feylesof ise; gökte bir kuyruklu yıldızı görse, yerde titrer. "Acaba bu serseri yıldız Arzımıza çarpmasın mı?" der; evhama düşer. (Bir vakit böyle bir yıldızdan Amerika titredi. Çokları gece vakti hanelerini terkettiler.)

Evet insan, nihayetsiz şeylere muhtaç olduğu halde; sermayesi hiç hükmünde... Hem nihayetsiz musibetlere maruz olduğu halde; iktidarı, hiç hükmünde bir şey... Âdeta sermaye ve iktidarının dairesi, eli nereye yetişirse o kadardır. Fakat emelleri, arzuları ve elemeleri ve belaları ise; dairesi, gözü, hayali nereye yetişirse ve gidinceye kadar geniştir. Bu derece âciz ve zaîf, fakir ve muhtaç olan ruh-u beşere ibadet, tevekkül, tevhid, teslim; ne kadar azîm bir kâr, bir saadet, bir nimet olduğunu, bütün bütün kör olmayan görür, derk eder. Malûmdur ki: Zararsız yol, zararlı yola -velev on ihtimalden bir ihtimal ile olsa- tercih edilir. Halbuki mes'elemiz olan ubudiyet yolu, zararsız olmakla beraber ondan dokuz ihtimal ile bir saadet-i ebediye hazinesi vardır. Fısk ve sefahet yolu ise; -hattâ fâsıkın itiraflıyla dahi- menfaatsız olduğu halde, ondan dokuz ihtimal ile şekavet-i ebediye helâketi bulunduğu; icma ve tevatür derecesinde hadsiz ehl-i ihtisasın ve müşahedenin şهادetiyle sabittir. Ve ehl-i zevkin ve keşfin ihbaratıyla muhakkaktır.

Elhasıl: Âhîret gibi, dünya saadeti dahi, ibadette ve Allah'a asker olmaktadır. Öyle ise, biz daima: **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى الطَّاعَةِ وَالتَّوْفِيقِ** demeliyiz. Ve müslüman olduğumuza şükretmeliyiz.

* * *

---sh:»(S:20) ↓

Dördüncü Söz

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ

Namaz, ne kadar kıymetdar ve mühim, hem ne kadar ucuz ve az bir masraf ile kazanılır, hem namazsız adam ne kadar divane ve zararlı olduğunu, iki kerre iki dört eder derecesinde kat'î anlamak istersen; şu temsili hikâyeciğe bak, gör:

Bir zaman bir büyük hâkim, iki hizmetkârını, -herbirisine yirmidört altun verip- iki ay uzaklıkta has ve güzel bir çiftliğine ikamet etmek için gönderiyor. Ve onlara emreder ki: "Şu para ile yol ve bilet masrafı yapınız. Hem oradaki meskeninize lâzım bazı şeyleri mübayaa ediniz. Bir günlük mesafede bir istasyon vardır. Hem araba, hem gemi, hem şimendifer, hem tayyare bulunur. Sermayeye göre binilir."

İki hizmetkâr, ders aldıktan sonra giderler. Birisi bahtiyar idi ki, istasyona kadar bir parça para masraf eder. Fakat o masraf içinde efendisinin hoşuna gidecek öyle güzel bir ticaret elde eder ki; sermayesi birden bine çıkar. Öteki hizmetkâr bedbaht, serseri olduğundan; istasyona kadar yirmüç altununu sarfeder. Kumara-mumara verip zayı' eder, birtek altunu kalır. Arkadaşı ona der: "Yahu, şu liranı bir bilete ver. Tâ, bu uzun yolda yayan ve aç kalmayasın. Hem bizim efendimiz kerimdir; belki merhamet eder, ettiğin kusuru afveder. Seni de tayyareye bindirirler. Bir günde mahall-i ikametimize gideriz. Yoksa iki aylık bir çölde aç, yayan, yalnız gitmeye mecbur olursun." Acaba şu adam inad edip, o tek lirasını bir define anahtarı hükmünde olan bir bilete vermeyip, muvakkat bir lezzet için sefahete sarfetse; gayet akılsız, zararlı, bedbaht olduğunu, en akılsız adam dahi anlamaz mı?

İşte ey namazsız adam ve ey namazdan hoşlanmayan nefsim!

---sh:»(S:21) ↓

O hâkim ise; Rabbimiz, Hâlıkımızdır. O iki hizmetkâr yolcu ise; biri mütedeyyin, namazını şevk ile kılar. Diğeri gafil, namazsız insanlardır. O yirmidört altun ise, yirmidört saat her gündeki ömürdür. O has çiftlik ise, Cennet'tir. O istasyon ise, kabirdir. O seyahat ise kabre, haşre, ebede gidecek beşer yolculuğudur. Amele göre, takva kuvvetine göre, o uzun yolu mütefavit derecede kat'ederler. Bir kısım ehl-i takva, berk gibi bin senelik yolu, bir günde keser. Bir kısmı da, hayal gibi ellibin senelik bir mesafeyi bir günde kat'eder. Kur'an-ı Azîmüşşan, şu hakikate iki âyetiyle işaret eder. O bilet ise, namazdır. Birtek saat, beş vakit

namaza abdestle kâfi gelir. Acaba yirmiüç saatini şu kısacık hayat-ı dünyeviyeye sarfeden ve o uzun hayat-ı ebediyeye birtek saatini sarfetmeyen; ne kadar zarar eder, ne kadar nefesine zulmeder, ne kadar hilaf-ı akıl hareket eder. Zira bin adamın iştirak ettiği bir piyango kumarına yarı malını vermek, akıl kabul ederse; halbuki kazanç ihtimali binde birdir. Sonra yirmidörtten bir malını, yüzde doksandokuz ihtimal ile kazancı musaddak bir hazine-i ebediyeye vermemek; ne kadar hilaf-ı akıl ve hikmet hareket ettiğini, ne kadar akıldan uzak düştüğünü, kendini âkıl zanneden adam anlamaz mı?

Halbuki namazda ruhun ve kalbin ve aklın büyük bir rahatı vardır. Hem cisme de o kadar ağır bir iş değildir. Hem namaz kılanın diğer mubah dünyevî amelleri, güzel bir niyet ile ibadet hükmünü alır. Bu surette bütün sermaye-i ömrünü, âhirete mal edebilir. Fâni ömrünü, bir cihette ibka eder.

* * *

---sh:»(S:22) ↓ -----

Beşinci Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِیْنَ اتَّقَوْا وَالَّذِیْنَ هُمْ مُحْسِنُوْنَ

Namaz kılmak ve büyük günahları işlememek, ne derece hakikî bir vazife-i insaniye ve ne kadar fitrî, münasib bir netice-i hilkat-ı beşeriye olduğunu görmek istersen; şu temsîlî hikâyeciğe bak, dinle:

Seferberlikte bir taburda biri muallem, vazifeperver; diğeri acemî, nefisperver iki asker beraber bulunuyordu. Vazifeperver nefer, talime ve cihada dikkat eder, erzak ve tayinatını hiç düşünmezdi. Çünkü anlamış ki; onu beslemek ve cihazatını vermek, hasta olsa tedavi etmek, hattâ indelhace lokmayı ağzına koymaya kadar devletin vazifesidir. Ve onun asıl vazifesi, talim ve cihaddır. Fakat bazı erzak ve cihazat işlerinde işler. Kazan kaynatır, karavanayı yıkar, getirir. Ona sorulsa: Ne yapıyorsun?

-Devletin angaryasını çekiyorum, der. Demiyor: Nafakam için çalışıyorum.

Diğeri şikemperver ve acemî nefer ise, talime ve harbe dikkat etmezdi. "O, devlet işidir. Bana ne?" derdi. Daim nafakasını düşünüp onun peşine dolaşır, taburu terkeder, çarşıya gider, alış-veriş ederdi. Bir gün, muallem arkadaşı ona dedi:

-Birader, asıl vazifen, talim ve muharebedir. Sen, onun için buraya

---sh:»(S:23) ↓ -----

getirilmişsin. Padişaha itimad et. O, seni aç bırakmaz. O, onun vazifesidir. Hem sen, âciz ve fakirsin; her yerde kendini beslettiremezsin. Hem mücadele ve seferberlik zamanıdır. Hem sana âsîdî der, ceza verirler. Evet iki vazife, peşimizde görünüyor. Biri, padişahın vazifesidir. Bazan biz onun angaryasını çekeriz ki, bizi beslemektir. Diğeri, bizim vazifemizdir. Padişah bize teshilat ile yardım eder ki, talim ve harbdır. Acaba o serseri nefer, o mücahid mualleme kulak vermezse, ne kadar tehlikede kalır anlarsın!

İşte ey tenbel nefsim! O dalgalı meydan-ı harb, bu dağdağalı dünya hayatıdır. O taburlara taksim edilen ordu ise, cem'iyet-i beşeriyedir. Ve o tabur ise, şu asrın cemaat-ı İslâmiyesidir. O iki nefer ise, biri feraiz-i diniyesini bilen ve işleyen ve kebairi terk ve günahları işlememek için nefis ve şeytanla mücadele eden müttaki müslümandır. Diğeri: Rezzak-ı Hakikî'yi ittiham etmek derecesinde derd-i maişete dalıp, feraizi terk ve maişet yolunda rastgelen günahları işleyen fâsık-ı hâsirdir. Ve o talim ve talimat ise, (başta namaz) ibadettir. Ve o harb ise; nefis ve heva, cin ve ins şeytanlarına karşı mücadele edip günahlardan ve ahlâk-ı rezileden kalb ve ruhunu helâket-i ebediyeden kurtarmaktır. Ve o iki vazife ise; birisi, hayatı verip beslemektir. Diğeri, hayatı verene ve besleyene perestiş edip yalvarmaktır. Ona tevekkül edip emniyet etmektir.

Evet en parlak bir mu'cize-i san'at-ı Samedaniye ve bir hârika-i hikmet-i Rabbaniye olan hayatı kim vermiş, yapmış ise; rızıkla o hayatı besleyen ve idame eden de odur. Ondan başka olmaz... Delil mi istersin? En zaîf, en aptal hayvan; en iyi beslenir (Meyve kurtları ve balıklar gibi). En âciz, en nazik mahluk; en iyi rızık o yer (Çocuklar ve yavrular gibi).

Evet vasıta-ı rızık-ı helâl, iktidar ve ihtiyar ile olmadığını; belki, acz ve za'f ile olduğunu anlamak için balıklar ile tilkileri, yavrular ile canavarları, ağaçlar ile hayvanları müvazene etmek kâfidir. Demek derd-i maişet için namazını terkedene, o nefere benzer ki: Talimi ve siperini bırakıp, çarşıda dilencilik eder. Fakat namazını kıldıktan sonra Cenab-ı Rezzak-ı Kerim'in matbaha-i rahmetinden tayinatını aramak, başkalarına bâr olmamak için bizzât gitmek; güzeldir, mertliktir, o dahi bir ibadettir. Hem insan ibadet için halk olduğunu, fitratı ve cihazat-ı maneviyesi gösteriyor. Zira hayat-ı dünyeviyesine lâzım olan amel ve iktidar cihetinde en edna bir serçe kuşuna yetişmez. Fakat hayat-ı maneviye ve uhreviyesine lâzım olan ilim ve iftikar ile tazarru' ve ibadet

---sh:»(S:24) ↓

cihette hayvanatın sultanı ve kumandanı hükmündedir.

Demek ey nefsim! Eğer hayat-ı dünyeviyeyi gaye-i maksad yapsan ve ona daim çalışsan, en edna bir serçe kuşunun bir neferi hükmünde olursun. Eğer hayat-ı uhreviyeyi gaye-i maksad yapsan ve şu hayatı dahi ona vesile ve mezraa etsen ve ona göre çalışsan; o vakit hayvanatın büyük bir kumandanı hükmünde ve şu dünyada Cenab-ı Hakk'ın nazlı ve niyazdar bir abdi, mükerrem ve muhterem bir misafiri olursun.

İşte sana iki yol, istediğini intihab edebilirsin. Hidayet ve tevfikı Erhamürrâhimîn'den iste...

* * *

---sh:»(S:25) ↓

Altıncı Söz

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Nefis ve malını Cenab-ı Hakk'a satmak ve ona abd olmak ve asker olmak; ne kadar kârlı bir ticaret, ne kadar şerefli bir rütbe olduğunu anlamak istersen, şu temsilî hikâyeciği dinle:

Bir zaman bir padişah, raiyetinden iki adama, her birisine emaneten birer çiftlik verir ki; içinde fabrika, makine, at, silâh gibi her şey var. Fakat fırtınalı bir muharebe zamanı olduğundan, hiçbir şey kararında kalmaz. Ya mahvolur veya tebeddül eder gider. Padişah, o iki nefere kemal-i merhametinden bir yaver-i ekremini gönderdi. Gayet merhametkâr bir ferman ile onlara diyordu: Elinizde olan emanetimi bana satınız. Tâ, sizin için muhafaza edeyim, beyhude zayi' olmasın. Hem muharebe bittikten sonra size daha güzel bir surette iade edeceğim. Hem güya o emanet malınızdır, pek büyük bir fiat size vereceğim. Hem o makine ve fabrikadaki âletler, benim namımla ve benim tezgâhımda işlettirilecek. Hem fiatı, hem ücretleri, birden bine yükselecek. Bütün o kârı size vereceğim. Hem de siz, âciz ve fakirsiniz. O koca işlerin masarifatını tedarik edemezsiniz. Bütün masarifatı ve levazımatı, ben deruhde ederim. Bütün vâridatı ve menfaatı size vereceğim. Hem de terhisat zamanına kadar elinizde bırakacağım. İşte beş mertebe kâr içinde kâr...

Eğer bana satmazsanız, zâten görüyorsunuz ki, hiç kimse elindeki muhafaza edemiyor. Herkes gibi elinizden çıkacaktır. Hem beyhude gidecek, hem o yüksek fiattan mahrum kalacaksınız. Hem o nâzik, kıymetdar

---sh:»(S:26) ↓

âletler, mizanlar, istimal edilecek şahane madenler ve işler bulmadığından; bütün bütün

kıymetten düşecekler. Hem idare ve muhafaza zahmeti ve külfeti başınıza kalacak. Hem emanette hıyanet cezasını göreceksiniz. İşte beş derece hasaret içinde hasaret...

Hem de bana satmak ise, bana asker olup benim namımla tasarruf etmek demektir. Âdi bir esir ve başı bozuğa bedel, âlî bir padişahın has, serbest bir yaver-i askeri olursunuz.

Onlar, şu iltifatı ve fermanı dinledikten sonra, o iki adamdan akli başında olanı dedi:

-Baş üstüne, ben maalfithar satarım. Hem, bin teşekkür ederim.

Diğeri mağrur, nefsi firavunlaşmış, hodbin, ayyaş, güya ebedî o çiftlikte kalacak gibi, dünya zelzelelerinden dağdağlarından haberi yok. Dedi:

-Yok! Padişah kimdir? Ben mülkümü satmam, keyfimi bozmam...

Biraz zaman sonra birinci adam öyle bir mertebeye çıktı ki, herkes haline gıpta ederdi. Padişahın lütfuna mazhar olmuş, has sarayında saadetle yaşıyor. Diğeri, öyle bir hale giriftar olmuş ki: Hem herkes ona acıyor, hem de "müstehak!" diyor. Çünkü hatasının neticesi olarak hem saadeti ve mülkü gitmiş, hem ceza ve azab çekiyor.

İşte ey nefis-i pürheves! Şu misalin dûrbîni ile hakikatın yüzüne bak. Amma o padişah ise, ezel-ebed Sultanı olan Rabbin, Hâlıkındır. Ve o çiftlikler, makineler, âletler, mizanlar ise, senin daire-i hayatın içindeki mâmelekin ve o mâmelekin içindeki cisim, ruh ve kalbin ve onlar içindeki göz ve dil, akıl ve hayal gibi zahîrî ve bâtınî hasselerindir. Ve o yaver-i ekrem ise, Resul-i Kerim'dir. Ve o ferman-ı ahkem ise, Kur'an-ı Hakîm'dir ki, bahsinde bulunduğumuz ticaret-i azîmeyi, şu âyetle ilân ediyor:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Ve o dalgalı muharebe meydanı ise, şu fırtınalı dünya yüzüdür ki; durmuyor, dönüyor, bozuluyor ve her insanın aklına şu fikri veriyor: "Madem herşey elimizden çıkacak, fâni olup kaybolacak. Acaba bâkiye tebdil

---sh:»(S:27) ↓ -----

edip ibka etmek çaresi yok mu?" deyip, düşünürken birden semavî sadâ-yı Kur'an işitiliyor. Der: "Evet var. Hem, beş mertebe kârlı bir surette güzel ve rahat bir çaresi var."

Sual: Nedir?

Elcevab: Emaneti, sahib-i hakikîsine satmak.. İşte o satışta, beş derece kâr içinde kâr var.

Birinci Kâr: Fâni mal, beka bulur. Çünkü Kayyum-u Bâki olan Zât-ı Zülcelal'e verilen ve onun yolunda sarfedilen şu ömr-ü zâil, bâkiye inkılab eder, bâki meyveler verir. O vakit ömür dakikaları, âdeta tohumlar, çekirdekler hükmünde zahiren fena bulur, çürür. Fakat âlem-i bekada, saadet çiçekleri açarlar ve sünbüllenirler. Ve Âlem-i Berzah'ta ziyadar, munis birer manzara olurlar.

İkinci Kâr: Cennet gibi bir fiat veriliyor.

Üçüncü Kâr: Her âza ve hasselerin kıymeti, birden bine çıkar. Meselâ: Akıl bir âlettir. Eğer Cenab-ı Hakk'a satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan, öyle meş'um ve müz'ic ve muacciz bir âlet olur ki; geçmiş zamanın âlâm-ı hazînesini ve gelecek zamanın ehval-i muhavvifanesini senin bu bîçare başına yükletecek, yümünsüz ve muzır bir âlet derekesine iner. İşte bunun içindir ki: Fâsık adam, aklın iz'ac ve tacizinden kurtulmak için, galiben ya sarhoşluğa veya eğlenceye kaçır. Eğer Mâlik-i Hakikî'sine satılsa ve onun hesabına çalıştırsan; akıl, öyle tılsımlı bir anahtar olur ki: Şu kâinatta olan nihayetsiz rahmet hazinelerini ve hikmet definelerini açar. Ve bununla sahibini, saadet-i ebediyeye müheyya eden bir mürşid-i Rabbanî derecesine çıkar. Meselâ: Göz bir hassedir ki, ruh bu âlemi o pencere ile seyredir. Eğer Cenab-ı Hakk'a satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan; geçici, devamsız bazı güzellikleri, manzaraları seyr ile şehvet ve heves-i nefsanîyeye bir kavvad derekesinde bir hizmetkâr olur. Eğer gözü, gözün Sâni'-i Basîr'ine satsan ve onun hesabına ve izni dairesinde çalıştırsan; o zaman şu göz, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir mütalaacısı ve şu âlemdeki mu'cizat-ı san'at-ı Rabbanîyenin bir seyircisi ve şu Küre-i Arz bahçesindeki rahmet

çiçeklerinin mübarek bir arısı derecesine çıkar. Meselâ: Dildeki kuvve-i zaikayı, Fâtır-ı Hakîm'ine satmazsan, belki nefis hesabına, mide namına çalıştırsan; o vakit midenin tavlasına ve fabrikasına bir kapıcı derekesine iner, sukut eder. Eğer Rezzak-ı Kerim'e satsan; o zaman dildeki kuvve-i zaika, rahmet-i İlahiye hazinelerinin bir nâzır-ı

---sh:»(S:28) ↓ -----

mahiri ve Kudret-i Samedaniye matbahlarının bir müfettiş-i şâkiri rütbesine çıkar.

İşte ey akıl, dikkat et! Meş'um bir âlet nerede? Kâinat anahtarı nerede? Ey göz, güzel bak! Âdi bir kavvad nerede? Kütübhane-i İlahînin mütefennin bir nâzır-ı nerede? Ve ey dil, iyi tad! Bir tavla kapıcısı ve bir fabrika yasakçısı nerede? Hazine-i hassa-i rahmet nâzır-ı nerede?

Ve daha bunlar gibi başka âletleri ve âzaları kıyas etsen anlarsın ki: Hakikaten mü'min Cennet'e lâyük ve kâfir Cehennem'e muvafık bir mahiyet kesbeder. Ve onların herbiri, öyle bir kıymet almalarının sebebi: Mü'min, imanıyla Hâlıkının emanetini, onun namına ve izni dairesinde istimal etmesidir. Ve kâfir, hıyanet edip nefis-i emmare hesabına çalıştırmasıdır.

Dördüncü Kâr: İnsan zaîftir, belaları çok. Fakirdir, ihtiyacı pek ziyade. Âcizdir, hayat yükü pek ağır. Eğer Kadîr-i Zülcelal'e dayanıp tevekkül etmezse ve itimad edip teslim olmazsa, vicdanı daim azab içinde kalır. Semeresiz meşakkatler, elemeler, teessüfler onu boğar. Ya sarhoş veya canavar eder.

Beşinci Kâr: Bütün o âza ve âletlerin ibadeti ve tesbihatı ve o yüksek ücretleri, en muhtaç olduğun bir zamanda, Cennet yemişleri suretinde sana verileceğine; ehl-i zevk ve keşif ve ehl-i ihtisas ve müşahede ittifak etmişler.

İşte bu beş mertebe kârlı ticareti yapmazsan, şu kârlardan mahrumiyetten başka, beş derece hasaret içinde hasarete düşeceksin.

Birinci Hasaret: O kadar sevdiğin mal ve evlâd ve perestîş ettiğin nefis ve heva ve meftun olduğun gençlik ve hayat zayi' olup kaybolacak, senin elinden çıkacaklar. Fakat günahlarını, elemelerini sana bırakıp boynuna yükletecekler.

İkinci Hasaret: Emanette hıyanet cezasını çekeceksin. Çünkü en kıymetdar âletleri, en kıymetsiz şeylerde sarfedip nefisine zulmettin.

Üçüncü Hasaret: Bütün o kıymetdar cihazat-ı insaniyeyi, hayvanlıktan çok aşağı bir derekeye düşürüp hikmet-i İlahiyeyle iftira ve zulmettin.

---sh:»(S:29) ↓ -----

Dördüncü Hasaret: Acz ve fakrın ile beraber, o pek ağır hayat yükünü, zaîf beline yükleyip zeval ve firak sillesi altında daim vaveylâ edeceksin.

Beşinci Hasaret: Hayat-ı ebediye esasatını ve saadet-i uhreviye levazımını tedarik etmek için verilen akıl, kalb, göz ve dil gibi güzel hediye-i Rahmaniyyeyi, Cehennem kapılarını sana açacak çirkin bir surete çevirmektir.

Şimdi satmağa bakacağız. Acaba o kadar ağır bir şey midir ki, çokları satmaktan kaçıyorlar. Yok, kat'â ve aslâ! Hiç öyle ağırlığı yoktur. Zira helâl dairesi geniştir, keyfe kâfi gelir. Harama girmeye hiç lüzum yoktur. Feraiz-i İlahiye ise hafiftir, azdır. Allah'a abd ve asker olmak, öyle lezzetli bir şereftir ki, tarif edilmez. Vazife ise: Yalnız bir asker gibi Allah namına işlemeli, başlamalı. Ve Allah hesabıyla vermeli ve almalı. Ve izni ve kanunu dairesinde hareket etmeli, sükûnet bulmalı. Kusur etse, istiğfar etmeli. Yâ Rab! Kusurumuzu afvet, bizi kendine kul kabul et, emanetini kabzetmek zamanına kadar bizi emanette emin kıl. Âmîn demeli ve ona yalvarmalı...

* * *

---sh:»(S:30) ↓ -----

Yedinci Söz

Şu kâinatın tılsım-ı muğlakını açan **أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ** ruh-u beşer için saadet kapısını fetheden ne kadar kıymetdar iki tılsım-ı müşkil-küşa olduğunu ve sabır ile Hâlıkına

tevekkül ve iltica ve şükür ile Rezzakından sual ve dua; ne kadar nâfi' ve tiryak gibi iki ilâç olduğunu; ve Kur'an'ı dinlemek, hükmüne inkıyad etmek, namazı kılmak, kebairi terk etmek; ebed-ül âbâd yolculuğunda ne kadar mühim, değerli revnakdar bir bilet, bir zâd-ı âhîret, bir nur-u kabir olduğunu anlamak istersen; şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle:

Bir zaman bir asker, meydan-ı harb ve imtihanında, kâr ve zarar deveranında pek müdhiş bir vaziyete düşer. Şöyle ki:

Sağ ve sol iki tarafından dehşetli derin iki yara ile yaralı ve arkasında cesîm bir arslan, ona saldırmak için bekliyor gibi duruyor. Ve gözü önünde bir darağacı dikilmiş, bütün sevdiklerini asıp mahvediyor, onu da bekliyor. Hem bu hali ile beraber uzun bir yolculuğu var, nefyediliyor. O bîçare, şu dehşet içinde, me'yusane düşünürken; sağ cihetinde Hızır gibi bir hayırhah, nuranî bir zât peyda olur. Ona der: "Me'yus olma. Sana iki tılsım verip öğreteceğim. Güzelce istimal etsen, o arslan, sana müsahhar bir at olur. Hem o darağacı, sana keyif ve tenezzüh için hoş bir salıncağa döner. Hem sana iki ilâç vereceğim. Güzelce istimal etsen; o iki müteaffin yaraların, iki güzel kokulu Gül-ü Muhammedî (Aleyhissalâtü Vesselâm) denilen latif çiçeğe inkılab ederler. Hem sana bir bilet vereceğim. Onunla, uçar gibi bir senelik bir yolu, bir günde kesersin. İşte eğer inanmıyorsan, bir parça tecrübe et. Tâ doğru olduğunu anlayasın." Hakikaten bir parça tecrübe etti. Doğru olduğunu tasdik etti. Evet ben, yani şu bîçare Said dahi bunu tasdik ederim. Çünkü biraz tecrübe ettim, pek doğru gördüm. Bundan sonra birden gördü ki: Sol cihetinden Şeytan gibi dessay, ayyaş

---sh:»(S:31) ↓ -----

aldatıcı bir adam, çok zînetler, süslü suretler, fantaziyeler, müskirler beraber olduğu halde geldi. Karşısında durdu. Ona dedi:

–Hey arkadaş! Gel gel, beraber işret edip keyfedelim. Şu güzel kız suretlerine bakalım. Şu hoş şarkıları dinleyelim. Şu tatlı yemekleri yiyelim.

Sual: Hâ hâ, nedir ağzında gizli okuyorsun?

Cevab: Bir tılsım.

–Bırak şu anlaşılmasız işi. Hazır keyfimizi bozmayalım.

S- Hâ, şu ellerindeki nedir?

C- Bir ilâç.

- At şunu. Sağlamsın. Neyin var. Alkış zamanıdır.

S- Hâ, şu beş nişanlı kâğıt nedir?

C- Bir bilet. Bir tayinat senedi.

- Yırt bunları. Şu güzel bahar mevsiminde yolculuk bizim nemize lâzım! der. Herbir desise ile onu iknaa çalışır. Hattâ o bîçare, ona biraz meyleder. Evet, insan aldanır. Ben de öyle bir dessay aldandım.

Birden sağ cihetinden ra'd gibi bir ses gelir. Der: "Sakın aldanma. Ve o dessay de ki: Eğer arkamdaki arslanı öldürüp, önümdeki darağacını kaldırıp, sağ ve solumdaki yaraları def'edip peşimdeki yolculuğu men'edecek bir çare sende varsa, bulursan; haydi yap, göster, görelim. Sonra de: Gel keyfedelim. Yoksa sus hey sersem!. Tâ Hızır gibi bu zât-ı semavî dediğini desin."

İşte ey gençliğinde gülmüş, şimdi güldüğüne ağlayan nefsim! Bil: O bîçare asker ise, sensin ve insandır. Ve o arslan ise, eceldir. Ve o darağacı ise, ölüm ve zeval ve firaktır ki; gece gündüzün dönmesinde her dost veda eder, kaybolur. Ve o iki yara ise, birisi müz'ic ve hadsiz bir acz-i beşerî; diğeri elîm, nihayetsiz bir fakr-ı insanîdir. Ve o nefy ve yolculuk ise, âlem-i ervahtan, rahm-ı maderden, sabavetten, ihtiyarlıktan, dünyadan, kabirden, berzahtan, haşirden, Sırat'tan geçer bir uzun sefer-i imtihanıdır. Ve o iki tılsım ise, Cenab-ı Hakk'a iman ve âhîrete imandır.

Evet şu kudsî tılsım ile ölüm; insan-ı mü'mini, zindan-ı dünyadan bostan-ı cinana, huzur-u Rahman'a götüren bir müsahhar at ve burak suretini alır. Onun içindir ki: Ölümün hakikatını gören kâmil insanlar, ölümü sevmişler. Daha ölüm gelmeden ölmek istemişler.

Hem zeval ve firak, memat ve vefat ve darağacı olan mürur-u zaman, o iman tılsımı ile, Sâni'-i Zülcelal'in taze taze, renk renk, çeşit çeşit mu'cizat-ı nakşını, havarık-ı kudretini, tecelliyat-ı rahmetini, kemal-i lezzetle seyr ve temaşaya

---sh:»(S:32) ↓ -----

vasıta suretini alır. Evet Güneşin nurundaki renkleri gösteren âyinelerin tebeddül edip tazelenmesi ve sinema perdelerinin değişmesi, daha hoş, daha güzel manzaralar teşkil eder. Ve o iki ilâç ise, biri sabır ile tevekküldür. Hâlıkının kudretine istinad, hikmetine itimaddır.

Öyle mi? Evet emr-i **كُنْ فَيَكُونُ** e mâlik bir Sultan-ı Cihan'a acz tezkeresiyle istinad eden bir adamın ne pervası olabilir? Zira en müdhiş bir musibet karşısında

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ deyip itminan-ı kalb ile Rabb-ı Rahîm'ine itimad eder. Evet ârif-i billah, aczden, mehafetullahtan telezzüz eder. Evet havfta lezzet vardır. Eğer bir yaşındaki bir çocuğun aklı bulunsa ve ondan sual edilse: "En leziz ve en tatlı haletin nedir?" Belki diyecek: "Aczimi, za'fımı anlayıp, vâlidemin tatlı tokatından korkarak yine vâlidemin şefkatli sinesine sığındığım halettir." Halbuki bütün vâlidelerin şefkatleri, ancak bir lem'a-i tecelli-i rahmettir. Onun içindir ki: Kâmil insanlar, aczde ve havfullahta öyle bir lezzet bulmuşlar ki; kendi havl ve kuvvetlerinden şiddetle teberri edip, Allah'a acz ile sığınmışlar. Aczi ve havfı, kendilerine şefaathı yapmışlar.

Diğer ilâç ise, şükür ve kanaat ile taleb ve dua ve Rezzak-ı Rahîm'in rahmetine itimaddır. Öyle mi? Evet, bütün yeryüzünü bir sofraya nimet eden ve bahar mevsimini bir çiçek destesi yapan ve o sofranın yanına koyan ve üstüne serpen bir Cevvad-ı Kerim'in misafirine fakr ve ihtiyaç, nasıl elîm ve ağır olabilir? Belki fakr ve ihtiyacı, hoş bir iştiha suretini alır. İштиha gibi fakrın tezyidine çalışır. Onun içindir ki: Kâmil insanlar, fakr ile fahretmişler. Sakın yanlış anlama! Allah'a karşı fakrını hissedip yalvarmak demektir. Yoksa fakrını halka gösterip, dilencilik vaziyetini almak demek değildir. Ve o bilet, sened ise; başta namaz olarak eda-i feraiz ve terk-i kebairdir. Öyle mi? Evet bütün ehl-i ihtisas ve müşahedenin ve bütün ehl-i zevk ve keşfin ittifakıyla; o uzun ve karanlıklı ebed-ül âbâd yolunda zâd ü zahîre, ışık ve burak; ancak Kur'anın evamirini imtisal ve nevahisinden içtinab ile elde edilebilir. Yoksa fen ve felsefe, san'at ve hikmet, o yolda beş para etmez. Onların ışıkları, kabrin kapısına kadardır.

İşte ey tenbel nefsim!

Beş vakit namazı kılmak, yedi kebairi terketmek; ne kadar az ve rahat ve hafiftir. Neticesi ve meyvesi ve faidesi ne kadar çok mühim ve büyük olduğunu; aklın varsa, bozulmamış ise anlarsın. Ve fîsk ve sefahete seni teşvik eden şeytana ve o adama dersin: Eğer ölümü öldürüp,

---sh:»(S:33) ↓ -----

zevali dünyadan izale etmek ve aczi ve fakrı, beşerden kaldırıp kabir kapısını kapamak çaresi varsa, söyle dinleyelim. Yoksa sus. Kâinat mescid-i kebirinde Kur'an kâinatı okuyor! Onu dinleyelim. O nur ile nurlanalım, hidayetiyle amel edelim ve onu vird-i zeban edelim. Evet söz odur ve ona derler. Hak olup, Hak'tan gelip Hak diyen ve hakikatı gösteren ve nuranî hikmeti neşreden odur.

اللَّهُمَّ نَوِّرْ قُلُوبَنَا بِنُورِ الْإِيمَانِ وَالْقُرْآنِ اللَّهُمَّ اغْنِنَا بِالْإِفْتِقَارِ إِلَيْكَ وَ

لَا تَفْقُرْنَا بِالْإِسْتِعْنَاءِ عَنْكَ تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مِنْ حَوْلِنَا وَ قُوَّتِنَا وَ التَّجَنُّنِ إِلَى

حَوْلِكَ وَ قُوَّتِكَ فَاجْعَلْنَا مِنَ الْمُتَوَكِّلِينَ عَلَيْكَ وَ لَا تَكِلْنَا إِلَى أَنْفُسِنَا

وَاحْفَظْنَا بِحِفْظِكَ وَارْحَمْنَا وَ ارْحَمِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ □ وَ صَلِّ وَ سَلِّمْ

عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ نَبِيِّكَ وَ صَفِيِّكَ وَ خَلِيلِكَ وَ جَمَالِ مُلْكِكَ
وَ مَلِكِ صُنْعِكَ وَ عَيْنِ عَنَانِكَ وَ شَمْسِ هِدَايَتِكَ وَ لِسَانِ حُجَّتِكَ وَ
مِثَالِ رَحْمَتِكَ وَ نُورِ خَلْقِكَ وَ شَرَفِ مَوْجُودَاتِكَ وَ سِرَاجِ وَحَدَّثِكَ فِي
كَثْرَةِ مَخْلُوقَاتِكَ وَ كَاشِفِ طَلْسِمِ كَائِنَاتِكَ وَ دَلَالِ سُلْطَنَةِ رُبُوبِيَّتِكَ وَ
مُبْلَغِ مَرْضِيَّاتِكَ وَ مُعْرِفِ كُنُوزِ أَسْمَانِكَ وَ مُعَلِّمِ عِبَادِكَ وَ تَرْجُمَانِ
آيَاتِكَ وَ مِرْآةٍ □ جَمَالِ رُبُوبِيَّتِكَ وَ مَدَارِ شُهُودِكَ وَ إِشْهَادِكَ وَ حَبِيبِكَ
وَ رَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ أَجْمَعِينَ
وَ عَلَى إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ عَلَى مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ
وَ عَلَى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ آمِينَ

***

---sh:»(S:34) ↓

Sekizinci Söz

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

Şu dünya ve dünya içindeki ruh-u insanî ve insanda dinin mahiyet ve kıymetlerini ve eğer din-i hak olmazsa, dünya bir zindan olması ve dinsiz insan, en bedbaht mahluk olduğunu ve şu âlemin tılsımını açan, ruh-u beşerîyi zulümatan kurtaran يَا اللَّهُ ve لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ olduğunu anlamak istersen; şu temsilî hikâyeciğe bak, dinle:

Eski zamanda iki kardeş, uzun bir seyahate beraber gidiyorlar. Gitgide tâ yol ikileşti. O iki yol başında ciddî bir adamı gördüler. Ondan sordular: "Hangi yol iyidir?" O dahi onlara dedi ki: Sağ yolda kanun ve nizama tebaiyet mecburiyeti vardır. Fakat o külfet içinde bir emniyet ve saadet vardır. Sol yolda ise, serbestiyet ve hürriyet vardır. Fakat o serbestiyet içinde bir tehlike ve şekavet vardır. Şimdi intihabdaki ihtiyar sizdedir.

Bunu dinledikten sonra güzel huylu kardeş sağ yola تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ deyip gitti ve nizam ve intizama tebaiyeti kabul etti. Ahlâksız ve serseri olan diğer kardeş, sırf serbestlik için sol yolu tercih etti. Zahiren hafif, manen ağır vaziyette giden bu adamı hayalen takib ediyoruz:

---sh:»(S:35) ↓

İşte bu adam, dereden tepeden aşır, git gide tâ hâlî bir sahraya girdi. Birden müdhiş bir sadâ işitti. Baktı ki: Dehşetli bir arslan, meşelikten çıkıp ona hücum ediyor. O da kaçtı. Tâ altmış arşın derinliğinde susuz bir kuyuya rastgeldi. Korkusundan kendini içine attı. Yarısına kadar düşüp, elleri bir ağaca rastgeldi, yapıştı. Kuyunun duvarında göğermiş olan o ağacın iki kökü var. İki fare, biri beyaz biri siyah, o iki köke musallat olup kesiyorlar. Yukarıya baktı gördü ki: Arslan, nöbetçi gibi kuyunun başında bekliyor. Aşağıya baktı gördü ki: Dehşetli bir ejderha, içindedir. Başını kaldırmış, otuz arşın yukarıdaki ayağına takarrüb etmiş. Ağzı kuyu ağzı gibi geniştir. Kuyunun duvarına baktı gördü ki: Isırıcı muzır haşerat, etrafını sarmışlar.

Ağacın başına baktı gördü ki: Bir incir ağacıdır. Fakat hârika olarak muhtelif çok ağaçların meyveleri, cevizden nara kadar başında yemişleri var. İşte şu adam, sû'-i fehminden, akılsızlığından anlamıyor ki, bu âdi bir iş değildir. Bu işler tesadüfî olamaz. Bu acib işler içinde garib esrar var. Ve pek büyük bir işleyici var olduğunu intikal etmedi. Şimdi bunun kalbi ve ruh ve aklı, şu elîm vaziyetten gizli feryad u figân ettikleri halde; nefs-i emmaresi, güya bir şey yokmuş gibi tecahül edip, ruh ve kalbin ağlamasından kulağını kapayıp, kendi kendini aldatarak, bir bahçede bulunuyor gibi o ağacın meyvelerini yemeğe başladı. Halbuki o meyvelerin bir kısmı zehirli ve muzır idi. Bir hadîs-i kudsîde Cenab-ı Hak buyurmuş:

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي Yani "Kulum beni nasıl tanır, onunla öyle muamele ederim."

İşte bu bedbaht adam, sû'-i zan ile ve akılsızlığı ile, gördüğünü âdi ve ayn-ı hakikat telakki etti ve öyle de muamele gördü ve görüyor ve görecektir! Ne ölüyor ki kurtulsun, ne de yaşıyor, böylece azab çekiyor. Biz de şu meş'umu, bu azabda bırakıp döneceğiz. Tâ, öteki kardeşin halini anlayacağız.

İşte şu mübarek akıllı zât gidiyor. Fakat biraderi gibi sıkıntı çekmiyor. Çünkü güzel ahlâklı olduğundan güzel şeyleri düşünür, güzel hülyalar eder. Kendi kendine ünsiyet eder. Hem biraderi gibi zahmet ve meşakkat çekmiyor. Çünkü nizamı bilir, tebaiyet eder, teshilat görür. Asayiş ve emniyet içinde serbest gidiyor. İşte bir bahçeye rastgeldi. İçinde hem güzel çiçek ve meyveler var. Hem bakılmadığı için murdar şeyler de bulunuyor. Kardeşi dahi böyle birisine girmişti. Fakat murdar şeylere dikkat edip meşgul olmuş, midesini bulandırmış. Hiç istirahat etmeden çıkıp gitmişti. Bu zât ise, "Her şeyin iyisine bak" kaidesiyle amel edip murdar şeylere hiç bakmadı. İyi şeylerden iyi istifade

---sh:»(S:36) ↓

etti. Güzelce istirahat ederek çıkıp gidiyor. Sonra gitgide bu dahi evvelki biraderi gibi bir sahra-i azîmeye girdi. Birden hücum eden bir arslanın sesini işitti. Korktu, fakat biraderi kadar korkmadı. Çünkü hüsn-ü zannıyla ve güzel fikriyle; "Şu sahranın bir hâkimi var. Ve bu arslan, o hâkimin taht-ı emrinde bir hizmetkâr olması ihtimali var" diye düşünüp teselli buldu. Fakat yine kaçtı. Tâ altmış arşın derinliğinde bir susuz kuyuya rastgeldi, kendini içine attı. Biraderi gibi ortasında bir ağaca eli yapıştı; havada muallak kaldı. Baktı iki hayvan, o ağacın iki kökünü kesiyorlar. Yukarıya baktı arslan, aşağıya baktı bir ejderha gördü. Aynı kardeşi gibi bir acib vaziyet gördü. Bu dahi tedehhüş etti. Fakat kardeşinin dehşetinden bin derece hafif. Çünkü güzel ahlâkı, ona güzel fikir vermiş ve güzel fikir ise, ona her şeyin güzel cihetini gösteriyor. İşte bu sebepten şöyle düşündü ki: Bu acib işler, birbiriyle alâkadardır. Hem bir emir ile hareket ederler gibi görünüyor. Öyle ise, bu işlerde bir tılsım vardır. Evet bunlar, bir gizli hâkimin emriyle dönerler. Öyle ise ben yalnız değilim, o gizli hâkim bana bakıyor; beni tecrübe ediyor, bir maksad için beni bir yere sevk edip davet ediyor. Şu tatlı korku ve güzel fikirden bir merak neş'et eder ki: Acaba beni tecrübe edip kendini bana tanıttirmek isteyen ve bu acib yol ile bir maksada sevkeden kimdir? Sonra, tanımak merakından tılsım sahibinin muhabbeti neş'et etti ve şu muhabbetten, tılsımı açmak arzusu neş'et etti ve o arzudan, tılsım sahibini razı edecek ve hoşuna gidecek bir güzel vaziyet almak iradesi neş'et etti. Sonra ağacın başına baktı, gördü ki, incir ağacıdır. Fakat başında, binlerle ağacın meyveleri vardır. O vakit bütün bütün korkusu gitti. Çünkü kat'î anladı ki bu incir ağacı, bir listedir, bir fihristedir, bir sergidir. O mahfî hâkim, bağ ve bostanındaki meyvelerin nümunelerini, bir tılsım ve bir mu'cize ile o ağaca takmış ve kendi misafirlerine ihzar ettiği et'imeye birer işaret suretinde o ağacı tezyin etmiş olmalı. Yoksa bir tek ağaç, binler ağaçların meyvelerini vermez. Sonra niyaza başladı. Tâ, tılsımın anahtarı ona ilham oldu. Bağırды ki: "Ey bu yerlerin hâkimi! Senin bahtına düştüm. Sana dehalet ediyorum ve sana hizmetkârım ve senin rızanı istiyorum ve seni arıyorum." Ve bu niyazdan sonra, birden kuyunun duvarı yarılıp, şahane, nezih ve güzel bir bahçeye bir kapı açıldı. Belki ejderha ağzı, o kapıya inkılab etti ve arslan ve ejderha, iki hizmetkâr suretini giydiler ve onu içeriye davet ediyorlar. Hattâ o arslan,

kendisine müsahhar bir at şekline girdi.

İşte ey tenbel nefsim! Ve ey hayalî arkadaşım!

Geliniz! Bu iki kardeşin vaziyetlerini müvazene edelim. Tâ, iyilik nasıl iyilik getirir ve fenalık, nasıl fenalık getirir; görelim, bilelim.

---sh:»(S:37) ↓ -----

Bakınız, sol yolun bedbaht yolcusu, her vakit ejderhanın ağzına girmeye muntazırdır; titriyor ve şu bahtiyar ise, meyvedar ve revnekdar bir bahçeye davet edilir. Hem o bedbaht, elîm bir dehşette ve azîm bir korku içinde kalbi parçalanıyor ve şu bahtiyar ise lezîz bir ibret, tatlı bir havf, mahbub bir marifet içinde garib şeyleri seyir ve temaşa ediyor. Hem o bedbaht, vahşet ve me'yusiyet ve kimsesizlik içinde azab çekiyor. Ve şu bahtiyar ise, ünsiyet ve ümid ve iştiyak içinde telezzüz ediyor. Hem o bedbaht, kendini vahşi canavarların hücumuna maruz bir mahpus hükmünde görüyor ve şu bahtiyar ise, bir aziz misafirdir ki, misafiri olduğu Mihmandar-ı Kerim'in acib hizmetkârları ile ünsiyet edip eğleniyor. Hem o bedbaht zahiren leziz, manen zehirli yemişleri yemekle azabını ta'cil ediyor. Zira o meyveler, nümunelerdir. Tatmaya izin var, tâ asıllarına talib olup müşteri olsun. Yoksa, hayvan gibi yutmaya izin yoktur. Ve şu bahtiyar ise tadar, işi anlar. Yemesini te'hir eder ve intizar ile telezzüz eder. Hem o bedbaht, kendi kendine zulmetmiş. Gündüz gibi güzel bir hakikatı ve parlak bir vaziyeti, basiretsizliği ile kendisine muzlim ve zulümatlı bir evham, bir cehennem şekline getirmiş. Ne şefkate müstehaktır ve ne de kimseden şekvaya hakkı vardır.

Meselâ: Bir adam, güzel bir bahçede, ahbablarının ortasında, yaz mevsiminde hoş bir ziyafetteki keyfe kanaat etmeyip kendini pis müskirlerle sarhoş edip; kendisini kış ortasında, canavarlar içinde aç, çıplak tahayyül edip bağırmaya ve ağlamaya başlasa, nasıl şefkate lâıyk değil, kendi kendine zulmediyor. Dostlarını canavar görüp, tahkir ediyor. İşte bu bedbaht dahi öyledir ve şu bahtiyar ise, hakikatı görür. Hakikat ise güzeldir. Hakikatın hüsnünü derk etmekle, hakikat sahibinin kemaline hürmet eder. Rahmetine müstehak olur. İşte "Fenallığı kendinden, iyiliği Allah'tan bil" olan hükm-ü Kur'anînin sırrı zahir oluyor. Daha bunlar gibi sair farkları müvazene etsen anlayacaksın ki: Evvelkisinin nefsi emmaresi, ona bir mane'î cehennem ihzar etmiş. Ve ötekisinin hüsn-ü niyeti ve hüsn-ü zannı ve hüsn-ü hasleti ve hüsn-ü fikri, onu büyük bir ihsan ve saadete ve parlak bir fazilete ve feyze mazhar etmiş.

Ey nefsim ve ey nefsimle beraber bu hikâyeyi dinleyen adam!

Eğer bedbaht kardeş olmak istemezsen ve bahtiyar kardeş olmak istersen, Kur'an'ı dinle ve hükmüne muti ol ve ona yapış ve ahkâmıyla amel et.

Şu hikâyeye-i temsiliyede olan hakikatları eğer fehmettin ise; hakikat-ı dini ve dünyayı ve insanı ve imanı ona tatbik edebilirsin. Mühimlerini ben söyleyeceğim. İncelerini sen kendin istihrac et.

---sh:»(S:38) ↓ -----

İşte bak! O iki kardeş ise, biri ruh-u mü'min ve kalb-i sâlihtir. Diğeri, ruh-u kâfir ve kalb-i fâsıktır ve o iki tarîkten sağ ise, tarîk-i Kur'an ve iman'dır. Sol ise, tarîk-ı isyan ve küfrandır. Ve o yoldaki bahçe ise, cem'iyet-i beşeriye ve medeniyet-i insaniye içinde muvakkat hayat-ı içtimaiyedir ki; hayır ve şer, iyi ve fena, temiz ve pis şeyler beraber bulunur. Âkıl odur ki:

حُذِّ مَا صَفَا دَعَّ مَا كَدَّرَ kaidesiyle amel eder, selâmet-i kalb ile gider. Ve o sahra ise, şu arz ve

dünyadır ve o arslan ise, ölüm ve eceldir ve o kuyu ise, beden-i insan ve zaman-ı hayattır ve o altmış arşın derinlik ise, ömr-ü vasatî ve ömr-ü galibî olan altmış seneye işarettir ve o ağaç ise, müddet-i ömür ve madde-i hayattır. Ve o siyah ve beyaz iki hayvan ise, gece ve gündüzdür ve o ejderha ise, ağzı kabir olan tarîk-ı berzahiyeye ve revak-ı uhrevîdir. Fakat o ağız, mü'min için, zindandan bir bahçeye açılan bir kapıdır ve o haşerat-ı muzır ise, musibat-ı dünyeviyedir. Fakat mü'min için, gaflet uykusuna dalmamak için tatlı ikazat-ı İlahiye ve iltifat-ı Rahmaniye hükmündedir ve o ağaçtaki yemişler ise, dünyevî nimetlerdir ki; Cenab-ı Kerim-i Mutlak, onları âhîret nimetlerine bir liste, hem ihtar edici, hem

müşabihleri, hem Cennet meyvelerine müşterileri davet eden nûmuneler suretinde yapmış. Ve o ağacın birliğiyle beraber muhtelif başka başka meyveler vermesi ise, kudret-i Samedaniyenin sikkesine ve rububiyet-i İlahiyenin hâtemine ve saltanat-ı uluhiyetin turrasına işarettir. Çünkü "Bir tek şeyden her şeyi yapmak" yani bir topraktan bütün nebatat ve meyveleri yapmak; hem bir sudan bütün hayvanatı halketmek; hem basit bir yemekten bütün cihazat-ı hayvaniyeyi icad etmek; bununla beraber "Her şeyi bir tek şey yapmak" yani zîhayatın yediği gayet muhtelif-ül cins taamlardan o zîhayata bir lahm-ı mahsus yapmak, bir cild-i basit dokumak gibi san'atlar; Zât-ı Ehad-i Samed olan Sultan-ı Ezel ve Ebed'in sikke-i hâssasıdır, hâtem-i mahsusudur, taklid edilmez bir turrasıdır. Evet, bir şeyi her şey ve her şeyi bir şey yapmak; her şeyin Hâlıkına has ve Kadîr-i Küll-i Şey'e mahsus bir nişandır, bir âyettir. Ve o tılsım ise, sırr-ı iman ile açılan sırr-ı hikmet-i hilkattir ve o miftah ise,

يَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ dur. Ve o ejderha ağzı bahçe kapısına inkılab etmesi ise, işarettir ki: Kabir ehl-i dalalet ve tuğyan için vahşet ve nisyan içinde zindan gibi sıkıntılı ve bir ejderha batını gibi dar bir mezara açılan bir kapı olduğu halde, ehl-i Kur'an ve iman için zindan-ı dünyadan bostan-ı bekaya ve meydan-ı imtihandan ravza-i

---sh:»(S:39) ↓

Cinâna ve zahmet-i hayattan rahmet-i Rahman'a açılan bir kapıdır ve o vahşi arslanın dahi munis bir hizmetkâra dönmesi ve müsahhar bir at olması ise, işarettir ki: Mevt, ehl-i dalalet için bütün mahubâtından elîm bir firak-ı ebedîdir. Hem kendi cennet-i kâzibe-i dünyeviyesinden ihraç ve vahşet ve yalnızlık içinde zindan-ı mezara idhal ve hapis olduğu halde, ehl-i hidayet ve ehl-i Kur'an için, öteki âleme gitmiş eski dost ve ahbablarına kavuşmaya vesiledir. Hem hakikî vatanlarına ve ebedî makam-ı saadetlerine girmeye vasıtaadır. Hem zindan-ı dünyadan bostan-ı Cinâna bir davettir. Hem Rahman-ı Rahîm'in fazlından kendi hizmetine mukabil ahz-ı ücret etmeye bir nöbettir. Hem vazife-i hayat külfetinden bir terhistir. Hem ubudiyet ve imtihanın talim ve talimatından bir paydostur.

Elhasıl: Her kim hayat-ı fâniyeyi esas maksad yapsa, zahiren bir Cennet içinde olsa da manen cehennemdedir ve her kim hayat-ı bâkiyeye ciddî müteveccih ise, saadet-i dâreyne mazhardır. Dünyası ne kadar fena ve sıkıntılı olsa da; Dünyasını, Cennet'in intizar salonu hükmünde gördüğü için hoş görür, tahammül eder, sabır içinde şükreder...

اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ وَالسَّلَامَةِ وَالْقُرْآنِ وَالْإِيمَانِ آمِينَ

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ بِعَدَدِ

جَمِيعِ الْحُرُوفِ □ الْمَتَشَكِّلَةِ فِي جَمِيعِ الْكَلِمَاتِ □ الْمَتَمَثِّلَةِ بِأَذْنِ الرَّحْمَنِ

فِي مَرَايَا تَمَوْجًا □ الْهَوَاءِ عِنْدَ قِرَاءَةِ كُلِّ كَلِمَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ

قَارٍ مِنْ أَوَّلِ النَّزُولِ إِلَى آخِرِ الزَّمَانِ وَأَرْحَمَنَا وَوَالِدَيْنَا وَأَرْحَمَ الْمُؤْمِنِينَ

وَالْمُؤْمِنَاتِ □ بِعَدَدِهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ آمِينَ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

***

---sh:»(S:40) ↓

Dakuzuncu Söz

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَسْبَحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١﴾ وَكَلَّمَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيَّاتِ فِي السَّمَاوَاتِ

وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿٢﴾

Ey birader! Benden, namazın şu muayyen beş vakte hikmet-i tahsisini soruyorsun. Pek çok hikmetlerinden yalnız birisine işaret ederiz.

Evet herbir namazın vakti, mühim bir inkılab başı olduğu gibi, azîm bir tasarruf-u İlahînin âyinesi ve o tasarruf içinde ihsanat-ı külliye-i İlahiyenin birer ma'kesi olduğundan, Kadîr-i Zülcelal'e o vakitlerde daha ziyade tesbih ve ta'zim ve hadsiz nimetlerinin iki vakit ortasında toplanmış yekûnüne karşı şükür ve hamd demek olan namaza emredilmiştir. Şu ince ve derin manayı bir parça fehmetmek için "beş nükte"yi nefsimle beraber dinlemek lâzım...

Birinci Nükte: Namazın manası, Cenab-ı Hakk'ı tesbih ve ta'zim ve şükürdür. Yani, celaline karşı kavlen ve fiilen "SübhaneAllah" deyip takdis etmek. Hem kemaline karşı, lafzan ve amelen "Allahü Ekber" deyip ta'zim etmek. Hem cemaline karşı, kalben ve lisanen ve bedenen "Elhamdülillah" deyip şükretmektir. Demek tesbih ve tekbir ve hamd, namazın çekirdekleri hükmündedirler. Ondandır ki, namazın harekât ve ezkârında bu üç şey, her tarafında bulunuyorlar. Hem ondandır ki, namazdan sonra, namazın manasını te'kid ve takviye için şu kelimat-ı mübareke, otuzüç defa tekrar edilir. Namazın manası, şu mücmel hülâsalarla te'kid edilir.

---sh:»(S:41) ↓ -----

İkinci Nükte: İbadetin manası şudur ki: Dergâh-ı İlahîde abd, kendi kusurunu ve acz ve fakrını görüp kemal-i rububiyetin ve kudret-i Samedaniyenin ve rahmet-i İlahiyenin önünde hayret ve muhabbetle secde etmektir. Yani rububiyetin saltanatı, nasilki ubudiyeti ve itaati ister; rububiyetin kudsiyeti, paklığı dahi ister ki: Abd, kendi kusurunu görüp istiğfar ile ve Rabbinin bütün nekaisten pâk ve müberra ve ehl-i dalaletin efkâr-ı bâtilasından münezzeh ve muallâ ve kâinatın bütün kusuratından mukaddes ve muarrâ olduğunu; tesbih ile SübhaneAllah ile ilân etsin.

Hem de rububiyetin kemal-i kudreti dahi ister ki: Abd, kendi za'fını ve mahlukatın aczini görmeye kudret-i Samedaniyenin azamet-i âsârına karşı istihsan ve hayret içinde Allahü Ekber deyip huzû ile rükûa gidip ona iltica ve tevekkül etsin.

Hem rububiyetin nihayetsiz hazine-i rahmeti de ister ki: Abd, kendi ihtiyacını ve bütün mahlukatın fakr ve ihtiyacatını sual ve dua lisanıyla izhar ve Rabbinin ihsan ve in'amatını, şükür ve sena ile ve Elhamdülillah ile ilân etsin. Demek, namazın ef'al ve akvali, bu manaları tazammun ediyor ve bunlar için taraf-ı İlahîden vaz'edilmişler.

Üçüncü Nükte: Nasilki insan, şu âlem-i kebirin bir misal-i musaggarıdır ve Fatiha-i Şerife, şu Kur'an-ı Azîmüşşan'ın bir timsal-i münevveridir. Namaz dahi bütün ibâdâtın enva'ını şamil bir fihriste-i nuraniyedir ve bütün esnaf-ı mahlukatın elvan-ı ibadetlerine işaret eden bir harita-i kudsiyedir.

Dördüncü Nükte: Nasilki haftalık bir saatin saniye ve dakika ve saat ve günlerini sayan milleri birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmünü alırlar. Öyle de; Cenab-ı Hakk'ın bir saat-ı kübrası olan şu âlem-i dünyanın saniyesi hükmünde olan gece ve gündüz deveranı ve dakikaları sayan seneler ve saatleri sayan tabakat-ı ömr-ü insan ve günleri sayan edvar-ı ömr-ü âlem birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmündedirler ve birbirini hatırlatırlar. Meselâ:

Fecir zamanı, tulûa kadar, evvel-i bahar zamanına, hem insanın rahm-ı madere düştüğü âvânına, hem semavat ve arzın altı gün hilkatinden birinci gününe benzer ve hatırlatır ve onlardaki şunat-ı İlahiyeyi ihtar eder.

---sh:»(S:42) ↓ -----

Zuhr zamanı ise, yaz mevsiminin ortasına, hem gençlik kemaline, hem ömr-ü dünyadaki hilkat-ı insan devrine benzer ve işaret eder ve onlardaki tecelliyat-ı rahmeti ve

füyuzat-ı nimeti hatırlatır.

Asr zamanı ise, güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, hem âhîrzaman Peygamberinin (Aleyhissalâtu Vesselâm) asr-ı saadetine benzer ve onlardaki şununat-ı İlahiyeyi ve in'amat-ı Rahmaniyei ihtar eder.

Mağrib zamanı ise, güz mevsiminin âhîrinde pekçok mahlukatın gurubunu, hem insanın vefatını, hem dünyanın kıyamet ibtidasındaki harabiyetini ihtar ile, tecelliyat-ı celaliyei ifham ve beşeri gaflet uykusundan uyandırır, ikaz eder.

İşâ' vakti ise, âlem-i zulûmat, nehar âleminin bütün âsârını siyah kefeni ile setretmesini, hem kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtmesini, hem vefat etmiş insanın bâkiye-i âsârı dahi vefat edip nisyan perdesi altına girmesini, hem bu dâr-ı imtihan olan dünyanın bütün bütün kapanmasını ihtar ile Kahhar-ı Zülcelal'in celalli tasarrufatını ilân eder.

Gece vakti ise, hem kışı, hem kabri, hem âlem-i Berzahı ifham ile, ruh-u beşer rahmet-i Rahman'a ne derece muhtaç olduğunu insana hatırlatır. Ve gecede teheccüd ise, kabir gecesinde ve Berzah karanlığında ne kadar lüzumlu bir ışık olduğunu bildirir, ikaz eder ve bütün bu inkılabat içinde Cenab-ı Mün'im-i Hakikî'nin nihayetsiz nimetlerini ihtar ile ne derece hamd ü senaya müstehak olduğunu ilân eder.

İkinci sabah ise, sabah-ı haşri ihtar eder. Evet şu gecenin sabahı ve şu kışın baharı, ne kadar makul ve lâzım ve kat'î ise, haşrin sabahı da, Berzahın baharı da o kat'iyettedir.

Demek bu beş vaktin herbiri, bir mühim inkılab başında olduğu ve büyük inkılabları ihtar ettiği gibi; kudret-i Samedaniyenin tasarrufat-ı azîme-i yevmiyesinin işaretiyle; hem senevî, hem asrî, hem dehrî, kudretin mu'cizatını ve rahmetin hedâyâsını hatırlatır. Demek asıl vazife-i fitrat ve esas-ı ubudiyet ve kat'î borç olan farz namaz, şu vakitlerde lâyıktır ve ensebdir.

Beşinci Nükte: İnsan fitraten gayet zaîftir. Halbuki her şey ona ilişir, onu müteessir ve müteallim eder. Hem gayet âcizdir. Halbuki belaları ve düşmanları pek çoktur. Hem gayet fakirdir. Halbuki ihtiyacı

---sh:»(S:43) ↓ -----

pek ziyadedir. Hem tenbel ve iktidarsızdır. Halbuki hayatın tekâlifî gayet ağırdır. Hem insaniyet onu kâinatla alâkadar etmiştir. Halbuki sevdiği, ünsiyet ettiği şeylerin zeval ve firakı, mütemadiyen onu incitiyor. Hem akıl ona yüksek maksadlar ve bâki meyveler gösteriyor. Halbuki eli kısa, ömrü kısa, iktidarı kısa, sabrı kısadır.

İşte bu vaziyette bir ruh, fecir zamanında bir Kadîr-i Zülcelal'in, bir Rahîm-i Zülcemal'in dergâhına niyaz ile namaz ile müracaat edip arzuhal etmek, tevfiik ve meded istemek ne kadar elzem ve peşindeki gündüz âleminde başına gelecek, beline yüklenecek işleri, vazifeleri tahammül için ne kadar lüzumlu bir nokta-i istinad olduğu bedaheten anlaşılır.

Ve **Zuhr** zamanında ki, o zaman, gündüzün kemali ve zevale meyli ve yevmî işlerin âvân-ı tekemmülü ve meşâgılın tazyikından muvakkat bir istirahat zamanı ve fâni dünyanın bekasız ve ağır işlerin verdiği gaflet ve sersemlikten ruhun teneffüse ihtiyaç vakti ve in'amat-ı İlahiyenin tezahür ettiği bir andır. Ruh-u beşer, o tazyikten kurtulup, o gafletten sıyrılıp, o manasız ve bekasız şeylerden çıkıp Kayyum-u Bâki olan Mün'im-i Hakikî'nin dergâhına gidip el bağlayarak, yekûn nimetlerine şükür ve hamd edip ve istiane etmek ve celal ve azametini karşı rükû ile aczini izhar etmek ve kemal-i bîzevaline ve cemal-i bîmisaline karşı secde edip hayret ve muhabbet ve mahviyetini ilân etmek demek olan zuhr namazını kılmak; ne kadar güzel, ne kadar hoş, ne kadar lâzım ve münasib olduğunu anlamayan insan, insan değil..

Asr vaktinde ki o vakit, hem güz mevsim-i hazînesini ve ihtiyarlık halet-i mahzunanesini ve âhîrzaman mevsim-i elîmanesini andırır ve hatırlattırır. Hem yevmî işlerin neticelenmesi zamanı, hem o günde mazhar olduğu sıhhat ve selâmet ve hayırlı hizmet gibi niam-ı İlahiyenin bir yekûn-ü azîm teşkil ettiği zamanı, hem o koca Güneşin ufûle meyletmesi

işaretiyle; insan bir misafir memur ve her şey geçici, bîkarar olduğunu ilân etmek zamanıdır. Şimdi ebediyeti isteyen ve ebed için halkolunan ve ihsana karşı perestiş eden ve firaktan müteallim olan ruh-u insan, kalkıp abdest alıp şu asr vaktinde ikindi namazını kılmak için Kadîm-i Bâki ve Kayyum-u Sermedî'nin dergâh-ı Samedaniyesine arz-ı münacat ederek, zevalsiz ve nihayetsiz rahmetinin iltifatına iltica edip, hesabsız nimetlerine karşı şükür ve hamd ederek, izzet-i rububiyetine karşı zelilane rûkûa gidip, sermediyet-i uluhiyetine karşı mahviyetkârane secde ederek, hakikî bir teselli-i kalb, bir rahat-ı ruh bulup huzur-u kibriyasında kemerbeste-i ubudiyet olmak demek olan asr namazını kılmak, ne kadar ulvî bir vazife, ne kadar münasib bir hizmet, ne kadar

---sh:»(S:44) ↓ -----

yerinde bir borc-u fitrat eda etmek, belki gayet hoş bir saadet elde etmek olduğunu; insan olan anlar.

Mağrib vaktinde ki o zaman, hem kışın başlamasından yaz ve güz âleminin nazenin ve güzel mahlukatının veda-i hazînesi içinde gurub etmesinin zamanını andırır. Hem insanın vefatıyla bütün sevdiklerinden bir firak-ı elîmane içinde ayrılıp kabre girmek zamanını hatırlatır. Hem dünyanın zelzele-i sekerat içinde vefatıyla, bütün sekenesi başka âlemlere göçmesi ve bu dâr-ı imtihan lâmbasının söndürülmesi zamanını andırır, hatırlatır ve zevalde gurub eden mahbublara perestiş edenleri şiddetle ikaz eder bir zamandır. İşte akşam namazı için böyle bir vakitte, fitraten bir Cemal-i Bâki'ye âyine-i müştak olan ruh-u beşer, şu azîm işleri yapan ve bu cesîm âlemleri çeviren, tebdil eden Kadîm-i Lemyezel ve Bâki-i Layezal'in arz-ı azametine yüzünü çevirip bu fânilerin üstünde "Allahü Ekber" deyip onlardan ellerini çekip hizmet-i Mevlâ için el bağlayıp Daim-i Bâki'nin huzurunda kıyam edip "Elhamdülillah" demekle; kusursuz kemaline, misilsiz cemaline, nihayetsiz rahmetine karşı

hamd ü sena edip **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** demekle, muinsiz rububiyetine, şeriksiz uluhiyetine, vezirsiz saltanatına karşı arz-ı ubudiyet ve istiane etmek, hem nihayetsiz kibriyasına, hadsiz kudretine ve acizsiz izzetine karşı rûkûa gidip bütün kâinatla beraber za'f ve aczini, fakr ve zilletini izhar etmekle, **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ** deyip Rabb-ı Azîm'ini tesbih edip; hem zevalsiz cemal-

i zâtına, tegayyürsüz sıfât-ı kudsiyesine, tebeddûlsüz kemal-i sermediyetine karşı secde edip hayret ve mahviyet içinde terk-i masiva ile muhabbet ve ubudiyetini ilân edip, hem bütün fânilere bedel bir Cemil-i Bâki, bir Rahîm-i Sermedî bulup, **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى** demekle zevalden

münezzeh, kusurdan müberra Rabb-i A'lâsını takdis etmek; sonra teşehhüd edip, oturup bütün mahlukatın tahiyat-ı mübarekelerini ve salavat-ı tayyibelerini kendi hesabına o Cemil-i Lemyezel ve Celil-i Lâyezal'e hediye edip ve Resul-i Ekrem'ine selâm etmekle biatını tecdid ve evamirine itaatını izhar edip ve imanını tecdid ile tenvir etmek için şu kasr-ı kâinatın intizam-ı hakîmanesini müşahede edip Sâni'-i Zülcelal'in vahdaniyetine şehadet etmek; hem saltanat-ı rububiyetin dellâli ve mübelliğ-i marziyatı ve kitab-ı kâinatın tercüman-ı

---sh:»(S:45) ↓ -----

âyâtı olan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm'ın risaletine şehadet etmek demek olan mağrib namazını kılmak ne kadar latif, nazif bir vazife, ne kadar aziz, leziz bir hizmet, ne kadar hoş ve güzel bir ubudiyet, ne kadar ciddî bir hakikat ve bu fâni misafirhanede bâkiyane bir sohbet ve daimane bir saadet olduğunu anlamayan adam, nasıl adam olabilir!

İşâ' vaktinde ki o vakit, gündüzün ufukta kalan bâkiye-i âsârı dahi kaybolup, gece âlemi kâinatı kaplar. **مُقَلَّبُ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ** olan Kadîr-i Zülcelal'in o beyaz sahifeyi bu siyah sahifeye çevirmesindeki tasarrufat-ı Rabbaniyesiyle yazın müzeyyen yeşil sahifesini, kışın bârid beyaz sahifesine çevirmesindeki **مُسَخَّرُ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ** olan Hakîm-i Zülkema'ın icraat-ı

İlahiyesini hatırlatır. Hem mürur-u zamanla ehl-i kuburun bâkiye-i âsârı dahi şu dünyadan kesilmesiyle bütün bütün başka âleme geçmesindeki Hâlık-ı Mevt ve Hayat'ın şunat-ı İlahiyesini andırır. Hem dar ve fâni ve hakir dünyanın tamamen harab olup, azîm sekeratıyla vefat edip, geniş ve bâki ve azametli âlem-i âhiretin inkişafında Hâlık-ı Arz ve Semavat'ın tasarrufat-ı celaliyesini ve tecelliyat-ı cemaliyesini andırır, hatırlattırır bir zamandır. Hem şu kâinatın Mâlik ve Mutasarrıf-ı Hakikîsi, Mabud ve Mahbub-u Hakikîsi o zât olabilir ki; gece gündüzü, kış ve yazı, dünya ve âhireti, bir kitabın sahifeleri gibi sühuletle çevirir, yazar bozar, değiştirir. Bütün bunlara hükmeder bir Kadîr-i Mutlak olduğunu isbat eden bir vaziyettir. İşte nihayetsiz âciz, zaîf, hem nihayetsiz fakir, muhtaç, hem nihayetsiz bir istikbal zulûmatına dalmakta, hem nihayetsiz hâdisat içinde çalkanmakta olan ruh-u beşer, yatsı namazını kılmak için şu manadaki işâ'da İbrahimvari لَا أَحَبُّ إِلَيْنَ deyip Mabud-u Lemyezel, Mahbub-u

Layezal'in dergâhına namaz ile iltica edip ve şu fâni âlemde ve fâni ömürde ve karanlık dünyada ve karanlık istikbalde, bir Bâki-i Sermedî ile münacat edip bir parçacık bir sohbet-i bâkiye, birkaç dakikacık bir ömr-ü bâki içinde dünyasına nur serpecek, istikbalini ışıklandıracak, mevcudatın ve ahbabının firak ve zevalinden neş'et eden yaralarına merhem sürececek olan Rahman-ı Rahîm'in iltifat-ı rahmetini ve nur-u hidayetini görüp istemek; hem muvakkaten onu unutan ve gizlenen dünyayı, o dahi unutup,

---sh:»(S:46) ↓

dertlerini kalbin ağlamasıyla dergâh-ı rahmette döküp; hem ne olur ne olmaz, ölüme benzeyen uykuya girmeden evvel, son vazife-i ubudiyetini yapıp, yevmiye defter-i amelini hüsn-ü hâtîme ile bağlamak için salâte kıyam etmek, yani bütün fâni sevdiklerine bedel bir Mabud ve Mahbub-u Bâki'nin ve bütün dilencilik ettiği âcizlere bedel bir Kadîr-i Kerim'in ve bütün titrediği muzırların şerrinden kurtulmak için bir Hafîz-i Rahîm'in huzuruna çıkmak.. hem Fatiha ile başlamak, yani bir şeye yaramayan ve yerinde olmayan nâkıs, fakir mahlukları medih ve minnettarlığa bedel, bir Kâmil-i Mutlak ve Ganiyy-i Mutlak ve Rahîm-i Kerim olan

Rabb-ül Âlemîn'i medh ü sena etmek; hem اِيَّاكَ تَعْبُدُ hitabına terakki etmek, yani küçüklüğü, hiçliği, kimsesizliği ile beraber, ezel ve ebed sultanı olan Mâlik-i Yevmiddin'e intisabıyla şu

kâinatta nazdar bir misafir ve ehemmiyetli bir vazifedar makamına girip, اِيَّاكَ تَعْبُدُ وَ اِيَّاكَ نَسْتَعِينُ demekle bütün mahlukat namına kâinatın cemaat-ı kübrası ve cem'iyet-i uzmasındaki ibâdât

ve istianatı ona takdim etmek; hem اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ demekle, istikbal karanlığı içinde

saadet-i ebediyeye giden, nuranî yolu olan sırat-ı müstakime hidayeti istemek; hem şimdi yatmış nebatat, hayvanat gibi gizlenmiş Güneşler, hüşyar yıldızlar, birer nefer misillü emrine müsahhar ve bu misafirhane-i âlemde birer lâmbası ve hizmetkârı olan Zât-ı Zülcelal'in kibriyasını düşünüp "Allahü Ekber" deyip rûkûa varmak; hem bütün mahlukatın secde-i kübrasını düşünüp, yani şu gecede yatmış mahlukat gibi her senede, her asırdaki enva'-ı mevcudat, hattâ Arz, hattâ Dünya, birer muntazam ordu, belki birer mutî nefer gibi vazife-i

ubudiyet-i dünyeviyesinden emr-i كُنْ فَيَكُونُ ile terhis edildiği zaman, yani âlem-i gayba gönderildiği vakit, nihayet intizam ile zevalde gurub seccadesinde "Allahü Ekber" deyip

secde ettikleri; hem emr-i كُنْ فَيَكُونُ den gelen bir sayha-i ihya ve ikaz ile yine baharda kısmen

aynen, kısmen mislen haşrolup, kıyam edip, kemerbeste-i hizmet-i Mevlâ oldukları gibi, şu insancık onlara iktidaen o Rahman-ı Zülkemaal'in, o Rahîm-i Zülcemal'in bâr-gâh-ı huzurunda

---sh:»(S:47) ↓

hayret-âlûd bir muhabbet, beka-âlûd bir mahviyet, izzet-âlûd bir tezellül içinde "Allahü Ekber" deyip sücuda gitmek, yani bir nevi mi'raça çıkmak demek olan işâ namazını kılmak,

ne kadar hoş, ne kadar güzel, ne kadar şirin, ne kadar yüksek, ne kadar aziz ve leziz, ne kadar makul ve münasib bir vazife, bir hizmet, bir ubudiyet, bir ciddî hakikat olduğunu elbette anladın.

Demek şu beş vakit, herbiri birer inkılab-ı azîmin işaretini ve icraat-ı cesîme-i Rabbanîyenin emaratı ve in'amat-ı külliye-i İlahîyenin alâmatı olduklarından; borç ve zimmet olan farz namazın o zamanlara tahsisi, nihayet hikmettir...

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيَّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ مُعَلِّمًا لِعِبَادِكَ لِيُعَلِّمَهُمْ
كَيْفِيَّةَ مَعْرِفَتِكَ وَالْعُبُودِيَّةَ لَكَ وَمُعْرِفًا لِكُنُوزِ أَسْمَائِكَ
وَتَرْجَمَانًا لِآيَاتِكَ كِتَابِ كِتَابَاتِكَ وَمِرَاتًا بِعُبُودِيَّتِهِ لِجَمَالِ
رَبُّوبِيَّتِكَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ وَارْحَمْنَا وَارْحَمِ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ آمِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

* * *

---sh:»(S:48) ↓

Onuncu Söz

Haşır Bahsi

İHTAR: Şu risalelerde teşbih ve temsilleri, hikâyeler suretinde yazdığının sebebi; hem teshil, hem hakaik-i İslâmiye ne kadar makul, mütenasib, muhkem, mütesanid olduğunu göstermektir. Hikâyelerin manaları, sonlarındaki hakikatlerdir. Kinaiyat kabilinden yalnız onlara delalet ederler. Demek, hayalî hikâyeler değil, doğru hakikatlerdir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Birader, haşır ve âhireti basit ve avam lisanıyla ve vâzih bir tarzda beyanımı ister isen, öyle ise şu temsîlî hikâyeciğe nefsimle beraber bak, dinle:

Bir zaman iki adam, Cennet gibi güzel bir memlekete (şu dünyaya işaretler) gidiyorlar. Bakarlar ki: Herkes ev, hane, dükkân kapılarını açık bırakıp muhafazasına dikkat etmiyorlar. Mal ve para, meydanda sahibsiz kalır. O adamlardan birisi, her istediği şeye elini uzatıp, ya alıyor, ya gasbediyor. Hevesine tebaiyet edip her nevi zulmü, sefaheti irtikâb ediyor. Ahali de ona çok ilişmiyorlar. Diğer arkadaşı ona dedi ki:

---sh:»(S:49) ↓

"Ne yapıyorsun? Ceza çekeceksin; beni de belaya sokacaksın. Bu mallar mîrî malıdır. Bu ahali çoluk çocuğuyla asker olmuşlar veya memur olmuşlar. Şu işlerde sivil olarak istihdam ediliyorlar. Onun için sana çok ilişmiyorlar. Fakat intizam şediddir. Padişahın her yerde telefonu var ve memurları bulunur. Çabuk git, dehalet et" dedi. Fakat o sersem inad edip dedi:

"Yok, mîrî malı değil, belki vakıf malıdır, sahibsizdir. Herkes istediği gibi tasarruf edebilir. Bu güzel şeylerden istifadeyi men'edecek hiçbir sebep görmüyorum. Gözümle görmezsem inanmayacağım" dedi. Hem feylesofane çok safsatıyatı söyledi. İkisi arasında ciddî bir münazara başladı. Evvelâ o sersem dedi:

"Padişah kimdir? Tanımam."

Sonra arkadaşı ona cevaben: "Bir köy muhtarsız olmaz. Bir iğne ustasız olmaz, sahibsiz olamaz. Bir harf kâtibsiz olamaz, biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur? Ve bu kadar çok servet ki, her saatte bir şimendifer (Haşiye) gaibden gelir gibi kıymettar, musanna' mallarla dolu gelir. Burada dökülüyor gidiyor. Nasıl sahibsiz olur? Ve her yerde görünen ilânnameler ve beyannameler ve her mal üstünde görünen turra ve sikkeler, damgalar ve her köşesinde sallanan bayraklar nasıl mâliksiz olabilir? Sen anlaşıyor ki, bir parça firengî okumuşsun. Bu İslâm yazılarını okuyamıyorsun. Hem de bilenden sormuyorsun. İşte gel, en büyük fermanı sana okuyacağım."

O sersem döndü dedi:

"Haydi padişah var; fakat benim cüz'î istifadem ona ne zarar verebilir. Hazinesinden ne noksan eder? Hem burada hapis mapis yoktur, ceza görünmüyor."

Arkadaşı ona cevaben dedi:

"Yahu şu görünen memleket bir manevra meydanıdır. Hem sanayi-i garibe-i sultanienin meşheridir. Hem muvakkat temelsiz misafirhaneleridir. Görmüyor musun ki, her gün bir kafîle gelir, biri gider, kaybolur. Daima dolar boşanır. Bir zaman sonra şu memleket tebdil edilecek. Bu ahali başka ve daimî bir memlekete nakledilecek. Orada herkes hizmetine mukabil ya ceza, ya mükâfat görecek." dedi.

Yine o hain sersem, temerrüd edip: "İnanmam. Hiç mümkün müdür

(Haşiye): Seneye işaretir. Evet bahar, mahzen-i erzak bir vagondur, gaibden gelir.

---sh:»(S:50) ↓ -----

ki, bu memleket harab edilsin; başka bir memlekete göç etsin." dedi. Bunun üzerine emin arkadaşı dedi:

"Madem bu derece inad ve temerrüd edersin. Gel, hadd ü hesabı olmayan delail içinde Oniki Suret ile sana göstereceğim ki: Bir mahkeme-i kübra var, bir dâr-ı mükâfat ve ihsan ve bir dâr-ı mücazat ve zindan var ve bu memleket her gün bir derece boşandığı gibi, bir gün gelir ki, bütün bütün boşanıp harab edilecek.

Birinci Suret: Hiç mümkün müdür ki: Bir saltanat, bâhusus böyle muhteşem bir saltanat, hüsn-ü hizmet eden mutilere mükâfatı ve isyan edenlere mücazâtı bulunmasın. Burada yok hükmündedir. Demek başka yerde bir mahkeme-i kübra vardır.

İkinci Suret: Bu gidişata, icraata bak! Nasıl en fakir, en zaîften tut, tâ herkese mükemmel, mükellef erzak veriliyor; kimsesiz hastalara çok güzel bakılıyor. Hem gayet kıymetdar ve şahane taamlar, kaplar, murassa nişanlar, müzeyyen elbiseler, muhteşem ziyafetler vardır. Bak senin gibi sersemlerden başka, herkes vazifesine gayet dikkat eder. Kimse zerrece haddinden tecavüz etmez. En büyük şahıs, en büyük bir itaatle mütevaziyane bir havf ve heybet altında hizmet eder. Demek şu saltanat sahibinin pek büyük bir keremi, pek geniş bir merhameti var. Hem pek büyük izzeti, pek celalli bir haysiyeti, namusu vardır. Halbuki kerem ise, in'am etmek ister. Merhamet ise, ihsansız olamaz. İzzet ise gayret ister. Haysiyet ve namus ise, edepsizlerin te'dibini ister. Halbuki şu memlekette o merhamet, o namusa lââyık binden biri yapılmıyor. Zalim izzetinde, mazlum zilletinde kalıp buradan göçüp gidiyorlar.

Demek bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor.

Üçüncü Suret: Bak ne kadar âlî bir hikmet, bir intizamla işler dönüyor. Hem ne kadar hakikî bir adalet, bir mizanla muameleler görülüyor. Halbuki hikmet-i hükûmet ise, saltanatın cenah-ı himayesine iltica eden mültecilerin taltifini ister. Adalet ise, raiyetin hukukunun muhafazasını ister; tâ hükûmetin haysiyeti, saltanatın haşmeti muhafaza edilsin.

Halbuki şu yerlerde o hikmete, o adaletle lââyık binden biri icra edilmiyor. Senin gibi sersemler, çoğu ceza görmeden buradan göçüp gidiyorlar.

---sh:»(S:51) ↓ -----

Demek bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor...

Dördüncü Suret: Bak hadd ü hesaba gelmeyen şu sergilerde olan misilsiz mücevherat, şu sofralarda olan emsalsiz mat'umat gösteriyorlar ki: Bu yerlerin padişahının hadsiz bir sehaveti, hesabsız dolu hazineleri vardır. Halbuki böyle bir sehavet ve tükenmez hazineler, daimî ve istenilen her şey içinde bulunur bir dâr-ı ziyafet ister. Hem ister ki, o ziyafetten telezzüz edenler orada devam etsinler. Tâ zeval ve firak ile elem çekmesinler. Çünkü zeval-i elem, lezzet olduğu gibi, zeval-i lezzet dahi elemdir. Bu sergilere bak! Ve şu ilânlara dikkat et! Ve bu dellâllara kulak ver ki, mu'ciznüma bir padişahın antika san'atlarını teşkil ve teşhir ediyorlar. Kemalâtını gösteriyorlar. Misilsiz cemal-i manevîsini beyan ediyorlar. Hüsn-ü mahfîsinin letaifinden bahsediyorlar. Demek onun pek mühim, hayret verici kemalât ve cemal-i manevîsi vardır. Gizli, kusursuz kemal ise; takdir edici, istihsan edici, mâşâallah deyip müşahede edicilerin başlarında teşhir ister. Mahfî, nazirsiz cemal ise; görünmek ve görmek ister. Yani, kendi cemalini iki vecihle görmek: Biri, muhtelif âyinelere bizzât müşahede etmek. Diğeri, müştak seyirci ve mütehayyir istihsan edicilerin müşahedesi ile müşahede etmek ister. Hem görmek, hem görünmek, hem daimî müşahede, hem ebedî işhad ister. Hem o daimî cemal, müştak seyirci ve istihsan edicilerin devam-ı vücudlarını ister. Çünkü daimî bir cemal, zâil müştaka razı olamaz. Zira dönmek üzere zevale mahkûm olan bir seyirci, zevalin tasavvuruyla muhabbeti adavete döner, hayret ve hürmeti tahkire meyleder. Çünkü insan, bilmediği ve yetişmediği şeye düşmandır. Halbuki şu misafirhanelerden herkes çabuk gidip, kayboluyor. O kemal ve o cemalin bir ışığını belki zayıf bir gölgesini, bir anda bakıp doymadan gidiyor.

Demek bir seyrangâh-ı daimîye gidiliyor...

Beşinci Suret: Bak bu işler içinde görünüyor ki, o misilsiz zâtın pek büyük bir şefkati vardır. Çünkü her musibetzedenin imdadına koşturuyor. Her suale ve matluba cevap veriyor. Hattâ bak, en edna bir hacet, en edna bir raiyetten görse, şefkatle kaza ediyor. Bir çobanın bir koyunu, bir ayağı incinse, ya merhem, ya baytar gönderiyor.

Gel gidelim, şu adada büyük bir içtima var. Bütün memleket eşrafı orada toplanmışlar. Bak, pek büyük bir nişanı taşıyan bir yaver-i ekrem bir nutuk okuyor. O şefkatli padişahından bir şeyler istiyor. Bütün ahali: "Evet, evet biz de istiyoruz" diyorlar. Onu tasdik ve teyid

---sh:»(S:52) ↓ -----

ediyorlar. Şimdi dinle, bu padişahın sevgilisi diyor ki:

"Ey bizi nimetleriyle perverde eden sultanımız! Bize gösterdiğin nünunelerin ve gölgelerin asıllarını, menba'larını göster. Ve bizi makarr-ı saltanatına celbet. Bizi bu çöllerde mahvettirme. Bizi huzuruna al. Bize merhamet et. Burada bize tattırdığın lezzetli nimetlerini orada yedir. Bizi zeval ve teb'îd ile tazib etme. Sana müştak ve müteşekkik şu muti raiyetini başı boş bırakıp i'dam etme." diyor ve pek çok yalvarıyor. Sen de işitiyorsun. Acaba bu kadar şefkatli ve kudretli bir padişah, hiç mümkün müdür ki; en edna bir adamın en edna bir meramını ehemmiyetle yerine getirsin, en sevgili bir yaver-i ekreminin en güzel bir maksudunu yerine getirmesin? Halbuki o sevgilinin maksudu, umumun da maksududur. Hem padişahın marzîsi, hem merhamet ve adaletinin muktezasıdır. Hem ona rahattır, ağır değil. Bu misafirhanelerdeki muvakkat nüzhetgâhlar kadar ağır gelmez. Madem nünunelerini göstermek için beş-altı gün seyrangâhlara bu kadar masraf ediyor, bu memleketi kurdu. Elbette hakikî hazinelerini, kemalâtını, hünerlerini makarr-ı saltanatında öyle bir tarzda gösterecek, öyle seyrangâhlar açacak ki, akılları hayrette bırakacak.

Demek bu meydan-ı imtihanda olanlar, başı boş değil; saadet sarayları ve zindanlar onları bekliyorlar...

Altıncı Suret: İşte gel bak, bu muhteşem şimendiferler, tayyareler, techizatlar, depolar, sergiler, icraatlar gösteriyorlar ki, perde arkasında pek muhteşem bir saltanat vardır, (Haşiye) hükmediyor. Böyle

(Haşiye): Meselâ: Nasıl şu zamanda manevra meydanında harb usûlünde, "Silâh al, süngü tak" emriyle koca bir ordu baştan başa dikenli bir meşegâha benzediği gibi; her bir bayram gününde resm-i geçit için: "Formalarınızı takip, nişanlarınızı asınız" emrine karşı ordugâh, seraser rengârenk çiçek açmış müzeyyen bir bahçeyi temsil

ettiği misillü; öyle de rûy-i zemin meydanında, Sultan-ı Ezelî'nin nihayetsiz enva'-ı cünüdünden melek ve cinn ve ins ve hayvanlar gibi şüursuz nebatat taifesi dahi, hıfz-ı hayat cihadında Emr-i **رُكْنٌ فَيَكُونُ** ile: "Müdafaa için

silâhlarınızı ve cihazatınızı takınız" emr-i İlahîyi aldıkları vakit, zemin baştan aşağıya bütün ondaki dikenli ağaçlar ve nebatlar süngücüklerini taktıkları zaman, aynen süngülerini takmış muhteşem bir ordugâha benziyor.

Hem baharın herbir günü, herbir haftası, birer taife-i nebatatın birer bayramı hükmünde olduğu için, herbir taifesi dahi kendi Sultanının o taifeye ihsan ettiği güzel hediyeleri teşhir için ona taktığı murassa nişanları birer resm-i geçit tarzında o Sultan-ı Ezelî'nin nazar-ı şuhud ve işhadına arzettiğinden ve öyle bir vaziyet gösterdiğinden, bütün nebatat ve eşcar güya "San'at-ı Rabbanîye murassaatını ve çiçek ve meyve denilen fitrat-ı İlahiyenin nişanlarını takınız, çiçekler açınız" emr-i Rabbanîyeyi dinliyorlar ki, rûy-i zemin dahi gayet muhteşem bir bayram gününde, şahane resm-i geçitte, sürmeli formaları ve murassa nişanları parlayan bir ordugâhı temsil ediyor.

İşte şu derece hikmetli ve intizamlı teşhizat ve tezyinat; elbette nihayetsiz kadîr bir sultanın, nihayet derecede hakîm bir hâkimin emriyle olduğunu kör olmayanlara gösterir.

---sh:»(S:53) ↓ -----

bir saltanat, kendisine lâîk bir raiyet ister. Halbuki görüyorsun, bütün raiyet bu misafirhanede toplanmışlar. Misafirhane ise her gün dolar, boşanır. Hem bütün raiyet manevra için bu meydan-ı imtihanda bulunuyorlar. Meydan ise, her saat tebdil ediliyor. Hem bütün raiyet, padişahın kıymettar ihsanatının nûmunelerini ve hârika san'atlarının antikalarını sergilerde temaşa etmek için şu teşhîrgâhta birkaç dakika durup seyrediyorlar. Meşher ise, her dakika tahavvül ediyor. Giden gelmez, gelen gider. İşte bu hal, şu vaziyet kat'î gösteriyor ki: Şu misafirhane ve şu meydan ve şu meşherlerin arkasında daimî saraylar, müstemir meskenler, şu nûmunelerin ve suretlerin hâlis ve yüksek asıllarıyla dolu bağ ve hazineler vardır.

Demek burada çabalamak onlar içindir. Şurada çalıştırır, orada ücret verir. Herkesin istidadına göre orada bir saadeti var...

Yedinci Suret: Gel, bir parça gezelim. Şu medenî ahali içinde ne var, ne yok görelim. İşte bak! Her yerde, her köşede, müteaddid fotoğraflar kurulmuş, suret alıyorlar. Bak, her yerde müteaddid kâtibler oturmuşlar, bir şeyler yazıyorlar. Her şeyi kaydediyorlar. En ehemmiyetsiz bir hizmeti, en âdi bir vukuatı zabtediyorlar. Hâ, şu yüksek dağda padişaha mahsus bir büyük fotoğraf kurulmuş ki (**Haşiye**); bütün bu yerlerde ne cereyan eder, suretini alıyorlar. Demek o zât emretmiş ki; mülkünde cereyan eden bütün muamele ve işler zabtedilsin. Demek oluyor

(**Haşiye**): Şu suretin işaret ettiği manaların bir kısmı Yedinci Hakikat'te beyan edilmiş. Yalnız burada padişaha mahsus bir büyük fotoğraf işareti ve hakikatı "Levh-i Mahfuz" demektir. Levh-i Mahfuz'un tahakkuk-u vücudu Yirmialtıncı Söz'de şöyle isbat edilmiş ki: Nasıl küçük küçük cüzdanlar, büyük bir kütüğün vücudunu ihsas eder ve küçük küçük senedler, bir defter-i kebirin bulunduğunu iş'ar eder ve küçük kesretli tereşşuhatlar, büyük bir su menbâni işmam eder. Aynen öyle de: Küçük küçük cüzdanlar hükmünde; hem birer küçük Levh-i Mahfuz manasında; hem büyük Levh-i Mahfuz'u yazan kalem den tereşşuhat eden küçük küçük noktalar suretinde olan benî-beşerin kuvve-i hâfızaları, ağaçların meyveleri, meyvelerin çekirdekleri, tohumları; elbette bir hâfıza-i kübrayı, bir defter-i ekberi, bir levh-i mahfuz-u a'zamı ihsas eder, iş'ar eder ve isbat eder. Belki keskin akıllara gösterir.

---sh:»(S:54) ↓ -----

ki; o zât-ı muazzam bütün hâdisatı kaydettirir, suretini alır. İşte şu dikkatli hıfz ve muhafaza, elbette bir muhasebe içindir. Şimdi, en âdi raiyetin en âdi muamelelerini ihmal etmeyen bir Hâkim-i Hafîz, hiç mümkün müdür ki raiyetin en büyüklerinden en büyük amellerini muhafaza etmesin, muhasebe etmesin, mükâfat ve mücazat vermesin. Halbuki o zâtın izzetine ve gayretine dokunacak ve şe'n-i merhameti hiç kabul etmeyecek muameleler, o büyüklerden sudûr ediyor. Burada cezaya çarpmıyor.

Demek, bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor...

Sekizinci Suret: Gel, ondan gelen bu fermanları sana okuyacağım. Bak, mükerrer va'dediyor ve şiddetli tehdid ediyor ki: "Sizleri oradan alıp, makarr-ı saltanatıma getireceğim ve mutileri mes'ud, âsileri mahbus edeceğim. O muvakkat yeri harab edip, müebbed sarayları, zindanları havi diğer bir memleket kuracağım." Hem o va'd ettiği şeyler, ona gayet rahattır.

Raiyetine, gayet mühimdir. Va'dinde hulf ise, izzet-i iktidarına gayet zıddır. İşte bak ey sersem! Sen yalancı vehmini, hezeyancı aklını, aldatici nefsin tasdik ediyorsun. Ve hiçbir veçhile hulf ve hilafa mecburiyeti olmayan ve hiçbir cihetle hilaf haysiyetine yakışmayan ve bütün görünen işler sıdkına şahadet eden bir zâtı tekzib ediyorsun. Elbette büyük bir cezaya müstehak olursun. Misalin şuna benzer ki: Bir yolcu, güneşin ziyasından gözünü kapıyor, hayaline bakıyor; vehmi, bir yıldız böceği gibi kafa fenerinin ışığıyla dehşetli yolunu tenvir etmek istiyor. Madem va'd etmiş, yapacaktır. Halbuki ifası ona çok rahat ve bize ve herşeye ve ona ve saltanatına pek çok lâzımdır.

Demek bir mahkeme-i kübra, bir saadet-i uzma vardır.

Dokuzuncu Suret: Şimdi gel! Bu dairelerin ve cemaatlerin bazı rüesalarına ki, (Haşiye) her biri bizzât padişahla görüşecek hususî birer telefonu var. Hem bazı onun huzuruna çıkmışlar. Ne diyorlar bak: Bunlar ittifakla ihbar ediyorlar ki: O zât, mükâfat ve mücazat için pek muhteşem ve dehşetli bir yer ihzar etmiş. Gayet kavî va'd ve şiddetli tehdid ediyor. Hem onun izzet ve celaleti hiç bir vecihle hulf-ül va'de tenezzül edip, tezellülü kabul etmez. Halbuki o muhbirler hem tevatür

(Haşiye): Şu suretin isbat ettiği manalar Sekizinci Hakikat'te görünecek. Meselâ, dairelerin reisleri şu temsilde enbiya ve evliyaya işaretir. Ve telefon ise, ma'kes-i vahy ve mazhar-ı ilham olan kalbden uzanan bir nisbet-i Rabbaniyedir ki, kalb o telefonun başıdır ve kulağı hükmündedir.

---sh:»(S:55) ↓

derecesinde çok, hem icma' kuvvetinde bir ittifakla haber veriyorlar ki: Şu bazı âsârı görünen saltanat-ı azîmenin medarı ve makarrı, buradan uzak bir başka memlekettedir ve şu meydan-ı imtihanında binalar muvakkattırlar. Sonra daimî saraylara tebdil edilecek. Bu yerler değişecekler. Çünkü eserleriyle azameti anlaşılan şu muhteşem, zevalsiz saltanat; böyle geçici, devamsız, bîkarar, ehemmiyetsiz, mütegayyir, bekasız, nâkıs, tekemmülsüz umûrlar üzerinde kurulmaz, durulmaz... Demek ona lâıyk, daimî, müstekar, zevalsiz, müstemir, mükemmel, muhteşem umûrlar üzerinde duruyor.

Demek bir diyar-ı âher var; elbette o makarra gidilecektir...

Onuncu Suret: Gel, bugün nevrüz-u sultanîdir. (Haşiye) Bir tebeddül olacak, acib işler çıkacak. Şu baharın şu güzel gününde, şu güzel çiçekli olan şu yeşil sahraya gidip bir seyran ederiz. İşte bak! Ahali de bu tarafa geliyorlar. Bak bir sihir var. O binalar birden harab oldular, başka bir şekil aldı. Bak, bir mu'cize var. O harab olan binalar, birden burada yapıldı. Âdeta bu hâlî bir çöl, bir medenî şehir oldu. Bak, sinema perdeleri gibi her saat başka bir âlem gösterir, başka bir şekil alır. Buna dikkat et ki; o kadar karışık, sür'atli, kesretli, hakikî perdeler içinde ne kadar mükemmel bir intizam vardır ki, herşey yerli yerine konuluyor. Hayalî sinema perdeleri dahi, bunun kadar muntazam olamaz. Milyonlar mahir sihirbazlar dahi, bu san'atları yapamazlar. Demek, bize görünmeyen o padişahın çok büyük mu'cizeleri vardır.

Ey sersem! Sen diyorsun: "Nasıl bu koca memleket tahrib edilip, başka yere kurulacak? "

İşte görüyorsun ki: Her saat, senin aklın kabul etmediği o tebdil-i diyar gibi çok inkılablar, tebdiller oluyor. Şu toplanmak, dağılmak ve şu hallerden anlaşılıyor ki: Bu görünen sür'atli içtimalar, dağılmalar, teşkiller, tahribler içinde başka bir maksad var. Bir saatlik içtima için on sene kadar masraf yapıyor. Demek bu vaziyetler

(Haşiye): Bu suretin remzini Dokuzuncu Hakikat'te göreceksin. Meselâ: Nevruz günü, bahar mevsimine işaretir. Çiçekli yeşil sahra ise, bahar mevsimindeki rûy-i zemindir. Değişen perdeler, manzaralar ise, fasl-ı baharın ibtidasından, yazın intihasına kadar Sâni'-i Kadîr-i Zülcelal'in, Fâtır-ı Hakîm-i Zülcemal'in kemal-i intizam ile değiştirdiği ve kemal-i rahmet ile tazelandirdiği ve birbiri arkasında gönderdiği mevcudat-ı bahariye tabakatına ve masnuat-ı sayfiye taifelerine ve erzak-ı hayvaniye ve insaniyeye medar olan mat'umata işaretir.

---sh:»(S:56) ↓

maksud-u bizzât değiller. Bir temsildir, bir takliddirler. O zât mu'cize ile yapıyor. Tâ suretleri alınıp terki edilsin ve neticeleri hıfzedilip yazılsın. -Nasılki, manevra meydan-ı imtihanının herşeyi kaydediliyordu ve yazılıyordu.- Demek, bir mecma-ı ekberde muamele, bunlar

üzerine devam edip dönecek. Hem bir meşher-i a'zamda daimî gösterilecek. Demek şu geçici, kararsız vaziyetler; sabit suretler, bâki meyveler veriyorlar.

Demek bu ihtifalât; bir saadet-i uzma, bir mahkeme-i kübra, bilmediğimiz ulvî gayeler içindir...

Onbirinci Suret: Gel, ey muannid arkadaş! Bir tayyareye, ya şarka veya garba yani mazi ve müstakbele giden bir şimendifere binelim. Şu mu'cizekâr zâtın, sair yerlerde ne çeşit mu'cizeler gösterdiğini görelim. İşte bak, gördüğümüz menzil ve meydan ve meşher gibi acaibler, her tarafta bulunuyor. Lâkin san'atça, suretçe birbirinden ayırıyorlar. Fakat buna iyi dikkat et ki: O sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekasız meşherlerde; ne kadar bahir bir hikmetin intizamı, ne derece zahir bir inayetin işaretleri, ne mertebe âlî bir adaletin emarati, ne derece vâsi' bir merhametin semerati görünüyor. Basiretsiz olmayan herkes yakînen anlar ki: Onun hikmetinden daha ekmel bir hikmet ve inayetinden daha ecmel bir inayet ve merhametinden daha eşmel bir merhamet ve adaletinden daha ecell bir adalet olamaz ve tasavvur edilemez.

Eğer faraza tevehhüm ettiğin gibi, daire-i memleketinde daimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâki meskenler, mukim ahali, mes'ud raiyeti bulunmazsa; şu hikmet, inayet, merhamet, adaletin hakikatlarına şu bekasız memleket mazhar olamadığı malûm ve onlara mazhar olacak, başka yerde de bulunmazsa; o vakit gündüz ortasında güneşin ışığını gördüğümüz halde güneşi inkâr etmek derecesinde bir ahmaklıkla, şu gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek ve şu müşahede ettiğimiz inayeti inkâr etmek ve şu gördüğümüz merhameti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emarati, işaretleri görünen adaleti inkâr etmek lâzımgelir. Hem bu gördüğümüz icraat-ı hakîmane ve ef'al-i kerimane ve ihsanat-ı rahîmanenin sahibini; -hâşâ sümme hâşâ!- sefih bir oyuncu, gaddar bir zalim olduğunu kabul etmek lâzımgelir. Bu ise, hakikatlerin zıddına inkılabıdır. Halbuki inkılab-ı hakaik, bütün ehl-i aklın ittifakıyla muhaldir, mümkün değildir. Yalnız, herşeyin vücudunu inkâr eden Sofestaî eblehler hariçtir.

Demek, bu diyardan başka bir diyar vardır. Onda bir mahkeme-i kübra, bir ma'dele-i ulya, bir mekreme-i uzma vardır ki; tâ şu merhamet ve

---sh:»(S:57) ↓ -----
hikmet ve inayet ve adalet tamamen tezahür etsinler...

Onikinci Suret: Gel şimdi döneceğiz. Şu cemaatlerin reisleriyle ve zabitleriyle görüşeceğiz ve techizatlarına bakacağız ki; o techizat, yalnız o meydandaki kısa bir müddet içinde geçinmek için mi verilmiştir? Yahut başka yerde uzun bir saadet hayatı tahsil etmek için mi verilmiştir? Görelim. Herkese ve her techizata bakamayız. Fakat nümune için şu zabitin cüzdan ve defterine bakacağız: Bu cüzdanda zabitin rütbesi, maaşı, vazifesi, matlubatı, düstur-u harekâtı vardır. Bak, bu rütbe birkaç günlük için değil; pek uzun bir zaman için verilebilir. "Şu maaşı hazine-i hassadan filan tarihte alacaksın" yazılıdır. Halbuki o tarih, çok zaman sonra ve bu meydan kapandıktan sonra gelir. Şu vazife ise; şu muvakkat meydana göre değil, belki padişahın kurbünde daimî bir saadeti kazanmak için verilmiştir. Şu matlubat ise, birkaç günlük bu misafirhanede geçinmek için olamaz. Belki uzun ve mes'udane bir hayat için olabilir. Şu düstur ise, bütün bütün açığa verir ki; cüzdan sahibi başka yere namzeddir, başka âleme çalışır. Bak şu defterlerde, âletler techizatının suret-i istimali ve mes'uliyetler vardır. Halbuki eğer yalnız bu meydandan başka âlî, daimî bir yer bulunmazsa; şu muhkem defter, o kat'î cüzdan, bütün bütün manasız olur. Hem şu muhterem zabıt ve mükerrem kumandan ve muazzez reis; bütün ahaliden aşağı, herkesten daha bedbaht, daha bîçare, daha zelil, daha musibetli, daha fakir, daha zayıf bir derekeye düşer. İşte buna kıyas et. Hangi şeye dikkat etsen şehadet eder ki: Bu fâniden sonra bir bâki var...

Ey arkadaş! Demek, bu muvakkat memleket bir tarla hükmündedir. Bir talimgâhtır, bir pazardır. Elbette arkasında bir mahkeme-i kübra, bir saadet-i uzma gelecektir. Eğer bunu inkâr etsen; bütün zabıtlardaki cüzdanları, defterleri techizatları, düsturları belki şu

memleketteki bütün intizamı, hattâ hükûmeti inkâr etmeğe mecbur olursun ve bütün vaki' olan icraatın vücudunu tekzib etmek lâzımgelir. O vakit sana, insan ve zîşuur denilmez. Sofestaîlerden daha akılsız olursun.

Sakin zannetme; tebdil-i memleket delilleri bu "Oniki Suret"e münhasırdır. Belki hadd ü hesaba gelmez emareler, deliller var ki: Şu kararsız mütegayyir memleket; zevalsiz, müstekar bir memlekete tahvil edilecektir. Hem hadd ü hesaba gelmez işaretler, alâmetler var ki: Bu ahali, şu muvakkat misafirhanelerden alınacak, saltanatın makarr-ı daimîsine gönderilecek.

Bâhusus, gel sana "Oniki Suret" kuvvetinden daha kuvvetli bir bürhan daha göstereceğim.

---sh:»(S:58) ↓ -----

İşte gel bak, şu uzaktaki görünen cemaat-ı azîme içinde, evvel adada gördüğümüz büyük nişan sahibi Yaver-i Ekrem bir tebligatta bulunuyor. Gidelim, dinleyelim. Bak o parlak yaver-i ekrem, bak o yüksekte ta'lik edilmiş ferman-ı a'zamı ahaliye bildiriyor ve diyor ki: "Hazırlanınız; başka, daimî bir memlekete gideceksiniz. Öyle bir memleket ki, bu memleket ona nisbeten bir zindan hükmündedir. Padişahımızın makarr-ı saltanatına gidip merhametine, ihsanlarına mazhar olacaksınız. Eğer güzelce bu fermanı dinleyip itaat etseniz... Yoksa isyan edip dinlemezseniz, müdhiş zindanlara atılacaksınız." gibi tebligatta bulunuyor. Sen de görüyorsun ki; o ferman-ı a'zamda öyle i'cazkâr bir turra var ki, hiçbir veçhile kabil-i taklid değil. Senin gibi sersemlerden başka herkes; o ferman, padişahın fermanı olduğunu kat'î bilir ve o parlak yaver-i ekremde öyle nişanlar var ki, senin gibi körlerden başka herkes o zâtı, padişahın pek doğru tercüman-ı evamiri olduğunu yakînen anlar.

Acaba o yaver-i ekrem o ferman-ı a'zamlı beraber bütün kuvvetiyle dava edip tebliğ ettikleri şu tebdil-i memleket mes'elesi, hiç kabil midir ki itiraz kabul etsin. Evet kabil değil! İllâ ki, bütün bu gördüğümüz her şeyi inkâr edesin...

Şimdi ey arkadaş! Söz senindir, söyle. Ne diyorsan de!

- Ben ne diyeceğim, daha buna karşı bir şey denebilir mi? Gündüz ortasında güneşe karşı söz söylenir mi? Yalnız derim ki: Elhamdülillah, yüzbin defa şükür olsun ki; vehim ve heva tahakkümünden, nefis ve heves esaretinden kurtulup, daimî hapis ve zindandan halâs oldum ve inandım ki: Bu karmakarışık, kararsız misafirhanelerden başka ve kurb-u şahanede bir diyar-ı saadet vardır; biz de ona namzediz...

İşte haşir ve âhiretten kinaye ve ibaret olan şu hikâye-i temsiliye burada tamam oldu. Şimdi tevfik-ı İlahî ile hakikat-ı ulyaya geçeceğiz. Geçmiş "Oniki Suret"e mukabil "Oniki mütesanid Hakikat" ile bir "Mukaddime" beyan edeceğiz.

---sh:»(S:59) ↓ -----

Mukaddime

Birkaç işaretle başka yerlerde yani Yirmiikinci, Ondokuzuncu, Yirmialtıncı Sözlerde izah edilen birkaç mes'eleye işaret ederiz.

BİRİNCİ İŞARET: Hikâyedeki sersem adamın o emin arkadaşıyla, üç hakikatları var.

Birincisi: Nefs-i emmarem ile kalbimdir.

İkincisi: Felsefe şakirdleriyle, Kur'an-ı Hakîm tilmizleridir.

Üçüncüsü: Ümmet-i İslâmiye ile millet-i küfriyedir.

Felsefe şakirdleri ve millet-i küfriye ve nefis-i emmarenin en müdhiş dalaleti, Cenab-ı Hakk'ı tanımamaktadır. Hikâyede nasıl emin adam demişti: "Bir harf kâtibsiz olmaz, bir kanun hâkimsiz olmaz." Biz de deriz:

Nasılki bir kitab, bâhusus öyle bir kitab ki; her kelimesi içinde küçük kalemle bir kitab yazılmış, her harfi içinde ince kalem ile muntazam bir kaside yazılmış. Kâtibsiz olmak, son derece muhaldir. Öyle de şu kâinat nakkaşsız olmak, son derece muhal ender muhaldir. Zira bu kâinat öyle bir kitabdır ki, her sahifesi çok kitablara tazammun eder. Hattâ her kelimesi

içinde bir kitab vardır. Her bir harfi içinde bir kaside vardır. Yeryüzü bir sahifedir, ne kadar kitab içinde var. Bir ağaç bir kelimedir, ne kadar sahifesi vardır. Bir meyve bir harf; bir çekirdek, bir noktadır. O noktada koca bir ağacın programı, fihristesi var. İşte böyle bir kitab, evsaf-ı celal ve cemale, nihayetsiz kudret ve hikmete mâlik bir Zât-ı Zülcelal'in nakş-ı kalem-i kudreti olabilir. Demek âlemin şuhuduyla, bu iman lâzımgelir. İllâ ki, dalaletten sarhoş olmuş ola...

Hem nasıllı bir hane ustasız olmaz. Bâhusus öyle bir hane ki; hârîka san'atlarla, acib nakışlarla, garib zînetlerle tezyin edilmiş. Hattâ herbir taşında, bir saray kadar san'at dercedilmiş. Ustasız olmak, hiçbir

---sh:»(S:60) ↓ -----

akıl kabul edemez, gayet mahir bir san'atkâr ister. Bâhusus o saray içinde sinema perdeleri gibi her saatte hakikî menziller teşkil edilip, kemal-i intizamlı elbise değiştirdiği gibi değiştiriyor. Hattâ herbir hakikî perde içinde, müteaddid küçük küçük menziller icadediliyor. Öyle de şu kâinat nihayetsiz hakîm, alîm, kadîr bir sâni' ister. Çünkü şu muhteşem kâinat öyle bir saraydır ki: Ay, Güneş lâmbaları; yıldızlar, mumları; zaman, bir ip, bir şerittir ki, o Sâni'-i Zülcelal her sene bir başka âlemi ona takıp, gösteriyor. O taktığı âlemin içinde üçyüzlü tarzda muntazam suretlerini tecdid ediyor. Kemal-i intizamlı ve hikmetle değiştiriyor. Yeryüzünü bir sofrayı nimet yapmış ki, her bahar mevsiminde, üçyüzbini enva'-ı masnuatıyla tezyin ediyor. Hadd ü hesaba gelmez enva'-ı ihsanatıyla dolduruyor. Öyle bir tarzda ki, nihayet ihtilat içinde ve karışmış oldukları halde, nihayet derecede imtiyaz ve farkla birbirlerinden ayrılıyor. Başka cihetleri buna kıyas et... Nasıl, böyle bir sarayın Sâni'inden gaflet edilebilir?

Hem nasıllı bulutsuz, gündüz ortasında, Güneşin deniz yüzünde bütün kabarcıklar üstünde ve karada bütün parlak şeylerde ve kar'ın bütün parçalarında cilvesi görüldüğü ve aksi müşahade edildiği halde Güneşi inkâr etmek, ne derece acib bir divanelik hezeyanıdır. Çünkü o vakit birtek Güneşi inkâr ve kabul etmemekle; katarat sayısınca, kabarcıklar mikdarınca, parçalar adedince, hakikî ve bil'asale güneşçikleri kabul etmek lâzımgelir. Her zerrecikte (ki ancak bir zerre sıkışabildiği halde) koca bir Güneşin hakikatını içinde kabul etmek lâzım geldiği gibi, aynen öyle de: Şu sıravari içinde her zaman hikmetle değişen ve düzgünlük içinde her vakit tazelenen şu muntazam kâinatı görüp, Hâlık-ı Zülcelal'i evsaf-ı kemaliyle tasdik etmemek, ondan daha berbad bir dalalet divaneliğidir, bir mecnunluk hezeyanıdır. Zira herşeyde, hattâ herbir zerrede bir uluhiyet-i mutlaka kabul etmek lâzımdır. Çünkü meselâ havanın herbir zerresi; herbir çiçek ile herbir meyveye, herbir yaprağa girer ve işleyebilir. İşte şu zerre, eğer memur olmazsa, bütün girebildiği ve işlediği masnuların tarz-ı teşkilatını ve suretlerini ve heyetlerini bilmek lâzımdır, tâ içinde işleyebilsin. Demek muhit bir ilim ve kudrete mâlik olmalı ki, böyle yapsın.

Meselâ, toprakta herbir zerresi kabildir ki, muhtelif bütün tohumlar ve çekirdeklere medar ve menşe olsun. Eğer memur olmazsa, lâzım geliyor ki: Otlar ve ağaçlar adedince manevî cihazat ve makineleri tazammun etsin. Veyahut onların bütün tarz-ı teşkilatını bilir, yapar, bütün onlara giydirilen suretleri tanır, dikebilir bir san'at ve kudret vermek lâzımgelir. Daha sair mevcudatı da kıyas et. Tâ anlayacaksın ki:

---sh:»(S:61) ↓ -----

Her şeyde aşikâre, vahdaniyetin çok delilleri var. Evet bir şeyden her şeyi yapmak ve herşeyi birtek şey yapmak, herşeyin hâlıkına has bir iştir. **وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ** ferman-ı zîşanına dikkat et. Demek Vâhid-i Ehad'ı kabul etmemek ile, mevcudat adedince ilahları kabul etmek lâzımgelir.

İKİNCİ İŞARET: Hikâyede bir yaver-i ekremden bahsedilmiş ve denilmiş ki: Kör olmayan herkes onun nişanlarını görmekte anlar ki: O zât, padişahın emriyle hareket eder ve onun has bendesidir. İşte o yaver-i ekrem, Resul-i Ekrem'dir (Aleyhissalâtu Vesselâm). Evet

şöyle müzeyyen bir kâinatın, öyle mukaddes bir Sâniine böyle bir Resul-i Ekrem, ışık şemse lüzumu derecesinde elzemdir. Çünkü nasıl Güneş, ziya vermeksizin mümkün değildir. Öyle de uluhiyet de, peygamberleri göndermekle kendini göstermeksizin mümkün değildir.

Hem hiç mümkün olur mu ki, nihayet kemalde olan bir cemal; gösterici ve tarif edici bir vasıta ile kendini göstermek istemesin?

Hem mümkün olur mu ki; gayet cemalde bir kemal-i san'at, onun üzerine enzar-ı dikkati celbeden bir dellâl vasıtasıyla teşhir istemesin?

Hem hiç mümkün olur mu ki; bir rububiyet-i âmmenin saltanat-ı külliyesi, kesret ve cüz'iyat tabakatında vahdaniyet ve samedaniyetini, zülcenaheyn bir meb'us vasıtasıyla ilânını istemesin! Yani o zât, ubudiyet-i külliye cihetiyle kesret tabakatının dergâh-ı İlahiye elçisi olduğu gibi, kurbiyet ve risalet cihetiyle dergâh-ı İlahînin kesret tabakatına memurudur.

Hem hiç mümkün olur mu ki; nihayet derecede bir hüsn-ü zâtî sahibi, cemalinin mehasinini ve hüsnünün letaifini âyinelerde görmek ve göstermek istemesin! Yani bir habib resul vasıtasıyla ki; hem habibdir, ubudiyetiyle kendini ona sevdirebilir, âyinedarlık eder. Hem resuldür; onu mahlukatına sevdirebilir, cemal-i esmasını gösterir.

Hem hiç mümkün olur mu ki; acib mu'cizelerle, garib ve kıymettar şeylerle dolu hazineler sahibi, sarraf bir tarif edici ve vassaf bir teşhir edici vasıtasıyla enzar-ı halka arz ve başlarında izhar etmekle, gizli kemalâtını beyan etmek irade etmesin ve istemesin?

---sh:»(S:62) ↓ -----

Hem mümkün olur mu ki; bu kâinatı bütün esmasının kemalâtını ifade eden masnuatla tezyin ederek seyir için garib ve ince san'atlarla süslenilmiş bir saraya benzetsin de, rehber bir muallim tayin etmesin?

Hem hiç mümkün olur mu ki; bu kâinatın sahibi, şu kâinatın tahavvülâtındaki maksad ve gaye ne olacağını, müş'ir-i tılsım-ı muğlakını, hem mevcudatın "Nereden? Nereye? Necisin?" üç sual-i müşkilin muammasını bir elçi vasıtasıyla açtırmamasın!

Hem hiç mümkün olur mu ki; bu güzel masnuat ile kendini zîşuura tanıttıran ve kıymetli nimetler ile kendini sevdiren Sâni'-i Zülcelal; onun mukabilinde zîşuurdan marziyatı ve arzuları ne olduğunu bir elçi vasıtasıyla bildirmesin!

Hem hiç mümkün olur mu ki; nev-i insanı, şuurca kesrete mübtela, istidadca ubudiyet-i külliyyeye müheyya suretinde yaratıp, muallim bir rehber vasıtasıyla onları kesretten vahdete yüzlerini çevirmek istemesin!

Daha bunlar gibi çok vezaif-i nübüvvet var ki, herbiri bir bürhan-ı kat'îdir ki: Uluhiyet, risaletsiz olamaz...

Şimdi acaba âlemde Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm'dan -beyan olunan evsaf ve vezaife- daha ehil ve daha câmi' kim zuhur etmiş? Ve rütbe-i risalete ve vazife-i tebliğe ondan daha elyak, daha evfak hiç zaman göstermiş midir? Hâyır, aslâ ve kat'â!. Belki o, bütün resullerin seyyididir, bütün enbiyanın imamıdır, bütün asfiyanın serveridir, bütün mukarrebînin akrebidir, bütün mahlukatın ekmevidir, bütün mürşidlerin sultanıdır. Evet ehl-i tahkikatın ittifakıyla, Şakk-ı Kamer ve parmaklarından su akması gibi bine baliğ mu'cizatından hadd ü hesaba gelmez delail-i nübüvvetinden başka, Kur'an-ı Azîmüşşan gibi bir bahr-ı hakaik ve kırk vecihle mu'cize olan mu'cize-i kübra, Güneş gibi risaletini göstermeğe kâfidir. Başka risalelerde ve bilhassa Yirmibeşinci Söz'de Kur'anın kırka karîb vücuh-u i'cazından bahsettiğimizden burada kısa kesiyoruz.

ÜÇÜNCÜ İŞARET: Hatıra gelmesin ki: Bu küçücük insanın ne ehemmiyeti var ki, bu azîm dünya onun muhasebe-i a'mali için kapansın, başka bir daire açılsın? Çünkü bu küçücük insan, câmiyyet-i fitrat itibariyle şu mevcudat içinde bir ustabaşı ve bir dellâl-ı saltanat-ı İlahiye ve bir ubudiyet-i külliyyeye mazhar olduğundan büyük ehemmiyeti

---sh:»(S:63) ↓ -----

vardır. Hem hatıra gelmesin ki: Kısacık bir ömürde nasıl ebedî bir azaba müstehak olur? Zira küfür; şu mektubat-ı Samedaniye derecesinde ve kıymetinde olan kâinatı manasız, gayesiz bir

derekeye düşürdüğü için, bütün kâinata karşı bir tahkir olduğu gibi; bu mevcudatta cilveleri, nakışları görünen bütün esma-i kudsiye-i İlahiyeyi inkâr ile red ve Cenab-ı Hakk'ın hakkaniyet ve sıdkını gösteren gayr-ı mütenahî bütün delillerini tekzib olduğundan nihayetsiz bir cinayettir. Nihayetsiz cinayet ise, nihayetsiz azabı îcab eder...

DÖRDÜNCÜ İŞARET: Nasilki hikâyede oniki suretle gördük ki: Hiçbir cihetle mümkün değil; öyle bir padişahın, öyle muvakkat misafirhane gibi bir memleketi bulunsun da, müstekar ve haşmetine mazhar ve saltanat-ı uzmasına medar diğer daimî bir memleketi bulunmasın... Öyle de hiçbir vecihle mümkün değil ki; bu fâni âlemin bâki Hâlık'ı, bunu icad etsin de, bâki bir âlemi icad etmesin? Hem mümkün değil: Şu bedi' ve zâil kâinatın sermedî Sâniî bunu halk etsin de, müstekar ve daimî diğer bir kâinatı icad etmesin? Hem mümkün değil: Bu meşher ve meydan-ı imtihan ve tarla hükmünde olan dünyanın Hakîm ve Kadîr ve Rahîm olan Fâtır'ı onu yaratsın, onun bütün gayelerine mazhar olan dâr-ı âhireti halk etmesin? Bu hakikata oniki kapı ile girilir. Oniki hakikat ile o kapılar açılır. En kısa ve basitten başlarız:

Birinci Hakikat: Bâb-ı rububiyet ve saltanattır ki, ism-i Rabb'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Şe'n-i rububiyet ve saltanat-ı uluhiyet, bâhusus böyle bir kâinatı, kemalâtını göstermek için gayet âlî gayeler ve yüksek maksadlar ile icad etsin, onun gayat ve makasidına karşı iman ve ubudiyetle mukabele eden mü'minlere mükâfatı bulunmasın. Ve o makasidı red ve tahkir ile mukabele eden ehl-i dalaletle mücazat etmesin?

İkinci Hakikat: Bâb-ı kerem ve rahmettir ki, Kerim ve Rahîm isminin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Gösterdiği âsâr ile nihayetsiz bir kerem ve nihayetsiz bir rahmet ve nihayetsiz bir izzet ve nihayetsiz bir gayret sahibi olan şu âlemin Rabbi; kerem ve rahmetine lâayık mükâfat, izzet ve gayretine şayeste mücazatta bulunmasın. Evet şu dünya gidişatına

---sh:»(S:64) ↓ -----

bakılsa görülüyor ki; en âciz, en zaîften tut (Haşiyeye-1) tâ en kavîye kadar her canlıya lâayık bir rızık veriliyor. En zaîf, en âcize en iyi rızık veriliyor. Her dertliye ummadığı yerden derman yetiştiriliyor. Öyle ulvî bir keremle ziyafetler, ikramlar olunuyor ki, nihayetsiz bir kerem eli içinde işlediğini bedâhетен gösteriyor.

Meselâ, bahar mevsiminde cennet hurileri tarzında bütün ağaçları sündüs-misal libaslar ile giydirip, çiçek ve meyvelerin murassaatıyla süslendirip hizmetkâr ederek onların latif elleri olan dallarıyla, çeşit çeşit en tatlı, en musanna meyveleri bize takdim etmek; hem zehirli bir sineğin eliyle şifalı en tatlı balı bize yedirmek; hem en güzel ve yumuşak bir libası elsiz bir böceğin eliyle bize giydirmek; hem rahmetin büyük bir hazinesini küçük bir çekirdek içinde bizim için saklamak; ne kadar cemil bir kerem, ne kadar latif bir rahmet eseri olduğu bedaheten anlaşılır. Hem insan ve bazı canavarlardan başka, Güneş ve Ay ve Arz'dan tut, tâ en küçük mahluka kadar herşey kemal-i dikkatle vazifesine çalışması, zerrece haddinden tecavüz etmemesi, bir azîm heybet tahtında umumî bir itaat bulunması; büyük bir celal ve izzet sahibinin emriyle hareket ettiklerini gösteriyor. Hem gerek nebatî ve gerek hayvanî ve gerek insanî bütün vâlidelerin o rahîm şefkatleriyle (Haşiyeye-2) ve süt gibi o latif gıda ile o âciz ve zaîf yavruların terbiyesi, ne kadar geniş bir rahmetin cilvesi işlediği bedaheten anlaşılır.

Bu âlemin mutasarrıfının madem nihayetsiz böyle bir keremi, nihayetsiz böyle bir rahmeti, nihayetsiz öyle bir celal ve izzeti vardır. Nihayetsiz celal ve izzet, edepsizlerin te'dibini ister. Nihayetsiz kerem, nihayetsiz ikram ister, nihayetsiz rahmet; kendine lâayık ihsan ister. Halbuki bu fâni dünyada ve kısa ömürde, denizden bir damla gibi milyonlar cüz'den ancak bir cüz'ü yerleşir ve tecelli eder. Demek o kereme lâayık

(Haşiyeye-1): Rızık-ı helâl, iktidar ile alınmadığına, belki iftikara binaen verildiğine delil-i kat'î: İktidarsız yavruların hüsn-ü maişeti ve muktedir canavarların dîk-ı maişeti; hem zekâvetsiz balıkların semizliği ve zekâvetli, hileli tilki ve maymunun derd-i maişetle vücudça zaîflığıdır. Demek rızık, iktidar ve ihtiyar ile ma'kûsen mütenasibdir. Ne derece iktidar ve ihtiyarına güvense, o derece derd-i maişete mübtela olur.

(Haşiyeye-2): Evet aç bir arslan, zaîf bir yavrusunu kendi nefesine tercih ederek, elde ettiği bir eti yemeyip

yavrusuna vermesi; hem korkak tavuk, yavrusunu himaye için ite, arslana saldırmaması; hem incir ağacı kendi çamur yiyerek yavrusu olan meyvelerine hâlis süt vermesi, bilbedahe nihayetsiz Rahîm, Kerim, Şefik bir zâtın hesabıyla hareket ettiklerini kör olmayana gösteriyorlar. Evet nebatat ve behimiyat gibi şuursuzların gayet derecede şuurkârane ve hakîmane işler görmesi bizzarure gösterir ki: Gayet derecede Alîm ve Hakîm birisi vardır ki, onları işlettiriyor. Onlar, onun namıyla işliyorlar.

---sh:»(S:65) ↓ -----

ve o rahmete şayeste bir dâr-ı saadet olacaktır. Yoksa gündüzü ışığıyla dolduran Güneşin vücudunu inkâr etmek gibi, bu görünen rahmetin vücudunu inkâr etmek lâzımgelir. Çünkü bir daha dönmek üzere zeval ise; şefkati musibete, muhabbeti hırkate ve nimeti nîkmete ve akı, meş'um bir âlete ve lezzeti eleme kalbettirmekle hakikat-ı rahmetin intifası lâzımgelir. Hem o celal ve izzete uygun bir dâr-ı mücazat olacaktır. Çünkü ekseriya zalim izzetinde, mazlum zilletinde kalıp, buradan göçüp gidiyorlar. Demek bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor, te'hir ediliyor. Yoksa, bakılmıyor değil. Bazan dünyada dahi ceza verir. Kurûn-u sâlifede cereyan eden âsi ve mütemerrid kavimlere gelen azablar gösteriyor ki: İnsan başı boş değil, bir celal ve gayret sillesine her vakit maruzdur.

Evet hiç mümkün müdür ki; insan umum mevcudat içinde ehemmiyetli bir vazifesi, ehemmiyetli bir istidadı olsun da, insanın Rabbi de insana bu kadar muntazam masnuatıyla kendini tanıttırsa, mukabilinde insan iman ile onu tanımazsa.. hem bu kadar rahmetin süslü meyveleriyle kendini sevdirse; mukabilinde insan ibadetle kendini ona sevdirmese.. hem bu kadar bu türlü nimetleriyle muhabbet ve rahmetini ona gösterse; mukabilinde insan şükür ve hamle ona hürmet etmese; cezasız kalsın, başı boş bırakılsın, o izzet, gayret sahibi Zât-ı Zülcelal bir dâr-ı mücazat hazırlamasın? Hem hiç mümkün müdür ki: O Rahman-ı Rahîm'in kendini tanıttırmasına mukabil; iman ile tanımakla ve sevdirmesine mukabil, ibadetle sevmek ve sevdirmekle ve rahmetine mukabil, şükür ile hürmet etmekle mukabele eden mü'minlere bir dâr-ı mükâfatı, bir saadet-i ebediyeyi vermesin?

Üçüncü Hakikat: Bâb-ı hikmet ve adalet olup, ism-i Hakîm ve Âdil'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: (Haşiye) Zerrelere güneşlere kadar cereyan eden hikmet ve intizam, adalet ve mizanla rububiyetin saltanatını gösteren Zât-ı Zülcelal, rububiyetin cenah-ı himayesine iltica eden

(Haşiye): Evet, "Hiç mümkün müdür ki" şu cümle çok tekrar ediliyor. Çünkü mühim bir sırrı ifade eder. Şöyle ki: Ekser küfür ve dalalet; istib'addan ileri gelir. Yani akıldan uzak ve muhal görür, inkâr eder. İşte Haşir Sözü'nde kat'iyen gösterilmiştir ki: Hakikî istib'ad, hakikî muhaliyet ve akıldan uzaklık ve hakikî suubet, hattâ imtina' derecesinde müşkilât, küfür yolundadır ve dalaletin mesleğindedir.. ve hakikî imkân ve hakikî makuliyet, hattâ vücub derecesinde sühulet; iman yolundadır ve İslâmiyet caddesindedir.

Elhasıl, ehl-i felsefe istib'ad ile inkâra gider. Onuncu Söz, istib'ad hangi tarafta olduğunu o tabir ile gösterir. Onların ağızlarına bir şamar vurur.

---sh:»(S:66) ↓ -----

ve hikmet ve adalete iman ve ubudiyetle tevfiğ-ı hareket eden mü'minleri taltif etmesin ve o hikmet ve adalete küfür ve tuğyan ile isyan eden edepsizleri te'dib etmesin? Halbuki bu muvakkat dünyada o hikmet, o adalete lâyıık binden biri, insanda icra edilmiyor, te'hir ediliyor. Ehl-i dalaletin çoğu ceza almadan; ehl-i hidayetinde çoğu mükâfat görmeden buradan göçüp gidiyorlar. Demek bir mahkeme-i kübraya, bir saadet-i uzmaya bırakılıyor.

Evet görünüyor ki; şu âlemde tasarruf eden zât, nihayetsiz bir hikmetle iş görüyor. Ona bürhan mı istersin? Her şeyde maslahat ve faidelere riayet etmesidir. Görmüyor musun ki: İnsanda bütün aza, kemikler ve damarlarda, hattâ bedeninin hüceyratında, her yerinde, her cüz'ünde faydalar ve hikmetlerin gözetilmesi, hattâ bazı âzası, bir ağacın ne kadar meyveleri varsa, o derece o uzva hikmetler ve faydalar takması gösteriyor ki; nihayetsiz bir hikmet eliyle iş görülüyor. Hem herşeyin san'atında nihayet derecede intizam bulunması gösterir ki, nihayetsiz bir hikmet ile iş görülüyor.

Evet güzel bir çiçeğin dakik programını, küçücük bir tohumunda dercetmek, büyük bir ağacın sahife-i a'malini, tarihçe-i hayatını, fihriste-i cihazatını küçücük bir çekirdekte manevî

kader kalemiyle yazmak; nihayetsiz bir hikmet kalemi işlediğini gösterir.

Hem herşeyin hilkatinde gayet derecede hüsn-ü san'at bulunması; nihayet derecede hakîm bir Sâniin nakşı olduğunu gösterir. Evet şu küçücük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristesini, bütün hazain-i rahmetin anahtarlarını, bütün esmalarının âyinelerini dercetmek; nihayet derecede bir hüsn-ü san'at içinde bir hikmeti gösterir. Şimdi hiç mümkün müdür ki, şöyle icraat-ı rububiyette hâkim bir hikmet; o rububiyetin kanadına iltica eden ve iman ile itaat edenlerin taltifini istemesin ve ebedî taltif etmesin?

Hem adalet ve mizan ile iş görüldüğüne bürhan mı istersin? Herşeye hassas mizanlarla, mahsus ölçülerle vücud vermek, suret giydirmek, yerli yerine koymak; nihayetsiz bir adalet ve mizan ile iş görüldüğünü gösterir.

Hem her hak sahibine istidadı nisbetinde hakkını vermek, yani vücudunun bütün levazımını, bekasının bütün cihazatını en münasib bir tarzda vermek; nihayetsiz bir adalet elini gösterir.

---sh:»(S:67) ↓ -----

Hem istidad lisanıyla, ihtiyac-ı fitrî lisanıyla, ızdırar lisanıyla sual edilen ve istenilen herşeye daimî cevap vermek; nihayet derecede bir adl ve hikmeti gösteriyor.

Şimdi hiç mümkün müdür ki, böyle en küçük bir mahlukun, en küçük bir hacetinin imdadına koşan bir adalet ve hikmet; insan gibi en büyük bir mahlukun beka gibi en büyük bir hacetini mühmel bıraksın? En büyük istimdadını ve en büyük sualini cevabsız bıraksın? Rububiyetin haşmetini, ibadının hukukunu muhafaza etmekle muhafaza etmesin? Halbuki şu fâni dünyada kısa bir hayat geçiren insan, öyle bir adaletin hakikatına mazhar olamaz ve olamıyor. Belki bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor. Zira hakikî adalet ister ki: Şu küçücük insan, şu küçüklüğü nisbetinde değil, belki cinayetinin büyüklüğü, mahiyetinin ehemmiyeti ve vazifesinin azameti nisbetinde mükâfat ve mücazat görsün. Madem şu fâni, geçici dünya; ebed için halk olunan insan hususunda öyle bir adalet ve hikmete mazhariyetten çok uzaktır. Elbette âdil olan o Zât-ı Celil-i Zülcemal'in ve Hakîm olan o Zât-ı Cemil-i Zülcelal'in daimî bir Cehennem'i ve ebedî bir Cennet'i bulunacaktır.

Dördüncü Hakikat: Bâb-ı cûd ve cemaldir. İsm-i Cevvad ve Cemil'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Nihayetsiz cûd u sehavet, tükenmez servet, bitmez hazineler, misilsiz sermedî cemal, kusursuz ebedî kemal; bir dâr-ı saadet ve mahall-i ziyafet içinde daimî bulunacak olan muhtaç şâkirleri, müştak âyinedarları, mütehayyir seyircileri istemesinler? Evet dünya yüzünü bu kadar müzeyyen masnuatıyla süslendirmek, Ay ile Güneşi lâmba yapmak, yeryüzünü bir sofraya nimet ederek mat'umatın en güzel çeşitleriyle doldurmak, meyveli ağaçları birer kab yapmak, her mevsimde birçok defalar tecdid etmek; hadsiz bir cûd u sehaveti gösterir. Böyle nihayetsiz bir cûd u sehavet; öyle tükenmez hazineler ve rahmet, hem daimî, hem arzu edilen herşey içinde bulunur bir dâr-ı ziyafet ve mahall-i saadet ister. Hem kat'î ister ki; o ziyafetten telezzüz edenler, o mahall-i saadette devam etsinler, ebedî kalsınlar. Tâ zeval ve firakla elem çekmesinler. Çünkü zeval-i elem lezzet olduğu gibi, zeval-i lezzet dahi elemdir. Öyle sehavet, elem çektirmek istemez.

Demek ebedî bir Cennet'i, hem içinde ebedî muhtaçları ister. Çünkü nihayetsiz cûd u seha, nihayetsiz ihsan etmek ister, nimetlendirmek ister. Nihayetsiz ihsan ve nimetlendirmek ise, nihayetsiz minnettarlık, nimetlenmek ister. Bu ise, ihsana mazhar olan şahsın devam-ı vücudunu

---sh:»(S:68) ↓ -----

ister. Tâ, daimî tena'umla o daimî in'ama karşı şükür ve minnettarlığını gösterebilir. Yoksa zeval ile acılaştıran cüz'î bir telezzüz, kısacık bir zamanda öyle bir cûd u sehanın muktezasıyla kabil-i tevfiğ değildir.

Hem dahi meşher-i san'at-ı İlahiye olan aktar-ı âlem sergilerine bak. Yeryüzündeki nebatat ve hayvanatın ellerinde olan ilânat-ı Rabbaniyeye dikkat et (Haşiye-1), mehasin-i rububiyetin dellâlları olan enbiya ve evliyaya kulak ver. Nasıl müttefikan Sâni-i Zülcelal'in

kusursuz kemalâtını, hârika san'atlarının teşhiriyle gösteriyorlar, beyan ediyorlar, enzar-ı dikkati celbediyorlar.

Demek bu âlemin Sâniinin pek mühim ve hayret verici ve gizli kemalâtı vardır. Bu hârika san'atlarla onları göstermek ister. Çünkü gizli, kusursuz kemalât ise, takdir edici, istihsan edici, mâşâallah diyerek müşahede edicilerin başlarında teşhir ister. Daimî kemalât ise, daimî tezahür ister. O ise, takdir ve istihsan edicilerin devam-ı vücudunu ister. Bekası olmayan istihsan edicinin nazarında, kemalâtın kıymeti sukut eder (Haşiye-2). Hem dahi, kâinatın yüzünde serilmiş olan gayetle güzel ve san'atlı ve parlak ve süslü şu mevcudat; ışık Güneşi bildirdiği gibi, misilsiz manevî bir cemalin mehasinini bildirir ve nazirsiz, hafî bir hüsnün letaifini iş'ar ediyor (Haşiye-3). O münezzeh hüsn, o mukaddes cemalin cilvesinden, esmalarda, belki her isimde çok gizli defineler bulunduğunu işaret eder. İşte şu derece âlî, nazirsiz, gizli bir cemalet ise; kendi mehasinini bir mir'atta görmek ve hüsnünün derecatını ve cemaletin mikyaslarını zîşuur ve müştak bir âyinede müşahede etmek istediği

(Haşiye-1): Evet kemik gibi bir kuru ağacın ucundaki tel gibi incecik bir sapta gayet münakkaş, müzeyyen bir çiçek ve gayet musanna' ve murassa' bir meyve, elbette gayet san'atperver mu'cizekâr ve hikmettar bir Sâniin mehasin-i san'atını zîşuura okutturan bir ilânamedir. İşte nebatata hayvanatı dahi kıyas et.

(Haşiye-2): Evet durub-u emsaldendir ki: Bir dünya güzeli, bir zaman kendine meftun olmuş âdi bir adamı huzurundan tardeder. O adam kendine teselli vermek için: "Tuh, ne kadar çirkindir" der. O güzelin güzelliğini nefyeder.

Hem bir vakit bir ayı, gayet tatlı bir üzüm asması altına girer. Üzümleri yemek ister. Koparmağa eli yetişmez. Asmaya da çıkamaz. Kendi kendine teselli vermek için kendi lisanıyla "Ekşidir" der. Gümler gider_

(Haşiye-3): Âyine-misal mevcudatın birbiri arkasında zeval ve fenalarıyla beraber, arkalarından gelenlerin üstünde ve yüzlerinde aynı hüsn ve cemalet cilvesinin bulunması gösterir ki: Cemalet onların değil; belki o cemalet, bir hüsn-ü münezzeh ve bir cemalet-i mukaddesin âyâtı ve emaratıdır.

---sh:»(S:69) ↓ -----

gibi, başkalarının nazarıyla yine sevgili cemaletine bakmak için, görünmek de ister. Demek iki vecihle kendi cemaletine bakmak; biri: Herbiri başka başka renkte olan âyinelerde bizzât müşahede etmek. Diğeri: Müştak olan seyirci ve mütehayyir olan istihsancıların müşahedesini ile müşahede etmek ister. Demek hüsn ve cemalet, görmek ve görünmek ister. Görmek, görünmek ise; müştak seyirci, mütehayyir istihsan edicilerin vücudunu ister. Hüsn ve cemalet, ebedî sermedî olduğundan müştakların devam-ı vücudlarını ister. Çünkü daimî bir cemalet ise; zâil bir müştaka razı olamaz. Zira dönmemek üzere zevale mahkûm olan bir seyirci, zevalin tasavvuruyla muhabbeti adavete döner, hayreti istihfafa, hürmeti tahkire meyleder. Çünkü hodgâm insan bilmediği şeye düşman olduğu gibi, yetişmediği şeye de zıddır. Halbuki nihayetsiz bir muhabbet, hadsiz bir şevk ve istihsan ile mukabeleye lâayık olan bir cemalet karşı zımnen bir adavet ve kin ve inkâr ile mukabele eder. İşte kâfir, Allah'ın düşmanı olduğunun sırrı bundan anlaşılıyor.

Madem o nihayetsiz sehavet-i cûd, o misilsiz cemalet-i hüsn, o kusursuz kemalât; ebedî müteşekkiri, müştakları, müstahsinleri iktiza ederler. Halbuki şu misafirhane-i dünyada görüyoruz; herkes çabuk gidip, kayboluyor. O sehavetin ihvanını ancak az bir parça tadar. İştihası açılır, fakat yemez gider. O cemalet, o kemalin dahi ancak biraz ışığına, belki bir zaîf gölgesine bir anda bakıp, doymadan gider. Demek, bir seyrangâh-ı daimîye gidiliyor.

Elhasıl: Nasılki şu âlem bütün mevcudatıyla Sâni-i Zülcelal'ine kat'î delalet eder; Sâni-i Zülcelal'in de sıfât ve esma-i kudsiyesi, dâr-ı âhirete delalet eder ve gösterir ve ister.

Beşinci Hakikat: Bâb-ı şefkat ve ubudiyet-i Muhammediyedir (Aleyhissalâtu Vesselâm). İsm-i Mucîb ve Rahîm'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: En edna bir haceti, en edna bir mahlukundan görüp kemal-i şefkatle ummadığı yerden is'af eden ve en gizli bir sesi, en gizli bir mahlukundan işitip imdad eden, lisan-ı hal ve kal ile istenilen herşeye icabet eden nihayetsiz bir şefkat ve bir merhamet sahibi bir Rab; en büyük bir abdinden (Haşiye), en sevgili bir mahlukundan

(Haşiye): Evet binüçyüz elli sene saltanat süren ve saltanatı devam eden ve ekser zamanda üçyüzelli milyondan ziyade raiyeti bulunan ve her gün bütün raiyeti onunla tecdid-i biat eden ve onun kemalâtına şehadet eden ve kemal-i itaatle evamirine inkiyad eden ve Arzın nisfı ve nev-i beşerin humsu o zâtın sıbğı ile sıbgalansa, yani

manevî rengiyle renklense ve o zât onların mahub-u kulûbu ve mürebbi-i ervahı olsa; elbette o zât, şu kâinata tasarruf eden Rabb'in en büyük abdidir. Hem ekser enva'-ı kâinat o zâtın birer meyve-i mu'cizesini taşımak suretiyle onun vazifesini ve memuriyetini alkışlasa, elbette o zât, şu kâinat Hâlıkının en sevgili mahlukudur. Hem bütün insanıyet, bütün istidadıyla istediği beka gibi bir haceti ki; o hacet ise, insanı esfel-i safilinden a'lâ-yı illiyyîne çıkarıyor. Elbette o hacet, en büyük bir hacettir ve en büyük bir abd, umumun namına onu Kadıyy-ül Hacet'tan isteyecek.

---sh:»(S:70) ↓ -----

en büyük hacetini görüp bitirmesin, is'af etmesin; en yüksek duayı işitip kabul etmesin? Evet meselâ hayvanatın zaîflerinin ve yavrularının rızık ve terbiyeleri hususunda görünen lütuf ve sühuleti gösteriyor ki: Şu kâinatın Mâliki, nihayetsiz bir rahmetle rububiyet eder. Rububiyetinde bu derece rahîmane bir şefkat, hiç kabil midir ki mahlukatın en efdalinin en güzel duasını kabul etmesin? Bu hakikatı Ondokuzuncu Söz'de izah ettiğim vechile, şurada dahi mükerreren şöyle beyan edelim:

Ey nefsimle beraber beni dinleyen arkadaş! Hikâye-i temsiliyede demiştik: Bir adada bir içtima var... Bir yaver-i ekrem bir nutuk okuyor. Onun işaret ettiği hakikat şöyledir ki: Gel! Bu zamandan tecerrüd edip, fikren Asr-ı Saadet'e ve hayalen Cezire-ül Arab'a gidiyoruz. Tâ ki, Resul-i Ekrem'i (Aleyhissalâtu Vesselâm) vazife başında ve ubudiyet içinde görüp, ziyaret ederiz. Bak! O zât nasılkı risaletiyle, hidayetiyle saadet-i ebediyenin sebab-i husulü ve vesile-i vusulüdür. Onun gibi, ubudiyetiyle ve duasıyla, o saadetin sebab-i vücudu ve Cennet'in vesile-i icadıdır.

İşte bak! O zât öyle bir salât-ı kübrada, bir ibadet-i ulyâda saadet-i ebediye için dua ediyor ki, güya bu cezire, belki bütün Arz onun azametli namazıyla namaz kılar, niyaz eder. Çünkü ubudiyeti ise; ona ittiba eden ümmetin ubudiyetini tazammun ettiği gibi, muvafakat sırrıyla bütün enbiyanın sırr-ı ubudiyetini tazammun eder. Hem o salât-ı kübrayı öyle bir cemaat-ı uzmada kılar, niyaz ediyor ki; güya benî-Âdemin Hazret-i Âdem'den asrımıza kadar, belki kıyamete kadar bütün nuranî ve kâmil insanlar ona tebaiyetle iktida edip duasına âmîn derler. **(Haşiye)** Bak, hem öyle beka gibi bir hacet-i âmme için dua

(Haşiye): Evet münacat-ı Ahmediye (A.S.M.) zamanından şimdiye kadar bütün ümmetin bütün salâtları ve salavatları onun duasına bir âmîn-i daimî ve bir iştirak-i umumîdir. Hattâ ona getirilen herbir salavat dahi, onun duasına birer âmîndir ve ümmetinin herbir ferdi, her bir namazın içinde ona salât ü selâm getirmek ve kametten sonra Şafîilerin ona dua etmesi; onun saadet-i ebediye hususundaki duasına gayet kuvvetli ve umumî bir âmîndir. İşte bütün beşerin fitrat-ı insanıyet lisan-ı haliyle, bütün kuvvetiyle istediği beka ve saadet-i ebediye; o nev-i beşer namına Zât-ı Ahmediye (A.S.M.) istiyor ve beşerin nuranî kısmı, onun arkasında âmîn diyorlar. Acaba hiç mümkün müdür ki, şu dua kabule karfın olmasın?

---sh:»(S:71) ↓ -----

ediyor ki; değil ehl-i Arz, belki ehl-i semavat, belki bütün mevcudat niyazına iştirak edip lisan-ı hal ile: "Oh, evet yâ Rabbena! Ver, duasını kabul et. Biz de istiyoruz." diyorlar. Hem bak! Öyle hazînane, öyle mahubane, öyle müştakane, öyle tazarrukârane saadet-i bâkiye istiyor ki; bütün kâinatı ağlattırıp, duasına iştirak ettiriyor.

Bak hem öyle bir maksad, öyle bir gaye için saadet isteyip, dua ediyor ki; insanı ve bütün mahlukatı esfel-i safilîn olan fena-yı mutlaka sukuttan, kıymetsizlikten, faidesizlikten, abesiyetten a'lâ-yı illiyyîn olan kıymete, bekaya, ulvî vazifeye, mektubat-ı Samedaniye olması derecesine çıkarıyor.

Bak hem öyle yüksek bir fîzâr-ı istimdadkârane ile istiyor ve öyle tatlı bir niyaz-ı istirhamkârane ile yalvarıyor ki: Güya bütün mevcudata, semavata, arşa işittirip vecde getirip duasına: "Âmîn, Allahümme âmîn" dedirtiyor. **(Haşiye)**

Bak hem öyle Semî' ve Kerim bir Kadîr'den, öyle Basîr ve Rahîm bir Alîm'den saadet ve bekayı istiyor ki; bilmüşahede en gizli bir zîhayatın en gizli bir arzusunu, en hafî bir niyazını görür, işitir, kabul eder, merhamet eder. Lisan-ı hal ile de olsa icabet eder. Öyle suret-i hakîmane, basîrane, rahîmanede verir ve icabet eder ki; şübhe bırakmaz o terbiye

(Haşiye): Evet şu âlemin mutasarrıfı, bütün tasarrufatı bilmüşahede şuurane, alîmane, hakîmane olduğu halde; hiçbir cihetle mümkün değildir ki; o mutasarrıf, kendi masnuatı içinde en mümtaz bir ferdin harekâtına şuur ve itlâı bulunmasın. Hem hiçbir cihetle mümkün değildir ki; o Mutasarrıf-ı Alîm, o ferd-i mümtazın harekâtına ve

وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ أَجْمَعِينَ وَ عَلَى إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ آمِينَ

Altuncu Hakikat: Bâb-ı haşmet ve sermediyet olup, ism-i Celil ve Bâki cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Bütün mevcudatı Güneşlerden, ağaçlardan zerrelere kadar emirber nefer hükmünde teshir ve idare eden bir haşmet-i rububiyet; şu misafirhane-i dünyada muvakkat bir hayat geçiren perişan fâniler üstünde dursun.. sermedî, bâki bir daire-i haşmet ve ebedî, âlî bir medar-ı rububiyeti icad etmesin?

Evet şu kâinata görünen mevsimlerin değişmesi gibi haşmetli icraat ve seyyaratın tayyare-misal hareketleri gibi azametli harekât ve Arzı insana beşik, Güneşi halka lâmba yapmak gibi dehşetli teshirat ve ölmüş, kurumuş Küre-i Arzı diriltmek, süslendirmek gibi geniş tahvilat gösteriyor ki: Perde arkasında böyle muazzam bir rububiyet var, muhteşem bir saltanatla hükmediyor. Böyle bir saltanat-ı rububiyet, kendine lâıyk bir raiyet ister ve şayeste bir mazhar ister. Halbuki görüyorsun: Mahiyetçe en câmi' ve mühim raiyeti ve bendeleri, şu misafirhane-i dünyada perişan bir surette muvakkaten toplanmışlar. Misafirhane ise; her gün dolar, boşanır. Hem bütün raiyet, tecrübe-i hizmet için şu meydan-ı imtihanda muvakkaten bulunuyorlar. Meydan ise, her saat tebeddül eder. Hem bütün o raiyet, Sâni'-i Zülcelal'in kıymettar ihsanatının nümunelerini ve hârika san'at antikalarını çarşı-yı âlem sergilerinde, ticaret nazarında temaşa etmek için, şu teşhîrgâhta birkaç dakika durup seyrediyorlar; sonra kayboluyorlar. Şu meşher ise, her dakika tahavvül ediyor. Giden gelmez, gelen gider. İşte bu hal ve şu vaziyet kat'î gösteriyor ki:

---sh:»(S:74) ↓ -----

Şu misafirhane ve şu meydan ve şu meşherlerin arkasında; o sermedî saltanata medar ve mazhar olacak daimî saraylar, müstemir meskenler, şu dünyada gördüğümüz nümunelerin ve suretlerin en hâlis ve en yüksek asıllarıyla dolu bağ ve hazineleri vardır. Demek burada çabalamak, onlar içindir. Şurada çalıştırır, orada ücret verir. Herkesin istidadına göre -eğer kaybetmezse- orada bir saadeti vardır. Evet öyle sermedî bir saltanat, muhaldir ki; şu fâniler ve zâil zeliller üstünde dursun.

Şu hakikata, şu temsil dûrbîniyle bak ki: Meselâ sen yolda gidiyorsun, görüyorsun ki; yol içinde bir han var. Bir büyük zât o hanı, kendine gelen misafirlerine yapmış. O misafirlerin bir gece tenezzüh ve ibretleri için, o hanın tezyinatına milyonlar altınlar sarfediyor. Hem o misafirler o tezyinattan pek azı ve az bir zamanda bakıp, o nimetlerden pek az bir vakitte, az bir şey tadıp, doymadan gidiyorlar. Fakat her misafir kendine mahsus fotoğrafıyla, o handaki şeylerin suretlerini alıyorlar. Hem o büyük zâtın hizmetkârları da, misafirlerin suret-i muamelelerini gayet dikkat ile alıyorlar ve kaydediyorlar. Hem görüyorsun ki; o zât her günde, o kıymettar tezyinatın çoğunu tahrib eder. Yeni gelecek misafirlere, yeni tezyinatı icad eder. Bunu gördükten sonra hiç şübhen kalır mı ki: Bu yolda bu hanı yapan zâtın daimî pek âlî menzilleri, hem tükenmez, pek kıymetli hazineleri, hem müstemir, pek büyük bir sehaveti vardır. Şu handa gösterdiği ikram ile, misafirlerin kendi yanında bulunan şeylere iştihalarını açıyor ve onlara hazırladığı hediyelere rağbetlerini uyandırıyor. Aynen onun gibi, şu misafirhane-i dünyadaki vaziyeti, sarhoş olmadan dikkat etsen; şu dokuz esası anlarsın:

Birinci Esas: Anlarsın ki: O han gibi bu dünya dahi kendi için değil. Kendi kendine de bu sureti alması muhaldir. Belki kabile-i mahlukatın gelip konmak ve göçmek için dolup boşanan, hikmetle yapılmış bir misafirhanesidir.

İkinci Esas: Hem anlarsın ki: Şu hanın içinde oturanlar misafirlerdir. Onların Rabb-ı Kerim'i, onları Dâr-üs Selâm'a davet eder.

Üçüncü Esas: Hem anlarsın ki: Şu dünyadaki tezyinat, yalnız telezzüz veya tenezzüh için değil. Çünkü bir zaman lezzet verse, firakıyla bir çok zaman elem verir. Sana tattırır, iştihamı açar fakat doyurmaz. Çünkü ya onun ömrü kısa, ya senin ömrün kısadır. Doymağa kâfi değil. Demek kıymeti yüksek, müddeti kısa olan şu tezyinat; ibret içindir

---sh:»(S:75) ↓ -----

(Haşiye-1), şükür içindir, usûl-ü daimîsine teşvik içindir. Başka gayet ulvî gayeler içindir.

Dördüncü Esas: Hem anlarsın ki: Şu dünyadaki müzeyyenat ise (Haşiye-2) Cennet'te ehl-i iman için rahmet-i Rahman'la iddihar olunan nimetlerin nûmuneleri, suretleri hükmündedir.

(Haşiye-1): Evet madem herşeyin kıymeti ve dekaik-ı san'atı gayet yüksek ve güzel olduğu halde; müddeti kısa, ömrü azdır. Demek o şeyler nûmunelerdir, başka şeylerin suretleri hükmündedirler. Ve madem müşterilerin nazarlarını, asıllarına çeviriyorlar gibi bir vaziyet vardır. Öyle ise, elbette şu dünyadaki o çeşit tezyinat; bir Rahman-ı Rahîm'in rahmetiyle, sevdiği ibadına hazırladığı niam-ı Cennet'in nûmuneleridir, denilebilir ve denilir ve öyledir.

(Haşiye-2): Evet her şeyin vücudunun müteaddid gayeleri ve hayatının müteaddid neticeleri vardır. Ehl-i dalaletin tevehhüm ettikleri gibi dünyaya, nefislerine bakan gayelere münhasır değildir. Tâ, abesiyet ve hikmetsizlik içine girebilirsin. Belki her şeyin gayat-ı vücudu ve netaic-i hayatı üç kısımdır:

Birincisi ve en ulvîsi, Sâni'ine bakar ki; o şeye taktığı hârika-i san'at murassatını, Şahid-i Ezelî'nin nazarına resm-i geçit tarzında arzettir ki, o nazara bir ân-ı seyyale yaşamak kâfi gelir. Belki vücuda gelmeden, bilkuvve niyet hükmünde olan istidadı yine kâfidir. İşte seri-üz zeval latif masnuat ve vücuda gelmeyen, yani sünbül vermeyen birer hârika-i san'at olan çekirdekler, tohumlar şu gayeyi bitamamiha verir. Faidesizlik ve abesiyet onlara gelmez. Demek her şey hayatıyla, vücuduyla Sâni'inin mu'cizat-ı kudretini ve âsâr-ı san'atını teşhir edip, Sultan-ı Zülcelal'in nazarına arz etmek birinci gayesidir.

İkinci kısım gaye-i vücud ve netice-i hayat, zîşuura bakar. Yani herşey, Sâni'-i Zülcelal'in birer mektub-u hakaik-nüma, birer kaside-i letafetnüma, birer kelime-i hikmet-eda hükmündedir ki; melaike ve cin ve hayvanın ve insanın enzarına arzeder, mütalaaya davet eder. Demek ona bakan her zîşuura, ibret-nüma bir mütalaagâhtır.

Üçüncü kısım gaye-i vücud ve netice-i hayat, o şeyin nefisine bakar ki; telezzüz ve tenezzüh ve beka ve rahatla yaşamak gibi cüz'î neticelerdir. Meselâ: Azîm bir sefine-i sultaniyede bir hizmetkârın dümencilik ettiğinin gayesi; sefine itibariyle yüzde birisi kendisine, ücret-i cüz'iyesine ait.. doksandokuzu sultana ait olduğu gibi; herşeyin nefisine ve dünyaya ait gayesi bir ise, Sâni'ine ait doksandokuzdur. İşte bu taaddüd-ü gayattandır ki; birbirine zıd ve münafî görünen hikmet ve iktisad, cûd u seha ve bilhassa nihayetsiz seha ile sır-ı tevfiği şudur ki: Birer gaye nokta-i nazarında cûd u seha hükmeder, ism-i Cevvad tecelli eder. Meyveler, hubublar; o tek gaye nokta-i nazarında bigayr-ı hisabdır. Nihayetsiz cûdu gösteriyor. Fakat umum gayeler nokta-i nazarında; hikmet hükmeder, ism-i Hakîm tecelli eder. Bir ağacın ne kadar meyveleri var, belki her meyvenin o kadar gayeleri vardır ki; beyan ettiğimiz üç kısma tefrik edilir. Şu umum gayeler, nihayetsiz bir hikmeti ve iktisadı gösteriyor. Zıd gibi görünen nihayetsiz hikmet, nihayetsiz cûd ile seha ile içtima ediyor. Meselâ: Asker ordusunun bir gayesi, temin-i asayıştır. Bu gayeye göre ne kadar asker istersen var ve hem pek fazladır. Fakat hıfz-ı hudud ve mücahede-i a'dâ gibi sair vazifeler için, bu mevcud ancak kâfi gelir. Kemal-i hikmetle müvazenededir. İşte hükûmetin hikmeti, haşmet ile içtima ediyor. O halde, o askerlikte fazlalık yoktur denilebilir.

---sh:»(S:76) ↓ -----

Beşinci Esas: Hem anlarsın ki: Şu fâni masnuat fena için değil, bir parça görünüp mahvolmak için yaratılmamışlar. Belki vücutta kısa bir zaman toplanıp, matlub bir vaziyet alıp; tâ suretleri alınsın, timsalleri tutulsun, manaları bilinsin, neticeleri zabtedilsin. Meselâ, ehl-i ebed için daimî manzaralar nescedilsin. Hem âlem-i bekada başka gayelere medar olsun.

Eşya beka için yaratıldığını, fena için olmadığını; belki sureten fena ise de tamam-ı vazife ve terhis olduğu bununla anlaşılıyor ki: Fâni bir şey bir cihetle fenaya gider, çok cihetlerle bâki kalır. Meselâ kudret kelimelerinden olan şu çiçeğe bak ki; kısa bir zamanda o çiçek tebessüm edip bize bakar, der-akab fena perdesinde saklanır. Fakat senin ağzından çıkan kelime gibi o gider, fakat binler misallerini kulaklara tevdi' eder. Dinleyen akıllar adedince, manalarını akıllarda ibka eder. Çünkü vazifesi olan ifade-i mana bittikten sonra kendisi gider, fakat onu gören her şeyin hâfızasında zahîrî suretini ve herbir tohumunda manevî mahiyetini bırakıp öyle gidiyor. Güya her hâfıza ile her tohum; hıfz-ı zîneti için birer fotoğraf ve devam-ı bekası için birer menzildirler. En basit mertebe-i hayatta olan masnu böyle ise, en yüksek tabaka-i hayatta ve ervah-ı bâkiye sahibi olan insan; ne kadar beka ile alâkadar olduğu anlaşılır. Çiçekli ve meyveli koca nebatatın bir parça ruha benzeyen her birinin kanun-u teşekkülâtı, timsal-i sureti; zerrecikler gibi tohumlarda kemal-i intizamla, dağdağalı inkılablar içinde ibka ve muhafaza edilmesiyle, gayet cem'iyetli ve yüksek bir mahiyete mâlik, haricî bir vücut giydirilmiş, zîşuur nuranî bir kanun-u emrî olan ruh-u beşer; ne derece beka ile merbut

ve alâkadar olduğu anlaşılır.

Altıncı Esas: Hem anlarsın ki: İnsan, ipi boğazına sarılıp, istediği yerde otlamak için başboş bırakılmamıştır; belki bütün amellerinin suretleri alınıp yazılır ve bütün fiillerinin neticeleri muhasebe için zabtedilir.

Yedinci Esas: Hem anlarsın ki: Güz mevsiminde yaz-bahar âleminin güzel mahlukatının tahribatı, i'dam değil. Belki vazifelerinin tamamıyla terhisatıdır (Haşiye). Hem yeni baharda gelecek mahlukata yer

(Haşiye): Evet rahmetin erzak hazinelerinden olan bir şecerenin uçlarında ve dallarının başlarındaki meyveler, çiçekler, yapraklar ihtiyar olup, vazifelerinin hitama ermesiyle gitmelidirler. Tâ, arkalarından akıp gelenlere kapı kapanmasın. Yoksa rahmetin vüs'atına ve sair ihvanlarının hizmetine sed çekilir. Hem kendileri, gençlik zevaliyle hem zelil, hem perişan olurlar. İşte bahar dahi, mahşer-nüma bir meyvedar ağaçtır. Her asırdaki insan âlemi; ibret-nüma bir şeceredir. Arz dahi, mahşer-i acaib bir şecere-i kudrettir. Hattâ dünya dahi, meyveleri âhiret pazarına gönderilen bir şecere-i hayret-nümadır.

---sh:»(S:77) ↓ -----
boşaltmak için tefrîgattır ve yeni vazifedarlar gelip konacak ve vazifedar mevcudatın gelmesine yer hazırlamaktır ve ihzarattır.

Hem zîşuura vazifesini unutturan gafletten ve şükürünü unutturan sarhoşluktan ikazat-ı Sübhaniyedir.

Sekizinci Esas: Hem anlarsın ki: Şu fâni âlemin sermedî Sâniî için başka ve bâki bir âlemi var ki, ibadını oraya sevk ve ona teşvik eder.

Dokuzuncu Esas: Hem anlarsın ki: Öyle bir Rahman, öyle bir âlemde, öyle has ibadına öyle ikramlar edecek; ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne kalb-i beşere hutur etmiştir. Âmennâ...

Yedinci Hakikat: Bâb-ı hıfz ve hafiziyet olup, ism-i Hafız ve Rakib'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Gökte, yerde, karada, denizde; yaş kuru, küçük büyük, âdi âlî herşeyi kemal-i intizam ve mizan içinde muhafaza edip, bir türlü muhasebe içinde neticelerini eleyen bir hafiziyet; insan gibi büyük bir fitratta, hilafet-i kübra gibi bir rütbede, emanet-i kübra gibi büyük vazifesi olan beşerin, rububiyet-i âmmeye temas eden amelleri ve fiilleri muhafaza edilmesin, muhasebe eleğinden geçirilmesin, adalet terazisinde tartılmasın, şayeste ceza ve mükâfat çekmesin? Hâyır, aslâ!..

Evet şu kâinatı idare eden zât, herşeyi nizam ve mizan içinde muhafaza ediyor. Nizam ve mizan ise; ilim ile hikmet ve irade ile kudretin tezahürüdür. Çünkü görüyoruz her masnu' vücudunda, gayet muntazam ve mevzun yaratılıyor. Hem hayatı müddetince değiştirdiği suretler dahi, birer intizamlı olduğu halde, heyet-i mecmuası da bir intizam tahtındadır. Zira görüyoruz ki; vazifesinin bitmesiyle ömrüne nihayet verilen ve şu âlem-i şehadetten göçüp giden herşeyin Hafız-i Zülcelal, birçok suretlerini elvah-ı mahfuza hükmünde olan (Haşiye)hâfızalarda ve bir türlü misalî âyinelerde hıfzedip, ekser tarihçe-i hayatını çekirdeğinde, neticesinde nakşedip yazıyor. Zahir ve bâtin âyinelerde ibka ediyor. Meselâ: Beşerin hâfızası, ağacın meyvesi, meyvenin çekirdeği, çiçeğin tohumu, kanun-u hafiziyetin azamet-i ihatasını gösteriyor.

Görmüyor musun ki: Koca baharın hep çiçekli, meyveli bütün mevcudatı

(Haşiye): Yedinci Suret'in haşiyesine bak.

---sh:»(S:78) ↓ -----
ve bunların kendilerine göre bütün sahaif-i a'mali ve teşkilâtının kanunları ve suretlerinin timsalleri; mahdud bir miktar tohumcuklar içlerinde yazarak, muhafaza ediliyor. İkinci bir baharda, onlara göre bir muhasebe içinde sahife-i amellerini neşredip, kemal-i intizam ve hikmet ile koca diğer bir bahar âlemini meydana getirmekle; hafiziyetin ne derece kuvvetli ihata ile cereyan ettiğini gösteriyor. Acaba geçici, âdi, bekasız, ehemmiyetsiz şeylerde böyle muhafaza edilirse, âlem-i gaybda, âlem-i âhirette, âlem-i ervahta rububiyet-i âmmede mühim semere veren beşerin amelleri hıfz içinde gözetilmek suretiyle, ehemmiyetle zabtedilmemesi kabil midir? Hâyır ve aslâ!

Evet şu hafîzîyetin bu surette tecellisinden anlaşılıyor ki: Şu mevcudatın Mâliki, mülkünde cereyan eden herşeyin inzibatına büyük bir ihtimamı var. Hem hâkimiyet vazifesinde nihayet derecede dikkat eder. Hem rububiyet-i saltanatında gayet ihtimamı gözetir. O derece ki, en küçük bir hâdiseyi, en ufak bir hizmeti yazar, yazdırır. Mülkünde cereyan eden herşeyin suretini müteaddid şeylerde hıfzeder. Şu hafîzîyet işaret eder ki: Ehemmiyetli bir muhasebe-i a'mal defteri açılacak ve bilhassa mahiyetçe en büyük, en mükerrem, en müşerref bir mahluk olan insanın büyük olan amelleri, mühim olan fiilleri; mühim bir hesap ve mizana girecek, sahife-i amelleri neşredilecek.

Acaba hiç kabil midir ki: İnsan, hilafet ve emanetle mükerrem olsun, rububiyetin külliyyat-ı şununun şahid olarak kesret dairelerinde, vahdaniyet-i İlahiyenin dellâllığını ilân etmekle, ekser mevcudatın tesbihat ve ibadetlerine müdahale edip zabıtlık ve müşahidlik derecesine çıksın da sonra kabre gidip, rahatla yatsın ve uyandırılmasın? Küçük büyük her amellerinden sual edilmesin? Maşere gidip mahkeme-i kübrayı görmesin? Hâyır ve aslâ!..

Hem bütün gelecek zamanda olan (Haşiye) mümkünata kadir olduğuna,

(Haşiye): Evet zaman-ı hazırdan, tâ ibtida-i hilkat-ı âleme kadar olan zaman-ı mazi; umumen vukuattır. Vücuda gelmiş herbir günü, herbir senesi, herbir asrı; birer satırdır, birer sahifedir, birer kitabdır ki kalem-i kader ile tersim edilmiştir. Dest-i kudret, mu'cizat-ı âyâtını onlarda kemal-i hikmet ve intizam ile yazmıştır.

Şu zamandan tâ kıyamete, tâ Cennet'e, tâ ebete kadar olan zaman-ı istikbal; umumen imkânattır. Yani mazi vukuattır, istikbal imkânattır. İşte o iki zamanın iki silsilesi birbirine karşı mukabele edilse; nasilki dünkü günü halkeden ve o güne mahsus mevcudatı icad eden zât; yarınki günü mevcudatıyla halketmeye muktedir olduğu hiçbir vecihle şübhe getirmez. Öyle de şübhe yoktur ki: Şu meydan-ı garaib olan zaman-ı mazinin mevcudatı ve hârikaları; bir Kadîr-i Zülcelal'in mu'cizatıdır. Kat'î şahadet ederler ki: O Kadîr, bütün istikbalin, bütün mümkünatın icadına, bütün acaibinin izharına muktedirdir.

Evet nasilki bir elmayı halkedecek; elbette dünyada bütün elmaları halketmeye ve koca baharı icad etmeye muktedir olmak gerektir. Baharı icad etmeyen, bir elmayı icad edemez. Zira o elma o tezgâhta dokunuyor. Bir elmayı icad eden, bir baharı icad edebilir. Bir elma; bir ağacın, belki bir bahçenin, belki bir kâinatın misal-i musaggarıdır. Hem san'at itibariyle koca ağacın bütün tarih-i hayatını taşıyan elmanın çekirdeği itibariyle öyle bir hârîka-i san'attır ki: Onu öylece icad eden, hiçbir şeyden âciz kalmaz. Öyle de bugünü halkeden, kıyamet gününü halkedebilir ve baharı icad edecek, haşrin icadına muktedir bir zât olabilir. Zaman-ı mazinin bütün âlemlerini zamanın şeridine kemal-i hikmet ve intizam ile takıp gösteren; elbette istikbal şeridine dahi başka kâinatı takıp gösterebilir ve gösterecektir. Kaç Sözlere, bilhassa Yirmiikinci Söz'de gayet kat'î isbat etmiş ki: Her şeyi yapamayan hiçbir şeyi yapamaz ve birtek şeyi halkeden, her şeyi yapabilir. Hem eşyanın icadı birtek zâta verilse, bütün eşya birtek şey gibi kolay olur ve sühulet peyda eder. Eğer müteaddid esbaba verilse ve kesrete isnad edilse, birtek şeyin icadı; bütün eşyanın icadı kadar müşkilâtlı olur ve imtina' derecesinde subet peyda eder.

---sh:»(S:79) ↓ -----

bütün geçmiş zamandaki mu'cizat-ı kudreti olan vukuatı şahadet eden ve kıyamet ve haşre pek benzeyen kış ile baharı her vakit bilmüşahede icad eden bir Kadîr-i Zülcelal'den, insan nasıl ademe gidip kaçabilir, toprağa girip saklanabilir? Madem bu dünyada ona lâıyk muhasebe görülüp, hüküm verilmiyor. Elbette bir mahkeme-i kübra, bir saadet-i uzmaya gidecektir.

Sekizinci Hakikat: Bâb-ı va'd ve va'iddir. İsm-i Cemil ve Celil'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Alîm-i Mutlak ve Kadîr-i Mutlak olan şu masnuatın Sâniî; bütün enbiyanın tevatürle haber verdikleri ve bütün sıddıkîn ve evliyanın icma' ile şahadet ettikleri mükerrer va'd ve va'id-i İlahîsini yerine getirmeyip, -hâşâ- acz ve cehlîni gösterebilir? Halbuki va'd ve va'idinde bulunduğu emirler, kudretine hiç ağır gelmez. Pek hafif ve pek kolay. Geçmiş baharın hesabsız mevcudatını, gelecek baharda kısmen aynen (Haşiye-1) kısmen mislen (Haşiye-2) iadesi kadar kolaydır. İfa-yı va'd ise; hem bize, hem her şeye, hem kendisine, hem saltanat-ı rububiyetine pek çok lâzımdır. Hulf-ül va'd ise; hem izzet-i iktidarına zıddır, hem ihata-yı ilmiyesine münafîdir. Zira hulf-ül va'd; ya cehilden, ya acizden gelir.

Ey münkir! Bilir misin ki: Küfür ve inkârın ile ne kadar ahmakça

(Haşiye-1): Ağaç ve otların kökleri gibi...

(Haşiye-2): Yapraklar, meyveler gibi...

---sh:»(S:80) ↓ -----

bir cinayet işliyorsun ki; kendi yalancı vehmini, hezeyancı aklını, aldatıcı nefsinin tasdik edip,

hiçbir vechile hulf ve hilafa mecburiyeti olmayan ve hiçbir vecihle hilaf, onun izzetine, haysiyetine yakışmayan ve bütün görünen şeyler ve işler, sıdkına ve hakkaniyetine şahadet eden bir zâtı tekzib ediyorsun! Nihayetsiz küçüklük içinde nihayetsiz büyük cinayet işliyorsun! Elbette, ebedî büyük cezaya müstehak olursun. Bazı ehl-i Cehennem'in bir dişi, dağ kadar olması; cinayetinin büyüklüğüne bir mikyas olarak haber verilmiş. Misalin şu yolcuya benzer ki: Güneşin ziyasından gözünü kapar. Kafası içindeki hayaline bakar. Vehmi, bir yıldız böceği gibi kafa fenerinin ışığıyla dehşetli yolunu tenvir etmek istiyor. Madem şu mevcudat; hak söyleyen sadık kelimeleri, şu hâdisat-ı kâinat; doğru söyleyen nâtik âyetleri olan Cenab-ı Hak va'd etmiş, elbette yapacaktır. Bir mahkeme-i kübra açacaktır, bir saadet-i uzma verecektir.

Dokuzuncu Hakikat: Bâb-ı ihya ve imatedir. İsm-i Hayy-ı Kayyum'un, Muhyî ve Mümit'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Ölmüş, kurumuş koca Arzı ihya eden ve o ihya içinde herbiri beşer haşri gibi acib, üçyüz binden ziyade enva'-ı mahlukatı haşr ü neşredip kudretini gösteren ve o haşr ü neşr içinde nihayet derecede karışık ve ihtilat içinde, nihayet derecede imtiyaz ve tefrik ile ihata-i ilmiyesini gösteren ve bütün semavî fermanlarıyla beşerin haşrini va'detmekle bütün ibadının enzarını saadet-i ebediyeye çeviren ve bütün mevcudatı başbaşa, omuz omuza, elele verdirip emir ve iradesi dairesinde döndürüp birbirine yardımcı ve müsahhar kılmakla azamet-i rububiyetini gösteren ve beşeri, şecere-i kâinatın en câmi' ve en nazik ve en nazenin, en nazdar, en niyazdar bir meyvesi yaratıp, kendine muhatab ittihaz ederek herşeyi ona müsahhar kılmakla, insana bu kadar ehemmiyet verdiğini gösteren bir Kadîr-i Rahîm, bir Alîm-i Hakîm, kıyameti getirmesin? Haşri yapmasın ve yapamasın? Beşeri ihya etmesin veya edemesin? Mahkeme-i Kübrayı açamasın? Cennet ve Cehennem'i yaratamasın? Hâşâ ve kellâ!..

Evet şu âlemin Mutasarrıf-ı Zîşan'ı her asırda, her senede, her günde bu dar, muvakkat rûy-i zeminde haşr-i ekberin ve meydan-ı kıyametin pek çok emsalini ve nünunelerini ve işaretini icad ediyor. Ezcümle:

Haşr-i baharîde görüyoruz ki: Beş-altı gün zarfında küçük ve büyük hayvanat ve nebatattan üçyüz binden ziyade enva'ı haşredip neşrediyor.

---sh:»(S:81) ↓ -----
Bütün ağaçların, otların köklerini ve bir kısım hayvanları aynen ihya edip iade ediyor. Başkalarını aynıyet derecesinde bir misliyet suretinde icad ediyor. Halbuki maddeten farkları pek az olan tohumcuklar o kadar karışmışken, kemal-i imtiyaz ve teşhis ile o kadar sür'at ve vüs'at ve sühulet içinde kemal-i intizam ve mizan ile altı gün veya altı hafta zarfında ihya ediliyor. Hiç kabil midir ki: Bu işleri yapan Zâta bir şey ağır gelebilsin, semavat ve arzı altı günde halkedemesin, insanı bir sayha ile haşredemesin? Hâşâ!

Acaba mu'ciznüma bir kâtib bulunsa; hurufları ya bozulmuş veya mahvolmuş üçyüz bin kitabı tek bir sahifede karıştırmaksızın, galatsız, sehivsiz, noksansız, hepsini beraber, gayet güzel bir surette bir saatte yazarsa; birisi sana dese: "Şu kâtib kendi te'lif ettiği senin suya düşmüş olan kitabını, yeniden bir dakika zarfında hâfızasından yazacak." Sen diyebilir misin ki, "Yapamaz ve inanmam." Veyahut bir sultan-ı mu'cizekâr, kendi iktidarını göstermek için veya ibret ve tenezzüh için bir işaretle dağları kaldırır, memleketleri tebdil eder, denizi karaya çevirdiğini gördüğün halde sonra görsen ki; büyük bir taş dereye yuvarlanmış, o zâtın kendi ziyafetine davet ettiği misafirlerin yolunu kesmiş, geçemiyorlar. Biri sana dese: "O zât, bir işaretle o taş, ne kadar büyük olursa olsun kaldıracak veya dağıtacak. Misafirlerini yolda bırakmayacak." Sen desen ki: "Kaldırmaz veya kaldıramaz." Veyahut bir zât bir günde, yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde biri dese: "O zât bir boru sesiyle, efradı istirahat için dağılmış olan taburları toplar. Taburlar, nizamı altına girerler." Sen desen ki: "İnanmam!" Ne kadar divanece hareket ettiğini anlarsın...

İşte şu üç temsili fehmettin ise, bak: Nakkaş-ı Ezeli, gözümüzün önünde kışın beyaz

sahifesini çevirip, bahar ve yaz yeşil yaprağını açıp, rûy-i arzın sahifesinde üçyüz binden ziyade enva'ı, kudret ve kader kalemiyle ahsen-i suret üzere yazar. Birbiri içinde birbirine karışmaz; beraber yazar, birbirine mani olmaz. Teşkilce, suretçe birbirinden ayrı, hiç şaşırtmaz, yanlış yazmaz. Evet en büyük bir ağacın ruh programını bir nokta gibi en küçük bir çekirdekte dercedip, muhafaza eden Zât-ı Hakîm-i Hafîz; vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhafaza eder denilir mi? Ve Küre-i Arzı bir sapan taşı gibi çeviren Zât-ı Kadîr; âhirete giden misafirlerinin yolunda nasıl bu Arzı kaldıracak veya dağıtacak, denilir mi? Hem hiçten, yeniden bütün zîhayatın ordularını bütün cesedlerinin taburlarında kemal-i intizamla zerratı

Emr-i **كُنْ فَيَكُونُ** ile kaydedip yerleştiren,

---sh:»(S:82) ↓ -----

ordular icad eden Zât-ı Zülcelal; tabur-misal cesedin nizamı altına girmekle, birbiriyle tanışan zerrat-ı esasiye ve ecza-yı asliyesini bir sayha ile nasıl toplayabilir denilir mi?

Hem bu bahar haşrine benzeyen, dünyanın her devrinde, her asrında, hattâ gece gündüzün tebdilinde hattâ cevvi havada bulutların icad u ifnasında haşre nümune ve misal ve emare olacak ne kadar nakışlar yaptığını gözünle görüyorsun. Hattâ eğer hayalen bin sene evvel kendini farzetsen, sonra zamanın iki cenahı olan mazi ile müstakbeli birbirine karşılaştırsan; asırlar, günler adedince misal-i haşir ve kıyametin nümunelerini göreceksin. Sonra bu kadar nümune ve misalleri müşahede ettiğin halde, haşr-i cismanîyi akıldan uzak görüp istib'ad etmekle inkâr etsen; ne kadar divanelik olduğunu sen de anlarsın. Bak Ferman-ı A'zam, bahsettiğimiz hakikata dair ne diyor:

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Elhasıl: Haşre mani' hiçbir şey yoktur. Muktezi ise her şeydir. Evet mahşer-i acaib olan şu koca Arzı, âdi bir hayvan gibi imate ve ihya eden ve beşer ve hayvana hoş bir beşik, güzel bir gemi yapan ve Güneş'i onlara şu misafirhanede ışık verici ve ısındırıcı bir lâmba eden, seyyaratı meleklerine tayyare yapan bir zâtın, bu derece muhteşem ve sermedî rububiyeti ve bu derece muazzam ve muhit hâkimiyeti; elbette yalnız böyle geçici, devamsız, bîkarar, ehemmiyetsiz, mütegayyir, bekasız, nâkıs, tekemmülsüz umûr-u dünya üzerinde kurulmaz ve durmaz. Demek ona şayeste, daimî, berkarar, zevalsiz, muhteşem bir diyar-ı âher var. Başka bâki bir memleketi vardır. Bizi onun için çalıştırır. Oraya davet eder ve oraya nakledeceğine; zahirden hakikate geçen ve kurb-u huzuruna müşerref olan bütün ervah-ı neyyire ashabı, bütün kulûb-u münevvere aktabı, bütün ukûl-ü nuraniye erbabı şهادet ediyorlar ve bir mükâfat ve mücazat ihzar ettiğini müttefikân haber veriyorlar ve mükerreren pek kuvvetli va'd ve pek şiddetli tehdid eder, naklederler.

Hulf-ül va'd ise hem zillet, hem tezellüldür. Hiç bir cihetle celal-i kudsiyetine yanaşamaz. Hulf-ül va'îd ise ya afvdan, ya acizden gelir. Halbuki küfür; cinayet-i mutlakadır (Haşiye), afva kabil değil. Kadîr-i Mutlak

(Haşiye): Evet küfür, mevcudatın kıymetini iskat ve manasızlıkla ittiham ettiğinden, bütün kâinata karşı bir tahkir ve mevcudat âyinelerinde cilve-i esmayı inkâr olduğundan bütün esma-i İlahiyeye karşı bir tezyif ve mevcudatın vahdaniyete olan şهادetlerini reddettiğinden bütün mahlukata karşı bir tezkib olduğundan; istidad-ı insanîyi öyle ifsad eder ki, salah ve hayrı kabule liyakatı kalmaz. Hem bir zulm-ü azîmdir ki, umum mahlukatın ve bütün esma-i İlahiyenin hukukuna bir tecavüzdür. İşte şu hukukun muhafazası ve nefsi kâfir hayra

kabiliyetsizliği, küfrün adem-i afvını iktiza eder. **إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ** şu manayı ifade eder.

---sh:»(S:83) ↓ -----

ise, acizden münezzeh ve mukaddestir. Şahidler, muhbirler ise; mesleklerinde, meşreblerinde, mezheblerinde muhtelif oldukları halde kemal-i ittifak ile şu mes'elenin esasında müttehiddirler. Kesretçe tevatür derecesindedirler, keyfiyetçe icma' kuvvetindedirler. Mevkice

herbiri nev'-i beşerin bir yıldızı, bir taifenin gözü, bir milletin azizidirler. Ehemmiyetçe şu mes'elede hem ehl-i ihtisas, hem ehl-i isbattırlar. Halbuki bir fende veya bir san'atta iki ehl-i ihtisas, binler başkalardan müreccahtırlar ve ihbarda iki müsbit, binler nâfilere tercih edilir. Meselâ Ramazan hilâlinin sübutunu ihbar eden iki adam, binler münkirlerin inkârlarını hiçe atarlar.

Elhasıl: Dünyada bundan daha doğru bir haber, daha sağlam bir dava, daha zahir bir hakikat olamaz. Demek, şübhesiz dünya bir mezraadır. Mahşer ise bir beyderdir, harmandır. Cennet, Cehennem ise birer mahzendir.

Onuncu Hakikat: Bâb-ı hikmet, inayet, rahmet, adalettir. İsm-i Hakîm, Kerim, Âdil, Rahîm'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Şu bekasız misafirhane-i dünyada ve şu devamsız meydan-ı imtihanda ve şu sebatsız teşhircâh-ı arzda bu derece bahir bir hikmet, bu derece zahir bir inayet ve bu derece kahir bir adalet ve bu derece vâsi bir merhametin âsârını gösteren Mâlik-ül Mülk-i Zülcelal'in daire-i memleketinde ve âlem-i mülk ve melekûtunda daimî meskenler, ebedî sâkinler, bâki makamlar, mukim mahluklar bulunmayıp şu görünen hikmet, inayet, adalet, merhametin hakikatları hiçe insin?.. Hem hiç kabil midir ki o Zât-ı Hakîm, şu insanı bütün mahlukat içinde kendine küllî muhatab ve câmi' bir âyine yapıp bütün hazain-i rahmetinin müştemilâtını ona tattırsın, hem tartırsın, hem tanıttırsın, kendini bütün esmasıyla ona bildirsın, onu sevsin ve sevdırsın.. sonra o bîçare insanı o ebedî memleketine göndermesin? O daimî saadetgâha davet edip mes'ud etmesin?

Hem hiç makul mudur ki, hattâ çekirdek

---sh:»(S:84) ↓ -----

kadar herbir mevcuda bir ağaç kadar vazife yükü yüklesin, çiçekleri kadar hikmetleri bindirsın, semereleri kadar maslahatları taksın da bütün o vazifeye, o hikmetlere, o maslahatlara dünyaya müteveccih yalnız bir çekirdek kadar gaye versin! Bir hardal kadar ehemmiyeti olmayan dünyevî bekasını gaye yapsın! Ve bunları, âlem-i manaya çekirdekler ve âlem-i âhirete bir mezraa yapmasın! Tâ hakikî ve lâıyk gayelerini versinler. Ve bu kadar mühim ihtifalât-ı mühimmeyi gayesiz, boş, abes bıraksın. Onların yüzünü âlem-i manaya, âlem-i âhirete çevirmesin? Tâ asıl gayeleri ve lâıyk meyvelerini gösterebilir. Evet hiç mümkün müdür ki: Bu şeyleri böyle hilaf-ı hakikat yapmakla kendi evsaf-ı hakikiyesi olan Hakîm, Kerim, Âdil, Rahîm'in zıddlarıyla -hâşâ sümme hâşâ- muttasıf gösterip hikmet ve keremine, adl ve rahmetine delalet eden bütün kâinatın hakaikını tekzib etsin, bütün mevcudatın şehadetlerini reddetsin, bütün masnuatın delaletlerini ibtal etsin?

Hem hiç akıl kabul eder mi ki, insanın başına ve içindeki havassına saçları adedince vazifeler yükletsin de, yalnız bir saç hükmünde ona bir ücret-i dünyeviye versin; adalet-i hakikiyesine zıd olarak ve hikmet-i hakikiyesine münafî, manasız iş yapsın?

Hem hiç mümkün müdür ki, bir ağaca taktığı neticeler, meyveler miktarınca herbir zîhayata, belki lisan gibi herbir uzvuna, belki herbir masnua o derece hikmetleri, maslahatları takmakla kendisinin bir Hakîm-i Mutlak olduğunu isbat edip gösterebilir, sonra bütün hikmetlerin en büyüğü ve bütün maslahatların en mühimmi ve bütün neticelerin en elzemi ve hikmeti hikmet, nimeti nimet, rahmeti rahmet eden ve bütün hikmetlerin, nimetlerin, rahmetlerin, maslahatların menbaı ve gayesi olan beka ve likayı ve saadet-i ebediyeyi vermeyip terkederek, bütün işlerini abesiyet-i mutlaka derekesine düşürsün ve kendini o zâta benzetsin ki; öyle bir saray yapar, herbir taşında binlerce nakışlar, herbir tarafında binler zînetler ve herbir menziline binler kıymetdar âlât ve levazimat-ı beytiye bulundursun da sonra ona dam yapmasın, her şey çürüsün, beyhude bozulsun. Hâşâ ve kellâ!. Hayr-ı Mutlak'tan hayır gelir, Cemil-i Mutlak'tan güzellik gelir, Hakîm-i Mutlak'tan abes bir şey gelmez. Evet her kim fikren tarihe binip mazi cihetine gitse, şu zaman-ı hazırda gördüğümüz menzil-i dünya, meydan-ı ibtilâ, meşher-i eşya gibi, seneler adedince vefat etmiş menziller, meydanlar, meşherler, âlemler görecektir. Suretçe, keyfiyetçe birbirinden ayrı oldukları halde;

intizamca, acıibce, Sâniin kudret ve hikmetini göstermekçe birbirine benzer. Hem görece ki; o sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekasız meşherlerde o kadar bahir bir hikmetin intizamatını, o derece

---sh:»(S:85) ↓ -----

zahir bir inayetin işaretini, o mertebe kahir bir adaletin emaratını, o derece vâsi bir merhametin semeratını görecek. Basiretsiz olmamak şartıyla yakînen bilecek ki: O hikmetten daha ekmel bir hikmet olamaz ve o âsârı görünen inayetten daha eceml bir inayet kabil değil ve o emaratı görünen adaletten daha eceml bir adalet yoktur ve o semeratı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilmez.

Eğer farz-ı muhal olarak şu işleri çeviren, şu misafirleri ve misafirhaneleri değiştiren Sultan-ı Sermedî'nin daire-i memleketinde daimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâki meskenler, mukim ahali, mes'ud ibadî bulunmazsa; ziya, hava, su, toprak gibi kuvvetli ve şümüllü dört anasır-ı maneviye olan hikmet, adalet, inayet, merhametin hakikatlarını nefyetmek ve o anasır-ı zahiriye gibi, görünen vücudlarını inkâr etmek lâzımgelir. Çünkü şu bekasız dünya ve mâfiha, onların tam hakikatlarına mazhar olamadığı malûmdur. Eğer başka yerde dahi onlara tam mazhar olacak mekân bulunmazsa, o vakit gündüzü dolduran ziyayı gördüğü halde, Güneşin vücudunu inkâr etmek derecesinde bir divanelikle, şu her şeyde bulunan gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek, şu nefsimizde ve ekser eşyada her vakit müşahede ettiğimiz inayeti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emaratı görünen adaleti inkâr etmek (Haşiye)ve şu her yerde gördüğümüz merhameti inkâr etmek lâzımgeldiği gibi; şu kâinatta gördüğümüz icraat-ı hakîmane ve ef'al-i kerimane ve ihsanat-ı rahîmanenin sahibini - hâşâ sümme hâşâ- sefih bir oyuncu, gaddar bir zalim olduğunu kabul etmek lâzımgelir ki, nihayetsiz muhal bir inkılab-ı hakaiktir. Hattâ herşeyin vücudunu ve kendi nefsinin vücudunu inkâr eden ahmak Sofestaîler dahi bunun tasavvuruna kolay kolay yanaşamazlar.

Elhasıl: Şu görünen şununat, dünyadaki vüs'atli içtimaat-ı hayatiye ve sür'atli iftirakat-ı mevtiye ve haşmetli toplanmalar ve çabuk dağılmalar

(Haşiye): Evet adalet iki şıktır. Biri müsbet, diğeri menfidir. Müsbet ise, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adalet, bu dünyada bedahet derecesinde ihatası vardır. Çünkü "Üçüncü Hakikat"ta isbat edildiği gibi; herşeyin istidad lisanıyla ve ihtiyac-ı fitrî lisanıyla ve ızdırar lisanıyla Fâtır-ı Zülcelal'den istediği bütün matlubatını ve vücud ve hayatına lâzım olan bütün hukukunu mahsus mizanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşahede veriyor. Demek adaletin şu kısmı, vücud ve hayat derecesinde kat'î vardır.

İkinci kısım menfidir ki, haksızları terbiye etmektir. Yani haksızların hakkını, tazib ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise çendan tamamıyla şu dünyada tezahür etmiyor. Fakat o hakikatın vücudunu ihsas edecek bir surette hadsiz işaret ve emarat vardır. Ezcümle: Kavm-i Âd ve Semud'dan tut, tâ şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar gelen sille-i te'dib ve tâziyane-i tazib, gayet âlî bir adaletin hükümlerini olduğunu hads-i kat'î ile gösteriyor.

---sh:»(S:86) ↓ -----

ve azametli ihtifalat ve büyük tecelliyat ile ve onların bu âleme ait bu dünya-yı fânide kısa bir zamanda malûmumuz olan semerat-ı cüz'iyeleri, ehemmiyetsiz ve muvakkat gayeleri mabeyninde hiç münasebet olmadığından, âdeta küçük bir taşta bir büyük dağ kadar hikmetler, gayeler takmak; bir büyük dağa, bir küçük taş gibi muvakkat bir gaye-i cüz'iyeye vermeye benzer ki; hiçbir akıl ve hikmete uygun gelemez.

Demek şu mevcudat ve şununat ile ve dünyaya ait gayeleri ortasında bu derece nisbetsizlik, kat'iyen şahadet eder ki; bu mevcudatın yüzleri âlem-i manaya müteveccihdir, münasib meyveleri orada veriyor ve gözleri esma-i kudsiyeye dikkat ediyorlar, gayeleri o âleme bakıyor. Ve özleri dünya toprağı altında, sünbülleri âlem-i misalde inkişaf ediyor. İnsan istidadı nisbetinde burada ekiyor ve ekiliyor, âhirette mahsul alıyor. Evet şu eşyanın esma-i İlahiyeye ve âlem-i âhirete müteveccih yüzlerine baksan göreceksin ki; mu'cize-i kudret olan herbir çekirdeğin bir ağaç kadar gayesi var. Kelime-i hikmet olan herbir çiçeğin (Haşiye) bir ağaç çiçekleri kadar manaları var ve o hârika-i san'at ve manzume-i rahmet olan herbir meyvenin, bir ağacın meyveleri kadar hikmetleri var. Bizlere rızık olması ise; o binler hikmetlerinden birtek hikmettir ki, vazifesi biter, manasını ifade eder, vefat eder, midemizde

defnedilir. Madem bu fâni eşya, başka yerde bâki meyveler verirler ve daimî suretler bırakır ve başka cihette ebedî manalar ifade eder, sermedî tesbihat yapar. Ve insan ise, onların şu cihetine bakan yüzlerine bakmakla insan olur, fânide bâkiye yol bulur.

Demek, bu hayat ve mevt içinde yuvarlanan, toplanıp dağılan mevcudat içinde başka maksad var. Temsilde kusur yoktur: Şu ahval, taklid ve temsil için teşkil ve tertib edilen ahvale benzer. Nasıl büyük masrafla kısa içtimalar, dağılmalar yapıyor. Tâ suretler alınsın, terki edilsin, sinemada daim gösterilsin. Onun gibi, bu dünyada kısa bir müddet zarfında hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiye geçirmenin bir gayesi şudur ki; suretler alınıp terki edilsin, netice-i amelleri alınıp hıfzedilsin. Tâ bir mecma-i ekberde muhasebesi görülsün ve bir meşher-i a'zamda gösterilsin ve bir saadet-i uzmaya istidadı gösterilsin. Demek hadîs-i şerifte "Dünya âhîret mezraasıdır" diye bu hakikatı ifade ediyor.

(Haşiye): Sual: Eğer dense: Neden en çok misalleri çiçekten ve çekirdekten ve meyveden getiriyorsun?

Elcevab: Çünkü onlar hem mu'cizat-ı kudretin en antikaları, en hârikaları, en nazeninleridirler. Hem ehl-i tabiat ve ehl-i dalalet ve ehl-i felsefe, onlardaki kalem-i kader ve kudretin yazdığı ince hattı okuyamadıkları için onlarda boğulmuşlar, tabiat bataklığına düşmüşler.

---sh:»(S:87) ↓

Madem dünya var. Ve dünya içinde bu âsârıyla hikmet ve inayet ve rahmet ve adalet var. Elbette dünyanın vücudu gibi kat'î olarak âhîret de var. Madem dünyada herşey bir cihette o âleme bakıyor. Demek oraya gidiliyor. Âhîreti inkâr etmek, dünya ve mâfihayı inkâr etmek demektir. Demek ecel ve kabir insanı beklediği gibi, Cennet ve Cehennem de insanı bekliyor ve gözlüyor.

Onbirinci Hakikat: Bâb-ı insaniyettir. İsm-i Hakk'ın cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Cenab-ı Hak ve Mabud-u Bilhak, insanı şu kâinat içinde rububiyet-i mutlakasına ve umum âlemlere rububiyet-i âmmesine karşı en ehemmiyetli bir abd ve hitabat-ı Sübhaniyesine en mütefekkir bir muhatab ve mazhariyet-i esmasına en câmi' bir âyine ve onu ism-i a'zamin tecellisine ve her isimde bulunan ism-i a'zamlık mertebesinin tecellisine mazhar bir ahsen-i takvimde en güzel bir mu'cize-i kudret ve hazain-i rahmetinin müstemilâtını tartmak, tanımak için en ziyade mizan ve âletlere mâlik bir müdakkik ve nihayetsiz nimetlerine en ziyade muhtaç ve fenadan en ziyade müteellim ve bekaya en ziyade müştak ve hayvanat içinde en nazik ve en nazdar ve en fakir ve en muhtaç ve hayat-ı dünyeviyece en müteellim ve en bedbaht ve istidadça en ulvî ve en yüksek surette, mahiyette yaratsın da, onu müstaid olduğu ve müştak olduğu ve lâyük olduğu bir dâr-ı ebedîye göndermeyip, hakikat-ı insaniyeyi ibtal ederek kendi hakkaniyetine taban tabana zıd ve hakikat nazarında çirkin bir haksızlık etsin!

Hem hiç kabil midir ki: Hâkim-i Bilhak, Rahîm-i Mutlak; insana öyle bir istidad verip, yer ile gökler ve dağlar tahammülünden çekindiği emanet-i kübrayı tahammül edip, yani küçücük cüz'î ölçüleriyle, san'atçılarıyla Hâlıkının muhit sıfatlarını, küllî şuunatını, nihayetsiz tecelliyatını ölçerek bilip; hem yerde en nazik, nazenin, nazdar, âciz, zaîf yaratıp; halbuki bütün yerin nebatî ve hayvanî olan mahlukatına bir nevi tanzimat memuru yapıp, onların tarz-ı tesbihat ve ibadetlerine müdahale ettirip, kâinattaki icraat-ı İlahiyeye küçücük miyasta bir temsil gösterip, rububiyet-i Sübhaniyeyi fiilen ve kalen kâinatta ilân ettirmek, meleklerine tercih edip hilafet rütbesini verdiği halde; ona bütün bu vazifelerinin gayesi ve neticesi ve semeresi olan saadet-i ebediyeyi vermesin? Onu bütün mahlukatının en bedbaht, en bîçare, en musibetzedede, en dertmend, en zelil bir derekeye atıp; en mübarek, nuranî ve âlet-i tes'id bir hediye-i hikmeti olan akli o bîçareye en meş'um ve zulmanî bir âlet-i tazib yapıp, hikmet-i mutlakasına büsbütün zıd ve

---sh:»(S:88) ↓

merhamet-i mutlakasına külliyyen münafî bir merhametsizlik etsin. Hâşâ ve kellâ!

Elhasıl: Nasıl hikâye-i temsiliyede bir zabitin cüzdanına ve defterine bakıp görmüş idik ki; hem rütbesi, hem vazifesi, hem maaşı, hem düstur-u hareketi, hem cihazatı bize gösterdi ki; o zabıt, o muvakkat meydan için değil, belki müstekar bir memlekete gidecek de

ona göre çalışıyor. Aynen onun gibi; insanın kalb cüzdanındaki letaif ve akıl defterindeki havas ve istidadındaki cihazat, tamamen ve müttefikan saadet-i ebediyeye müteveccih ve ona göre verilmiş ve ona göre teçhiz edilmiş olduğuna ehl-i tahkik ve keşf müttefiktirler. Ezcümle:

Meselâ aklın bir hizmetkârı ve tasvircisi olan kuvve-i hayaliyeye denilse ki: "Sana bir milyon sene ömür ile saltanat-ı dünya verilecek, fakat âhirde mutlaka hiç olacaksın." Tevehhüm aldatmamak, nefis karışmamak şartıyla "oh" yerine "âh" diyecek ve teessüf edecek. Demek en büyük fâni, en küçük bir âlet ve cihazat-ı insaniyeyi doyuramıyor. İşte bu istidadandır ki, insanın ebede uzanmış emelleri ve kâinatı ihata etmiş efkârları ve ebedî saadetlerinin enva'ına yayılmış arzuları gösterir ki; bu insan ebed için halkedilmiş ve ebede gidecektir. Bu dünya ona bir misafirhanedir ve âhiretine bir intizar salonudur.

Onikinci Hakikat: Bâb-ur Risaleti ve-t Tenzil'dir.
"Bismillahirrahmanirrahîm" in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Bütün enbiya mu'cizelerine istinad ederek sözünü teyid ettikleri ve bütün evliya keşf ü kerametlerine istinad edip davasını tasdik ettikleri ve bütün asfiya tahkikatına istinad ederek hakkaniyetine şehadet ettikleri Resul-i Ekrem Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in tahakkuk etmiş bin mu'cizatının kuvvetine istinad edip bütün kuvvetiyle, hem kırk vecihle mu'cize olan Kur'an-ı Hakîm binler âyât-ı kat'iyyesine istinad ederek, bütün kat'iyyetle açtıkları âhret yolunu ve küşad ettikleri Cennet kapısını, sinek kanadı kadar kuvveti bulunmayan vâhî vehimler, ne haddi var ki kapatabilsin!

Geçen hakikatlardan anlaşıldı ki; haşir mes'alesi öyle râsih bir hakikattir ki, Küre-i Arzı yerinden kaldıracak, kırıp atacak bir kuvvet o hakikatı sarsamaz. Zira o hakikatı Cenab-ı Hak bütün esma ve sıfâtının iktizası ile tesbit ediyor ve Resul-i Ekrem'i bütün mu'cizat ve berahiniyle tasdik ediyor ve Kur'an-ı Hakîm bütün hakaik ve âyâtıyla onu isbat ediyor ve şu kâinat bütün âyât-ı tekviniye ve şununat-ı hakîmanesi

---sh:»(S:89) ↓ -----
ile şehadet ediyor. Acaba hiç mümkün müdür ki; haşir mes'alesinde Vâcib-ül Vücut ile bütün mevcudat -kâfirler müstesna olarak- ittifak etmiş olsun, kıl kadar kuvveti olmayan şüpheler, şeytanî vesveseler o dağ gibi hakikat-ı râsiha-i âliyeyi sarssın, yerinden kaldırsın? Hâsâ ve kellâ!

Sakın zannetme, delail-i haşriye, bahsettiğimiz oniki hakikata münhasırdır. Hâyır, belki yalnız Kur'an-ı Hakîm, geçen şu oniki hakikatları bize ders verdiği gibi, daha binler vücuha işaret edip, herbir vecih kavî bir emaredir ki: Hâlıkımız bizi bu dâr-ı fâniden bir dâr-ı bâkiye nakledecektir.

Hem sakın zannetme ki: Haşri iktiza eden esma-i İlahiye, bahsettiğimiz gibi yalnız Hakîm, Kerim, Rahîm, Âdil, Hafîz isimlerine münhasırdır. Hâyır, belki kâinatın tedbirinde tecelli eden bütün esma-i İlahiye, âhireti iktiza eder, belki istilzam eder.

Hem zannetme ki, haşre delalet eden kâinatın âyât-ı tekviniyesi, şu geçen bahsettiğimize münhasırdır. Hâyır, belki ekser mevcudatta sağa sola açılır perdeler gibi vecih ve keyfiyetleri vardır ki; bir vechi Sânia şehadet ettiği gibi, diğer vechi de haşre işaret eder. Meselâ: İnsanın ahsen-i takvimdeki hüsn-ü masnuiyeti, Sâni'i gösterdiği gibi; o ahsen-i takvimdeki kabiliyet-i câmiyasıyla kısa bir zamanda zeval bulması, haşri gösterir. Bazı kerre bir vecihle iki nazarla bakılsa; hem Sâni'i, hem haşri gösterir. Meselâ ekser eşyada görünen hikmetin tanzimi, inayetin tezyini, adaletin tevzini ve rahmetin taltifi; nasılkı mahiyetlerine bakılsa, bir Sâni-i Hakîm, Kerim, Âdil, Rahîm'in dest-i kudretinden çıktığını gösterirler. Onun gibi, bunların kuvveti ve hadsizlikleriyle beraber, şunların mazharları olan şu fâni mevcudatın ehemmiyetsiz ve az yaşamasına bakılsa, âhret görünür. Demek ki, herşey lisan-ı hal ile "Âmentü billahi ve bilyevm-il âhir" okuyor ve okutturuyor.

---sh:»(S:90) ↓ -----

Hâtime

Geçen oniki hakikat, birbirini teyid eder, birbirini tekmil eder, birbirine kuvvet verir. Bütün onlar birden ittihad ederek neticeyi gösterir. Hangi vehmin haddi var; şu demir gibi, belki elmas gibi oniki muhkem surları delip geçebilsin. Tâ hısn-ı hasînde olan haşr-i imanîyi sarssın!

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ âyet-i kerimesi ifade ediyor ki: Bütün insanların halkolunması ve haşredilmesi, kudret-i İlahiyeye nisbeten birtek insanın halkı ve haşri gibi âsandır. Evet öyledir. "Nokta" namında bir risalede Haşir bahsinde şu âyetin ifade ettiği hakikatı tafsilen yazmışım. Burada yalnız bir kısım temsilâtıyla hülâsasına bir işaret edeceğiz. Eğer istersen o "Nokta"ya müracaat et.

Meselâ: **وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ** -temsilde kusur yok- nasilki "nuraniyet" sırrıyla, Güneşin cilvesi kendi ihtiyarıyla olsa da, bir zerreye sühuletle verdiği cilveyi, aynı sühuletle hadsiz şeffafata da verir.

Hem "şeffafiyet" sırrıyla, bir zerre-i şeffafenin küçük göz bebeği Güneşin aksini almasında, denizin geniş yüzüne müsavidir.

Hem "intizam" sırrıyla, bir çocuk parmağıyla gemi suretindeki oyuncakını çevirdiği gibi, kocaman bir diritnotu da çevirir.

Hem "imtisal" sırrıyla, bir kumandan birtek neferi bir arş emriyle tahrik ettiği gibi, bir koca orduyu da aynı kelime ile tahrik eder.

Hem "müvazene" sırrıyla, cevvi-i fezada bir terazi ki, öyle hakikî hassas ve o derece büyük farzedelim ki, iki ceviz terazinin iki gözüne konulsa hisseder ve iki güneşi de istiab edip tartar. O iki kefesinde bulunan

---sh:»(S:91) ↓ -----
iki cevizi birini semavata, birini yere indiren aynı kuvvetle, iki şems bulunsa; birini arşa, diğerini ferşe kaldırır, indirir.

Madem şu âdi, nâkıs, fâni mümkünatta nuraniyet ve şeffafiyet ve intizam ve imtisal ve müvazene sırlarıyla, en büyük şey en küçük şeye müsavi olur. Hadsiz hesabsız şeyler birtek şeye müsavi görünür. Elbette Kadîr-i Mutlak'ın zâtî ve nihayetsiz ve gayet kemalde olan kudretinin nuranî tecelliyatı ve melekûtiyet-i eşyanın şeffafiyeti ve hikmet ve kaderin intizamı ve eşyanın evamir-i tekviniyesine kemal-i imtisali ve mümkünatın vücud ve ademinin müsavatından ibaret olan imkânındaki müvazenesi sırrıyla; az çok, büyük küçük ona müsavi olduğu gibi, bütün insanları birtek insan gibi bir sayha ile haşre getirebilir. Hem bir şeyin kuvvet ve za'fça meratibi, o şeyin içine zıddının müdahalesidir. Meselâ hararetin derecatı, soğğun müdahalesidir. Güzellğin meratibi, çirkinliğin müdahalesidir. Zıyanın tabakatı, karanlığın müdahalesidir. Fakat birşey zâtî olsa, ârizî olmazsa, onun zıddı ona müdahale edemez. Çünkü cem'-i zıddeyn lâzımgelir. Bu ise, muhaldir. Demek asıl, zâtî olan bir şeyde meratib yoktur. Madem Kadîr-i Mutlak'ın kudreti zâtîdir, mümkünat gibi ârizî değildir ve kemal-i mutlaktır. Onun zıddı olan acz ise, muhaldir ki tedahül etsin. Demek bir baharı halketmek, Zât-ı Zülcelal'ine bir çiçek kadar ehvendir. Eğer esbaba isnad edilse; bir çiçek bir bahar kadar ağır olur. Hem bütün insanları ihya edip haşretmek, bir nefsin ihyası gibi kolaydır.

Mes'ele-i haşrin başından buraya kadar olan temsil suretlerine ve hakikatlarına dair olan beyanatımız, Kur'an-ı Hakîm'in feyzindedir. Nefsi teslime, kalbi kabule ihzardan ibarettir. Asıl söz ise Kur'anındır. Zira söz odur ve söz onundur. Dinleyelim:

فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩٢﴾

قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٩٣﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٩٤﴾

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿٩٥﴾

يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُذْهِلُ كُلُّ مَرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَا لَبِئٍ حَمْلًا ﴿٩٦﴾

وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٩٧﴾

---sh:»(S:92) ↓

Daha bunlar gibi âyât-1 beyyinat-1 Kur'aniyeyi dinleyip, âmennâ ve saddaknâ diyelim.

آمَنْتُ بِاللَّهِ وَ مَلَيْكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ بِالْقَدْرِ خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ

مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَ الْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ ﴿٩٨﴾ حَقٌّ وَ أَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَ النَّارَ حَقٌّ وَ أَنَّ

الشَّفَاعَةَ حَقٌّ وَ أَنَّ مُنْكَرًا وَ نَكِيرًا حَقٌّ وَ أَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الطَّيِّبِ وَ أَشْرَفِ وَ أَكْمَلِ وَ أَجْمَلِ ثَمْرًا ﴿٩٩﴾ طُوبَاءَ رَحْمَتِكَ

الَّذِي أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ وَ وَسِيلَةً لِّوُصُولِنَا إِلَى أَزْوَاجِنَا وَ أَحْسَنِ وَ أَجْلِي

وَ أَعْلَى ثَمْرًا ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الطُّوبَاءُ الْمُتَدَلِّيَّةُ عَلَى دَارِ الْآخِرَةِ أَيِ الْجَنَّةِ.

اللَّهُمَّ أَجِرْنَا وَ أَجِرْ وَالدِّينَا مِنَ النَّارِ وَ أَدْخِلْنَا وَ أَدْخِلْ وَالدِّينَا الْجَنَّةَ مَعَ الْأَبْرَارِ

بِجَاهِ نَبِيِّكَ الْمُخْتَارِ آمِينَ

---sh:»(S:93) ↓

Ey şu risaleyi insaf ile mütalaa eden kardeş! Deme, niçin bu "Onuncu Söz"ü birden tamamıyla anlayamıyorum ve tamam anlamadığın için sıkılma! Çünkü İbn-i Sina gibi bir dâhî-yi hikmet, *الْحَشْرُ لَيْسَ عَلَى مَقَائِسِ عَقْلِيَّةٍ* demiş. "İman ederiz, fakat akıl bu yolda gidemez" diye

hükmetmiştir. Hem bütün ülema-i İslâm: "Haşir, bir mes'ele-i nakliyedir, delili nakildir. Akıl ile ona gidilmez." diye müttetikler halde, elbette o kadar derin ve manen pek yüksek bir yol; birdenbire bir cadde-i umumiye-i akliye hükmüne geçemez. Kur'an-ı Hakîm'in feyziyle ve Hâlık-ı Rahîm'in rahmetiyle, şu taklidi kırılmış ve teslimi bozulmuş asırda, o derin ve yüksek yolu şu derece ihsan ettiğinden bin şükür etmeliyiz. Çünkü imanımızın kurtulmasına kâfi gelir. Fehmettiğimiz miktarına memnun olup tekrar mütalaa ile izdiyadına çalışmalıyız.

Haşre akıl ile gidilmemesinin bir sırrı şudur ki: Haşr-i A'zam, İsm-i A'zamin tecellisiyle olduğundan, Cenab-ı Hakk'ın İsm-i A'zaminin ve her ismin a'zamî mertebesindeki tecellisiyle zahir olan ef'al-i azîmeyi görmek ve göstermekle, haşr-i a'zam bahar gibi kolay isbat ve kat'î iz'an ve tahkikî iman edilir. Şu Onuncu Söz'de feyz-i Kur'an ile öyle görülüyor ve gösteriliyor. Yoksa akıl, dar ve küçük düsturlarıyla kendi başına kalsa âciz kalır, taklide mecbur olur.

---sh:»(S:94) ↓ -----

--

(Bu kısım Şualar 180 ilâ 191 arasında olduğundan tekrar yazılmadı.)

---sh:»(S:95)

---sh:»(S:96)

---sh:»(S:97)

---sh:»(S:98)

---sh:»(S:99)

---sh:»(S:100)

---sh:»(S:101)

---sh:»(S:102)

---sh:»(S:103)

---sh:»(S:104)

---sh:»(S:105)

---sh:»(S:106) ↓ -----

--

Zeylin İkinci Parçası

[Baştaki âyetin mu'cizane işaret ettikleri dokuz tabaka berahin-i haşriyeye dair dokuz makamdan "Birinci Makam":]

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٠٦﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٠٧﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

وَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ

olan fıkradaki ferman-ı haşre dair buradaki gösterdiği bürhan-ı bahiri ve hüccet-i katıası beyan ve izah edilecek inşaallah. (Haşiye)

(Bu kısım Lem'alar 333 ilâ 337 arasında yazıldığından tekrar yazılmadı.)

---sh:»(S:107) ↓ -----

--

---sh:»(S:108)

---sh:»(S:109)

---sh:»(S:110)

---sh:»(S:111)

---sh:»(S:112) ↓ -----

--

(Bu kısım Şualar 37 ilâ 38 arasında yazıldığından tekrar yazılmadı.)

---sh:»(S:113)

---sh:»(S:114) ↓ -----

--

Zeylin Dördüncü Parçası

قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

(Bu kısım Sözler sahife 383' de yazıldığından tekrar yazılmadı.)

Hem Kur'an .....

(Bu kısım Sözler sahife 424-426 arasında yazıldığından tekrar yazılmadı.)

---sh:»(S:118) ↓ -----

--

Zeylin Beşinci Parçası

(Bu kısım Lem'alar sahife 226-227 'de yazıldığından tekrar yazılmadı.)

---sh:»(S:119)

* * *

---sh:»(S:120) ↓

--

Devamı .>>>